

**KUR'AN'A GÖRE HUZURLU
HAYATIN TEMEL İLKELERİ**

Mehmet Mesut KAPLAN

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Prof. Dr. Ahmet ÇELİK
2020
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Mehmet Mesut KAPLAN

KUR'AN'A GÖRE HUZURLU HAYATIN TEMEL İLKELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ahmet ÇELİK

ERZURUM –2020

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

01/10/2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Kur'an'a Göre Huzurlu Hayatın Temel İlkeleri" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

01.10.2020

Mehmet Mesut KAPLAN

Ashı Islak İmzalıdır

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ahmet ÇELİK danışmanlığında, Mehmet Mesut KAPLAN tarafından hazırlanan bu çalışma 01 / 10 /2020 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ahmet ÇELİK

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hasan YILMAZ

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi :Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zülfi CENNET

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU	1
III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	2

BİRİNCİ BÖLÜM

HUZURLU HAYATIN MAHİYETİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GENEL OLARAK DİN VE İNANÇLARDA HUZURLU HAYAT	5
1.1.1. Yahudilikte Huzurlu Hayat	6
1.1.2. Hristiyanlıkta Huzurlu Hayat	10
1.1.3. Hinduizm’de Huzurlu Hayat	13
1.1.4. Budizm’de Huzurlu Hayat.....	17
1.2. HUZUR (SEKÎNE) KAVRAMININ ANLAM ALANI	19
1.2.1. Huzur (Sekîne) Kavramının Lûgat Anlamı	20
1.2.2. Huzur (Sekîne) Kavramının Istılah Anlamı	20
1.2.3. Kur’an Bağlamında Huzur (Sekîne-سكينة) Kavramı	22
1.2.4. Kur’an’da Huzur (Sekîne) Kavramının Yakın Anlamlıları.....	26
1.2.4.1. İtmi’nân (اطمئنان).....	26
1.2.4.2. Dirlik (سلام).....	28
1.2.4.3. Rahatlık (روح).....	30
1.2.4.4. Ferah (Mutluluk) (فرح)	31
1.2.4.5. Sûrur (سرور)	33
1.2.4.6. Felâh (فلاح)	34
1.2.4.7. Fevz (فوز)	36
1.2.5. Kur’an’da Huzur (Sekîne-سكينة) Kavramının Zıt Anlamlıları	37
1.2.5.1. Hüzün (الحزن).....	37
1.2.5.2. Havf (خوف).....	40

1.2.5.3. Keder (غم).....	42
--------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

HUZURLU HAYATIN KUR'AN'I İLKELERİ

2.1. HUZURLU HAYATI SAĞLAYAN ETKENLER.....	43
2.1.1. İnançla İlgili Etkenler.....	43
2.1.1.1. Allah'a İman	43
2.1.1.2. Ahirete İman	47
2.1.1.3. Kadere İman.....	50
2.1.1.4. Tevekkül- Rıza.....	52
2.1.1.5. Kıssaların Rolü.....	56
2.1.2. İbadetle İlgili Etkenler.....	58
2.1.2.1. Allah'a Kulluk Etmek	58
2.1.2.2. Namaz	61
2.1.2.3. Oruç.....	63
2.1.2.4. İnfak	66
2.1.2.5. Dua.....	68
2.1.3. Sosyal Etkenler.....	70
2.1.3.1. Aile-Eş	71
2.1.3.3. Anne- Babaya Saygı.....	73
2.1.3.2. Evlât-Çocuk	75
2.1.3.4. Dost-Veli.....	78
2.1.4. Maddi Etkenler	81
2.1.4.1. Yaşanılabilir Bir Ev.....	81
2.1.4.2. Dünyalık Nimetlerden Meşruiyyet Dairesinde Faydalanmak.....	83
2.1.4.3. Uzun (Hayırlı) Bir Ömür.....	85
2.1.5. Diğer Etkenler	87
2.1.5.1. İlim	88
2.1.5.2.Şükür	90
2.1.5.3. Sabır	94
2.1.5.4. Zikir.....	96
2.1.5.5. Ümit	99

2.2. HUZURLU HAYATI ENGELLEYEN ETKENLER.....	102
2.2.1. İnançla İlgili Etkenler	102
2.2.1.1. Allah’a Karşı İsyanda Bulunmak	102
2.2.1.2. Ümitsiz Olmak	105
2.2.1.3. Kaderine Rız Olmamak	107
2.2.2. Ahlakla İlgili Etkenler	110
2.2.2.1. Kibir	110
2.2.2.2. Gıybet.....	113
2.2.2.3. Cehalet	115
2.2.2.4. Yalan Söylemek	118
2.2.2.5. Haset.....	121
SONUÇ.....	124
KAYNAKÇA	126
ÖZGEÇMİŞ.....	136

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****KUR'AN'A GÖRE HUZURLU HAYATIN TEMEL İLKELERİ****Mehmet Mesut KAPLAN****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet ÇELİK****2020, 136 Sayfa****Jüri: Prof. Dr. Ahmet ÇELİK****Prof. Dr. Hasan YILMAZ****Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zülfi CENNET**

İnsanın dünya ve ahiret huzurunu konu edinen bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmanın giriş bölümünde; çalışmanın konusu, önemi, amacı, metodu ve araştırmanın kaynakları ele alındı. İnsanın huzur ve saadeti sadece Kur'an'da geçmemekte, diğer din ve inançlarda da önem arz ettiği için birinci bölümünün ilk kısmında diğer din ve inançlarda huzurlu yaşam konusu ele araştırıldı. Birinci bölümünün ikinci kısmında sekîne ise kavramının lügat ve terim anlamı, Kur'an'da kullanılışı, huzurla olan bağlantısı ve sekîne kavramına yakın ve zıt anlam ifade eden bazı kavramlar ele alındı. İkinci bölümde ise Kur'an'a göre huzurlu bir hayat için gerekli olan ilkeler genel anlamda ele alındı. İkinci bölümün ilk kısmında huzurlu yaşamı sağlayan etkenlerden; inanç, ibadet, sosyal, maddi ve diğer etkenler ayrıntıya çok girilmeden Kur'an ve tefsir eksenli olarak işlendi. İkinci bölümün ikinci kısmında ise, insanın huzur ve saadetine engel teşkil eden inanç ve ahlakla ilgili bazı ilkeler araştırıldı.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Huzurlu Hayat, İlke.

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF PEACEFUL LIFE AS STATED IN
THE QUR'AN****Mehmet Mesut KAPLAN****Advisor: Prof. Dr. Ahmet ÇELİK****2020, 136 Pages****Jury: Prof. Dr. Ahmet ÇELİK****Prof. Dr. Hasan YILMAZ****Assist. Prof. Dr. Mehmet Zülfi CENNET**

Qur'an has suggested a number of principles for people to ensure peace in the world and the hereafter. Building a society that complies with these principles will ensure happiness in the world and in the hereafter. For this reason, we prepared our work in order to determine these principles. This study, which deals with the peace of human in the world and the hereafter, consists of an introduction and two parts. In the introduction part of the study, the subject of the study, importance, purpose, method and resources of the study were discussed. The peace and happiness of human is not only mentioned in the Qur'an. Peaceful life in other religions and beliefs was investigated in the first part of the first section, as it is also important for other religions and beliefs. In the second part of the first section, the lexicon and term meaning of the concept of sakina, its use in the Qur'an, its connection with peace, and some concepts that are related close and opposite to the concept of sakina were discussed. In the second part, the principles necessary for a peaceful life according to the Qur'an were discussed in general terms. In the first part of the second section, many factors related to belief and worship were covered in detail. In the second part of the second section, some principles related to belief and morality that prevent human peace and well-being were explored.

Keywords: Qur'an, Tafsir, Peaceful Life, Principle.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: Aleyhi's-selâm
b.	: ibn (oğlu)
b.y.	: Basım yeri yok.
bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğumu
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Dnş.	: Tez Danışmanı
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
MÜİFV.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
r.a.	: Radiyallâhu anh
S.	: Sayı
s.	: Sayfa no
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
s.y.	: Sayfa numarası yok
Şrh.	: Şerh eden
t.y.	: Tarihsiz/basım tarihi yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik Eden
Trc.	: Tercüme eden
Tsh.	: Tashih eden
vd.	: Ve diğerleri
y.y.	: Yayınevi yok
Yay.	: Yayınevi/Yayınları

ÖNSÖZ

Bizi yaratan, lütfuyla hidayete ulaştıran ve kalplerimize imanı sevdiren Allah'a hamd olsun. İnsanlığa rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve onun ümmetine salât ve selâm olsun.

Huzur ve saadet arayışı, insanlık tarihi kadar bir geçmişe dayanmaktadır. Geçmişten günümüze kadar insanoğlu bu amacına ulaşmak için çeşitli arayışlara girmiştir. Kimileri huzur ve saadeti fitrata aykırı şeylerin peşinde koşarak bulmaya çalışmış fakat bu arayış onların huzursuz ve mutsuz olmasına neden olmuştur. Kimileri de huzuru ilahi öğretilerde arayarak, Allah'ın emretmiş olduğu ilke ve kurallara uyarak huzur ve saadete ulaşmıştır. Dinlerin ve özellikle İslâm dininin temel hedefi, insanların hem dünyada hem de ahirette mutlu ve huzurlu olmalarını sağlamaktır. Bunu amaç edinen bir dinin; insanı hedefe ulaştırmak için belli kural ve ilkeleri emretmesi, önermesi kaçınılmazdır. Bu bakımdan İslâm'ın insana emretmiş olduğu kural ve öneriler insanı, hedefine ulaştıracak en doğru kılavuzdur.

İnsanın dünya ve ahiret saadeti, Kur'an'da üzerinde çok durulan bir konudur. Bu öneminden dolayı Kur'an'a bakıldığında ilk insan olan Hz. Âdem'in huzura ulaşmak için sarf ettiği çabayı görülecektir. Kur'an, insanın huzur ve mutluluğa ulaşması için gerekli ilke ve şartları izah etmektedir. Kur'an'da ifade dilen bu şartların en önemlileri inançla ilgili olan ilkelerdir. Özellikle de huzur ve sekîneye ulaşmak için Allah'ın anılması, O'na ibadet ve kulluk edilmesi önem arz etmektedir. Çünkü Allah'ı anmayan ve O'nun emir ve yasaklarına uymayan bir kalbin dünya ve ahiret saadetine ulaşması mümkün değildir. Huzur ve saadet için, ayrıca Kur'an'da ifade edilen diğer ibadet ve ahlakla ilgili ilkelerin yerine getirilmesi önem taşımaktadır.

İslâm, insanlara ve toplumlara mutluluk reçetesi sunan bir dindir. Sıkıntı ve problemlerle dolu olan bir dünya hayatı ancak İslâm'ın ve Kur'an'ın ilkelerine bağlı olmakla huzurlu bir yer haline gelebilmektedir. Bu sebepten dolayı İslâm dini, müminlere bazı sorumluluklar vermekte, bunların yerine getirilmesi durumunda bazı vaatler vermektedir. Bu vaatlerin en önemlisi dünya ve ahiret saadettir.

Huzur ve saadet konusu insan için önem arz eden bir konudur. Bu sebepten dolayı bu amaç ve hedefe ulaşabilmek için; insan, saadeti nasıl elde edebilir? Saadet ve huzur için hangi yollar takip edilmeli, hangi olumsuz davranışlardan uzak durulmalıdır?

Kur'an'da ifade edilen bazı kişi veya toplumların hangi davranışları onları saadete veya huzursuzluğa sevk etmiştir? Biz de bu çalışmamızda bu gibi sorulara cevap verebilmek amacıyla Kur'an'a göre huzurlu hayatı sağlayan veya huzurlu hayata engel olan bazı etmenleri ayetler eşliğinde ifade etmeye gayret edeceğiz.

Bu çalışmada; bilgi ve deneyimlerini bizlere aktaran, kaynak seçiminde yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Ahmet ÇELİK hocama özellikle teşekkür ederim. Ayrıca yönlendirmeleriyle Prof. Dr. Hasan YILMAZ hocama ve Dr. Öğretim yesi Mehmet Zülfi CENNET hocama sonsuz teşekkürlerimi arz ediyorum. Yetişmemde emeği geçen anneme ve babama, çalışmalarımı hoşgörüyle karşılayan, bana destek veren eşime ve çocuklarıma da şükranlarımı sunuyorum.

Erzurum 2020

Mehmet Mesut KAPLAN

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Yaptığımız bu çalışmada esas konu, Kur'an'a göre insanın dünya ve ahiret huzuruna ulaşması için gerekli ilkelerin araştırılmasıdır. Çalışmada, insanın manevi huzurunu sağlayan ve manevi huzuruna engel olan ilkelerin Kur'an'da geçen bazı ayetleri müfessirlerin görüşlerini ele alarak başlıklar halinde ele aldık. Konudan sapmayı önlemek amacıyla Kur'an'da ifade edilen ayetlerden sadece bazılarıyla yetindik.

İnanan ve inanmayan tüm insanların hayatlarının merkezinde huzur ve mutluluğa ulaşma arzusu bulunmaktadır. Özellikle de ifade edilen huzur ve saadete ulaşmak için Kur'an'ın önermiş olduğu ilkelerin araştırılması, Kur'an'ın bakış açısının doğru bir şekilde tespit edilmesinin amaçlanması, bu konunun seçilme nedenidir.

İnsanın dünya ve ahiret saadetine ulaşması için Kur'an-ı Kerim'in önerdiği ilkelerin araştırılması, incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü Kur'an'ın ilke ve prensiplerini ihtiva etmeyen bir reçetenin insanı dünya ve ahiret saadetine ulaştırması beklenemez. Yaptığımız bu çalışmanın temel referansının Kur'an olması ve insanın saadeti için gerekli ilkeleri araştırması yönüyle önem arz etmektedir. Özellikle çağımızda insanoğlu; huzuru maddi şeylerde, anlık haz ve zevklerde aramaktadır. Bunun doğru bir yol olmadığını, huzur için gerekli şartların ancak Kur'an'a başvurmakla mümkün olacağını ifade etmesi yönüyle de araştırmamız bu alanda önem taşımaktadır.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU

Çalışmamızın amacı, insanın temel hedefi olan huzur ve saadetin Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere diğer din ve inançlarda da nasıl işlendiğini ortaya çıkarmaktır. Özellikle Kur'an-ı Kerim'e göre huzurlu ve mutlu bir hayat için gerekli ilkelerin/etmenlerin araştırılması, böylece insanın huzurlu olmasına katkı sağlanması çalışmamızın temel amacıdır. İnsanın dünya ve ahirette huzur ve mutluluğunu bozacak olan etmenlerin araştırılması da çalışmamızın gayelerindendir.

Bu çalışmada yöntem olarak öncelikle Kur'an-ı Kerim ve mealı, ön okuma şeklinde gerçekleştirildi. Kur'an'a göre huzuru sağlayan ilkeler ve bazı kavramlar tespit edildikten sonra rivayet ve dirayet tefsirlerine başvuru yapılarak bunlarla ilgili genel açıklamalar yapılmıştır.

Konu ve kavramla ilgili olarak ifade edilen ayetler dipnotta verilmemiş, bunun yerine ayet mealinin hemen sonrasında öncelikle sure ismi daha sonra sure ve ayet numarası şeklinde verildi. Ayet mealleri ve hadisi şerifler italik olarak yazıldı. Yaptığımız çalışmada kullanılan eserlere başvururken eserin ilk olarak geçtiği yerde yazarın ve eserin bilgileri tam verdik. Daha sonraki başvurularda soy isim ve cilt/sayfa numarasını vermekle yetindik. Yazarın birden çok eserine başvurduğumuz durumlarda ise soy isim, eser ismi, cilt ve sayfa numaralarını da vermiş olduk.

Yapmış olduğumuz çalışmanın birinci bölümünde diğer din ve inançlarda huzurlu yaşamı konu edindik. Bu konuların araştırılması için tahrifata uğrayan Kitab-ı Mukaddes'e, dinler tarihi ile ilgili eserlere ve bu konuda yazılmış olan bazı çalışmalara başvurduk. Ayrıca bu bölümde sekîne kavramı, bu kavrama yakın ve zıt anlam ifade eden kavramların araştırılması için Kur'an terimleri ile ilgili yazılmış olan eserlere de başvurduk. İkinci bölümde ise huzuru sağlayan ve engelleyen bazı etkenler ile ilgili olan konu başlığının tanımı/mukaddimesi ayrıntıya girmeden verdik. Ayrıca konuyla ilgili olan ayetlere, ayetlerin tefsirine ve hadislerle başvurarak gerekli olan açıklamalarda bulunduk.

Çalışmanın ikinci bölümünde Kur'an'a göre huzurlu hayatı sağlayan ve engelleyen bazı etkenleri ele aldık. Bu etkenlerin ifade edilmesinde öncelikle ilgili olan etkenin tanımını/mukaddimesini ayrıntıya girmeden ele aldık. Daha sonra konuyla ilgili ayetler ve bu ayetlerin tefsirlerde yapılan açıklamalarına yer verdik. Ayrıca konuyla ilgili hadislerle ve modern psikolojide yazılan bazı eserlere başvuru yaptık. Bazı yerlerde de bir nebze yorum faaliyetinde bulunduk.

III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Yapmış olduğumuz çalışmada; huzur ve saadette ilgili bazı kavramları belirlemek, tespit etmek için temel kaynağımız olan Kur'an-ı Kerim'e, ayrıca Kur'an'da geçen bu kavramların anlamlarını ifade etmek için Arapça sözlüklere başvurduk. Özellikle insan huzurunu sağlayan ve engelleyen etkenleri işlerken ilgili ayetlerin tahlil edilmesi için

yazılan rivayet ve dirayet tefsirlerinden yararlandık. Buna ek olarak ilgili ayetlerin insan psikoloji yönünden de tahlil edilmesi için de modern psikoloji kaynaklarından faydalandık.

Çalışmada yer verilen kavram ve başlıkların tanımını, mukaddimesini yapmak için genellikle şu eserlere başvuru yaptık: İbn Manzûr'un "*Lisânu'l-Arab*"ı, Râğıb el-İsfehânî'nin "*Müfredât*"ı, Cevherî'nin "*es-Sihâh*"ı, İbn Fâris'in "*Mekayîsi'l-Luğa*"sı, Cürçânî'nin "*et-Ta'rîfât*"ı, Zebîdî'nin "*Tâcu'l-Arûs*"u ayrıca *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* de başvurduğumuz eserler arasındadır.

Başvurduğumuz diğer temel kaynaklar ise tefsirlerdir. Bu eserleri şöyle sıralayabiliriz: Özellikle Taberî'nin *Câmiu'l-Beyan An Te'vil Ayi'l-Kur'an'ı*, Kurtubî'nin, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an'ı*, İbni Kesîr'in *Tefsiru'l Kur'an'i'l-Azim'i*, Fahrettin er-Râzî'nin *Mefatihü'l-Ğayb*'ı, Bağavi'nin *Meâlimu't-Tenzîl*, Sâbûnî'nin, *Safvetü't-Tefâsir'i* ayrıca son dönemde yazılmış olan Seyyid Kutub'un *Fî Zilâli'l-Kur'an'ı*, Elmalılı'nın, *Hak Dini Kur'an Dili* ve Hayrettin Karaman ve arkadaşları tarafından hazırlanan, Diyanet İşleri Başkanlığının yayınlamış olduğu *Kur'an Yolu Türkçe Meal-Tefsir'i* isimli esere de başvurduk. Ayrıca konu ile ilgili günümüzde yazılan eser ve çalışmalardan da yararlandık.

Konumuzla ilgili daha önce yapılan bazı akademik çalışmaların mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan konumuzla doğrudan ilgili olan "*Hak Dini Kur'an Dili Tefsirinde Manevi Huzur*" adlı çalışma 2019 yılında Dilek Uçar tarafından yapılmıştır. Ayrıca, mutluluk ve sevinç ile ilgili bazı çalışmalar da mevcuttur. "*Kur'an'da Mutluluk*" adlı yüksek lisans çalışması Hasan Yıldız tarafından 1997 yılında, "*Kur'an'da Sevinç ve Keder*" adlı yüksek lisans çalışması ise Cengiz Ünal tarafından 2008 yılında yapılmıştır. Doktora tezi olarak 2015 yılında Ahmet Akbaş tarafından yapılan "*Kur'an'da İnsanın Mutluluğu*" çalışması mutluluk ile ilgili genel kavramları Kur'an ekseninde ele almaktadır. Felsefe alanında ise "*İslâm Felsefesinde Mutluluk*" adlı doktora tezi Hasan Hüseyin Bircan tarafından yapılmıştır.

Arap dünyasında da huzurla ilgili tespit edebildiğimiz kadarıyla iki adet yüksek lisans çalışması bulunmaktadır. Bunlardan "*Se'âdetü'l-İnsan fi'l-Kur'an'il-Kerim*" adlı çalışma Rehîfe Mûsa Kaddûra tarafından Gazze İslâm Üniversitesi'nde yapılmıştır.

Diğeri “*es-Se’ade fi’l-Manzûrî’l-İslâmî*” adlı yüksek lisans çalışmasıdır. Bu çalışma Bağdat İslâm Üniversitesinde Abdullah Ğanim tarafından yapılmıştır.

Yukarıda ifade edilen araştırmaların her biri önem arz etmekle birlikte, yapmış olduğumuz çalışma onlardan farklılık arz etmektedir. Öncelikle, araştırmamız konulu Kur’an tefsiri çalışmasıdır. Çalışmamız sadece kavram çalışması olmayıp huzuru sağlayan ve engelleyen etkenleri, ayrıca diğer din ve inançlarda da huzur ve saadet konusunun bir nebze ele almaktadır. Yaptığımız çalışma sadece Elmalılı tefsirine değil; genel anlamda diğer tefsirlere, hadislere ve modern psikolojiyle ilgili yazılan eserlere de başvurulması araştırmamızı farklı kılan nedenler sayılabilir. Bu yönüyle çalışmamızın, huzur ve saadet alanında yapılan çalışmalara katkı sağladığını ifade edebiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM

HUZURLU HAYATIN MAHİYETİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GENEL OLARAK DİN VE İNANÇLARDA HUZURLU HAYAT

Allah'ın yarattığı tüm varlıklar içinde en değerli ve mükemmel olan varlık şüphesiz insandır. (Tîn, 95/4) Ahsen-i takvim üzere yaratılan insanın dünyada ve ahirette huzurlu olabilmesi için Allah'ın Kur'an'da emrettiği şekilde yaşaması gerekmektedir. Mükemmel bir şekilde yaratılmasına rağmen insanın Allah'ın emir ve yasaklarından uzak bir şekilde yaşaması durumunda hem değerinin düşmesi hem de huzurunun kaçması kaçınılmazdır.

Yüce Allah Kur'an'da *“Kim de beni anmaktan yüz çevirirse mutlaka sıkıntılı bir hayatı olacaktır ve onu kıyamet günü kör olarak hasredeceğiz.”* (Taha, 20/124) buyurmaktadır. Ayette geçen “Allah’ı anmaktan yüz çevirme” Allah’ın varlığını kabul etmeme, O’nun emretmiş olduğu emir ve yasakları beğenmeme, öğütlerini dikkate almama gibi manalarla açıklanmıştır. Ayetin devamında sözü edilen “sıkıntılı hayat” ise ahirette ve kabir hayatı aşamasında yaşanacak sıkıntı ve zorluklara işaret edilmektedir. Bu durumun ayrıca dünya hayatında da çeşitli sıkıntılara sebep olacağı ifade edilmektedir. Kişi maddi anlamda bolluk içinde olsa dahi Allah’ı anmaktan yüz çevirmesi durumunda yanlış hedeflere, haram yollara başvuracaktır. Bu durum insanı psikolojik baskı altında tutarak büyük darlık ve huzursuzluğa neden olacaktır.¹

Huzurlu olmak için farklı zaman ve dönemlerde arayışlar içine giren insanoğlu huzuru sadece ilahi vahiyde bulmuştur. Çünkü fitrata en yakın din ilahi vahiy kaynaklı dindir. İslam’ın getirdiği düzen, kurallar, emir ve yasaklar insanın fitratıyla çelişmemekte; insanın huzurlu ve mutlu olmasını sağlamaktadır.²

Huzurun kaynağı olan İslam dini, insanı bu amaca ulaştırması için belli şartlar koşmaktadır. İnsan öncelikle iman, ibadet ve ahlaki esaslara inanıp uyguladığı zaman huzur ve mutluluk yolunda doğru bir istikamette devam edebilmektedir.

¹ Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr. *Câmi’u’l-Beyân fî Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, (Thk: Ahmed Muhammed Şakir), Müessesetü’r- Risâle, Beyrut 2000, XVIII, 390.

² Kutub, Muhammed, *İslam’a Göre İnsan Psikolojisi*, (Çev: Nuri Akif), İstanbul 1982, 22.

Dünyada mutlu ve huzurlu olması için çaba sarf eden insanoğlu gerçek anlamda huzur ve mutluluğa ancak manevi anlamda ruhunu olgunlaştırarak ulaşabilir.³ Sıkıntı diyarı olan dünyada⁴ bu hedefe ulaşmak tam anlamıyla mümkün olmamakta, ancak cennete gidenler bu amaca ulaşabilmektedir.

Dünyada ebedi huzur ve mutluluk olmasa da huzur ile ilgili farklı farklı tanımlar yapılmıştır. İsfahânî, huzur veya saadet kavramını şöyle açıklamaktadır: “*Saadet, ilahi emir ve hükümlerin, hayra erişmede insana yardımcı olmasıdır; karşısı ise şekavettir; en büyük saadet cennete kavuşmaktır.*”⁵ Huzur kavramını; “*Hayra nail olma; mesut ve bahtiyar yaşama; hoşnutluk durumu; insanın haz duyacağı bir hal içinde olması.*”⁶ şeklinde de tarif edilebilir.

İnsanın saadet ve mutluluğu, hem İslam dininde hem de diğer din ve inançlarda önem taşımaktadır. İlahi vahiyde insanın iki cihanda da huzurlu ve mutlu olması önemsenmektedir. Bunun için insanın inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Diğer inanç sistemlerinde ise insanın huzurlu olmasında veya kurtuluşa ulaşmasında bazı ahlaki davranışlar öncelik taşımaktadır.

1.1.1. Yahudilikte Huzurlu Hayat

Bütün dinlerde olduğu gibi Yahudiliğin amacı da insanı hem dünyada hem de ahirette huzura kavuşturmaktır. Tevrat’ın Asıl itibariyle ilahi vahiy olduğu, daha sonra tahrif edilmesine rağmen insanı huzurlu ve mutlu kılacak erdem ve özelliklerden bahsetmektedir.

Yahudilikte kişinin huzuruna katkı sağlayan etmenler genellikle toplumsal yönü ağır basan ilkelere aittir. Özellikle, başkalarına maddi ve manevi yardımda bulunmak, cenazeyi gömmek, gençlerin evlenmesini teşvik etme ve onlara yardımcı olma gibi fiiller farz hükmündedir. Ayrıca bunları yerine getiren kişi mutlu ve huzurlu olmaktadır.⁷

³ Fârâbî, Ebu Nasr Muhammed b. Muhammed, *el-Medinetü’l Fâdila*, (Çev: Ahmet Arslan), Vadi Yayınları, Ankara 1997, 90.

⁴ Acluni, Ebü’l-Fida İsmail b. Muhammed, *Keşfu’l-Hafa ve Müzili’l-İlbas: Amma İsteher Mine’l-Ehâdis ala Elsineti’n-Nas*, Beyrut 1952, I, 410.

⁵ er-Râğıb el-İsfahânî, Ebû’l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed, *Mu’cemu Müfredâti Elfâzi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1997, 261, 297.

⁶ Kademoğlu, Mahmud Rifat, “*Saadet*”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şâmil Yay., İstanbul 2000, VII, 84.

⁷ Gürkan, Salime Leyla, *Anahatlarıyla Yahudilik*, İSAM Yay., İstanbul 2014, 156-157.

Yahudilikte Anayasa olarak ifade edilebilecek olan on emir⁸ de konumuz açısından önem taşımaktadır.

Yahudilikte mutluluk ve huzurun ilk şartı Rab korkusu ve sevgisidir. Çünkü bütün iyi karakterlerin en önemlisi Rab korkusudur. Eğer Rab korkusu olmazsa, diğer iyi huylar da insanı terk edecektir.⁹ Bu sebeple Rabb'inden korkup emir ve yasaklarına uyan ve O'nu seven kişilerin dünyada ve ahirette çeşit çeşit nimetlere kavuşacağı tahrif edilmiş Tevrat'ta şöyle ifade edilmektedir: “*Rab korkusu, doygun ve dertsiz bir yaşama kavuşturur.*”¹⁰, “*Ey sizler, Rabb'i sevenler, kötülükten tiksini. O sadık kullarının canını korur, onları kötülerin elinden kurtarır. Doğrulara ışık, temiz yüreklilere sevinç saçar...*”¹¹

Yukarıda ifade edildiği üzere Yahudilikte Rab sevgisi önem arz etmektedir. Rab sevgisini her şeyden (mal, beden ve candan) üstün tutan kişilerin Tanrı tarafından korunacağını, kalbinde geçen her şeyin Tanrının iradesiyle yerine getirilip huzur ve mutluluğa kavuşacağı ifade edilmektedir.¹²

İnsana huzur veren itikadi inançlardan biri ahiret inancıdır. Günümüz Yahudiliğinde ahiret hayatı ile ilgili konular çok irdelenmemekte ve önemsenmemektedir. Dünya hayatında; Tanrı'nın varlığını kabul edip ahirete iman eden kişilerin ruhları ahirette ödüllendirilecek, ayrıca bu insanlar huzurlu bir yaşama başlangıç yapacaklardır.¹³

İslam dininde olduğu gibi Yahudilikte de ahlak ile ilgili ilkelere uyulması kişiyi huzurlu kılmaktadır. Bunlardan biri kötülüklerden uzaklaşarak doğru ve dürüst davranışlarda bulunmaktır. Yahudilikteki doğruluk hem söz hem de davranışlarda doğru

⁸ Çıkış, 20: 1-17; Yasalar, 5: 6-21. (1-Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkaran Tanrı'n benim. 2-Benden başka Tanrı'n olmayacak. 3-Kendin için yontma put yapmayacaksın. 4-Tanrı'nın adını boş yere ağzına almayacaksın. 5-Cumartesi gününü daima hatırlayıp onu kutsal bileceksin. 6-Babana ve annene hürmet edeceksin. 7-Öldürmeyeceksin. 8-Zina yapmayacaksın. 9- Çalmayacaksın.10-Komşuna karşı yalan şahitlik yapmayacaksın.)

⁹ Behar, Rabi Nisim, *El Gid Para El Pratikante, Dini Uygulama Rehberi*, (Çev: Mordehay Yanar), Gözlem Gazetecilik Yay., İstanbul 2009, 333.

¹⁰ Özdeyişler, 19:23.

¹¹ Mezmurlar, 97: 10-12.

¹² Behar, 338.

¹³ Rambam, Maimonides, *Moşe Ben Maimon* veya İslam terminolojisinde bilinen adıyla Musa İbn Meymun, 1138 Kurtuba-1204 Kahire, y.

olmayı gerektirir. Tahrif edilmiş olan Tevrat'ta geçen "...ve ağzınızdan çıkanı yapın"¹⁴ ifadesi doğru olmanın önemini göstermektedir. Yahudilikte ayrıca Hz. Davut'a çok değer verilmektedir. Onlara göre Hz. Davut'un örnek kişi olmasının en önemli nedenlerden biri de onun doğruluğu temsil etmesidir.¹⁵

Yahudilikte kişinin huzurunu ve mutluluğunu sağlayan bir etken de kibirden sakınarak alçakgönüllü olmaktır. Tanrı tarafından kişiye büyük mal ve servet bahşedilmesi, büyük ve geniş bir aileye mensup olsa dahi insanın böbürlenmeyerek bu nimetlerin Allah tarafından kendisine ihsan edildiğinin ifade edilmesi huzuru sağlamaktadır.¹⁶ Tahrif edilen Kitabı-ı Mukaddesteki şu ifade bize mutluluğun ifadesini açıklamaktadır: "*Artık büyük konuşmayın, ağzınızdan küstahça sözler çıkmasın. Çünkü Rab her şeyi bilen Tanrı'dır; O'dur davranışları tartan.*"¹⁷

Yahudi geleneğinde hem bireyin hem de toplumun barış ve huzuruna katkı sağlayan önemli ilkelerden biri adalet ilkesidir. Adalet ilkesini benimseyip gerçek anlamda uygulayan Yahudilerin bu sayede yeryüzünü miras alabileceği iddia edilir.¹⁸ Özellikle yargıçların bu ilkeye uyması emredilmektedir. Yargıçların, adalet ilkesine uygun olarak vermiş olduğu kararlar toplumun huzuruna katkı sağlamaktadır. Tahrif edilen Tevrat'ta geçen "*Yargılarken haksızlık yapmayacaksın. Yoksula ayrıcalık göstermeyecek, güçlüyü kayırmayacaksın. Komşunu adaletle yargılayacaksın.*"¹⁹ ifadeleri adaletin önemini ifade etmektedir.

İnsanın dünya ve ahirette huzurlu olmasının bir şartı da kişinin çalışıp, emeğiyle kazanmasıdır. Başkalarının sırtından geçinmek Yahudilikte yasaklanan bir davranış ilkesidir. İnsanın en büyük sorumluluğu Tora'yı okuması, anlaması ve hayatında uygulamasıdır. Fakat insan çalışınca Tora'nın emir ve yasaklarını da ihmal etmeyecektir.²⁰ Tora'da geçen "*Altı gün işleyeceksin ve bütün işini yapacaksın.*"²¹ hükmü çalışmanın gerekliliğini açıklamaktadır.

¹⁴ Tora ve Aftara, Şemot, 451; Yasanın Tekrarı, I, 16-17; Yasanın Tekrarı VI, 18; Yaratılış III, 17-21; Yaratılış XVIII, 17; Yaratılış XVIII, 1-4.

¹⁵ Tora ve Aftara, Bereşit, 196; Yaratılış'ın 27.bab.

¹⁶ Behar, 353.

¹⁷ I. Samuel, II, 3.

¹⁸ Tora ve Aftara, Devarim, Çev. Moşe Farsi, Ed. Yitshak Haleva-Moşe BenvenisteYeuda Adoni-İzak Alaluf-Nafi Haleva-İzak Peres, Gözlem Yay., 2. Baskı, İstanbul 2012, 361.

¹⁹ Levililer, 19:15; Ayrıca bk. Çıkış, XXIII: 1-8.

²⁰ Tora ve Aftara, Devarim, 237.

²¹ Çıkış, 20/9.

Huzurun bir şartı da sabırlı olmaktır. Sabır İslam dininde önemli bir etken olduğu gibi Yahudilikte de önem arz etmektedir. Sabırlı kişilerin huzurlu, sabırsız ve tahammülsüz kişilerin de üzüntülü, kaygılı olduğu ifade edilmektedir. Yahudilikte hahamlar inananlara, öfkeden uzaklaşılması gerektiğini emretmektedir. Sabırlı ilgili olarak tahrif edilen Tevrat'ta geçen *“Sabırlı kişi yiğitten üstündür, kendini denetleyen de kentler fethedenden üstündür.”*²² ifadesi sabırlı insanların diğer insanlarda üstünlüğünü belirtmektedir.

Yardımlaşma, Yahudilikte önem verilen bir husustur. Tanrı; maddi durumu düşük olan kişilere yardımda bulunmayı, eli sıkı olmaktan kaçınmayı Yahudilere emretmektedir.²³ Fakirlere maddi yardımda bulunan kişinin Tanrı tarafından kutsanıp huzura kavuşacağı ayrıca ülkedeki fakirliğin, yoksulluğun bu sayede azalacağı ifade edilmektedir.²⁴ İslam dininde olduğu gibi Yahudilikte de yardım yapan kişinin, karşı tarafı incitmemesi, küçük görmemesi ve yardımın gizli yapılması da önem taşımaktadır.²⁵ Ancak bu şekilde yapılan yardımların yani şekli, sınırı ve amacı iyi niyetle icra edilen davranışların birey ve toplumun huzuruna katkı sağlayacağını söyleyebiliriz.²⁶

Evlilik, Yahudilikte huzurlu bir hayat için gerekli olan şartlardandır. Tevrat'a göre Yahudi erkeklerinin evlenmesi, yuva kurması ve çocuk sahibi olması emredilmektedir.²⁷ Hatta insanın bu dünyada sahip olacağı en büyük nimet, kendisine en çok huzur ve mutluluk veren tek etken evleneceği kadınla hoş bir hayat geçirmesidir.²⁸ Evlilikle ilgili şu ifade huzurlu olmanın şartlarını ifade etmektedir: *“Bir erkeğin mutlu, huzurlu, neşeli, tam bir erkek olabilmesi ve Tora'dan mahrum kalmaması için, evli olması gerekmektedir”*²⁹

²² Özdeyişler, 16/32.

²³ Yasanın Tekrarı 15/11.

²⁴ Yasanın Tekrarı 15/4-5.

²⁵ Yasanın Tekrarı 15/9-10.

²⁶ Yeşaya 32/17; Yardımlaşma ve yoksullukla mücadele noktasında Yahudiliğin genel yaklaşımı için bkz. Nuh Arslantaş, *“Ortaçağ İslam Dünyasında Yahudilerin Cemaat İçi Yoksullukla Mücadele Yöntemleri”*, Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri, Deniz Feneri Yay., İstanbul 2009, 385-407.

²⁷ Gürkan, Leyla, Salima, Yahudilik, İSAM Yay., İstanbul 2008, 140.

²⁸ Vaiz 9/9: “Güneşin altında Tanrı'nın sana verdiği boş ömrün bütün günlerini, bütün anlamsız günlerini sevdiğin karınla güzel güzel yaşayarak geçir. Çünkü hayattan ve güneşin altında harcadığın emekten payına düşecek olan budur.”

²⁹ Yaratılış 1/18, 28.

Yahudilikte ayrıca Rab’bin kendilerine mutluk ve huzur vadettikleri, kişiler özetle şöyle ifade edilmektedir: *Ne mutlu Rabbine güvenen,*³⁰ *Rabbinin öğütlerine uyan*³¹, *Rabbinden korkanlara,*³² *Yolları temiz olanlara,*³³... *Ne mutlu Allah’ın eğittiği insana.*³⁴ Ayrıca insanın huzurunu bozan hırs, mal tutkusu geleceğe karamsar bakma gibi olumsuz düşüncelerden sıyrılmak da insanı huzurlu kılmaktadır.

Netice itibariyle, yukarıda verilen örneklerle genel anlamda bakıldığında Yahudilikte huzura kavuşmak için özellikle toplumsal ve ahlaki yönü ağır basan kurallara uyulması önem arz etmektedir. On emirde geçen ifadelerden altı tanesinin etikle ilgili olması bunun göstergesidir.

1.1.2. Hristiyanlıkta Huzurlu Hayat

Diğer din ve inançlarda olduğu gibi Hristiyanlığın temel amacı da insanı dünya ve ahirette mutluluğa kavuşturmaktır. Bu amaca ulaşmada bireyin önemi çok büyüktür. Akıl sahibi olan, Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getiren kişi insandır. Bu sebepten dolayı Hz. İsa’nın Allah tarafından kendisine tebliğ edileni sözü edilen insanlara iletmesinin temel amacı da onların huzur ve esenliğini sağlama amacını taşımaktadır.³⁵

Tanrı inancı Hristiyanlıkta önem verilen bir konudur. Tanrı; insanı terk etmeyeceği, yalnız bırakmayacağı konusunda insana söz vermiş olduğu inancı³⁶ insanın kendisini huzurlu hissetmesine, sıkıntılardan uzak durmasını sağlamaktadır. Bireyin dünya ve ahirette huzur ve kurtuluşa ermesi için yapmış olduğu ibadetler yeterli olmamakta; bu ibadetlere ek olarak kişi ancak Tanrı’ya inanarak, O’ndan af dileyerek ve Hz. İsa’ya iman ederek gerçek huzura ulaşabilir.³⁷ Bireyin ancak Tanrının yardımı sayesinde kurtuluşa ereceği, O’nun yardımı olmadan kişisel çabayla huzura kavuşmanın mümkün olmadığını şu ifadeden anlamaktayız. “*Kendinize ait değilsiniz.*”³⁸

³⁰ Yeremya, 17/7

³¹ Mezmurlar, 119/2.

³² Mezmurlar, 128/1.

³³ Mezmurlar, 119/1.

³⁴ Eyüp, 5/17.

³⁵ Ratzinger, Joseph, *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, (Çev: Dominik Pamir), Yayıncılık Yay., İstanbul 2000, 49.

³⁶ İbraniler 13/5-6

³⁷ Olgun, Hakan, *Luther ve Reformu Katolisizm’i Protesto*, Fecr Yay., Ankara 2001, 111-112

³⁸ 1. Korintliler 6/19

Bireyin iç huzuru yakalayabilmesi için Hristiyanlıkta önem verilen ahlaki ilkelerden en önemli olanı doğruluktur. Hristiyanlıkta, doğruluğa çok önem verilmektedir. Bunu anlamak için Hz. İsa'nın kendisini anlamak gerekmektedir. Doğruluk konusunda örnek bir şahsiyet olan Hz. İsa'nın rehber görülmesi kişinin kurtuluş ve huzuruna katkı sağlayacaktır.³⁹

Hristiyanlık inancında adalet ilkesi bireyin ve toplumların huzurunu sağlamada çok büyük öneme sahiptir. İnsanı yaratan Tanrı'nın adil olduğu,⁴⁰ bundan dolayı insanın da kendisini yaratan varlığı örnek alması önem taşımaktadır. Tanrı'nın bütün yeryüzünde egemenliğini devam ettirmesi O'nun adaletli olmasından kaynaklanmaktadır.⁴¹ Bundan dolayı insan, diğer insanlarla olan ilişkilerinde adalet ilkesine uyarak hatta bununla da yetinmeyerek adaletin sağlanması için başkalarına örnek olmak ve adaleti başkalarına duyurarak kurtuluşa ve huzura erebilir.⁴² Toplumdaki insanların barış ve huzur içinde yaşayabilmeleri için adaletin sağlanması gerekmekte, bunun yolu da Tanrı suretinde yaratılan insanın diğer bireyleri kardeş olarak görmesinden geçmektedir.⁴³

Alçak gönüllülük ve kibirden uzak durmak Hristiyanlıkta önemli bir erdem olarak görülmektedir. Hristiyanların Rab olarak gördükleri Hz. İsa, kendi öğrencilerinin ayaklarını yıkayarak kibirden uzaklaşması onlar için önemli bir örnek sayılmaktadır.⁴⁴ Hristiyanlar, Hz. İsa'yı tevazu konusunda örnek almaları durumunda hem gösterişten uzak sade bir davranışta bulunmuş hem de huzurlu bir hayat sürmüş olacaklardır. Tahrif edilen Yeni Ahit'te geçen şu ifade de alçakgönüllü olmanın Tanrının lütfunu sağladığını göstermektedir: *"...Hepiniz birbirinize karşı alçak gönüllülüğü kuşanın. Çünkü Tanrı kibirlilere karşıdır ama alçak gönüllülere lütfeder."*⁴⁵

Hristiyanlıkta yardımlaşma ve paylaşma toplumsal huzura katkı sağlayan önemli ilkelerdendir. Luka bölümünde Hz. İsa'nın yardımlaşma ve paylaşma ile ilgili genel kuralları özetlenmektedir. Bunlardan bazıları; düşmanlara dahi hoşgörüyle bakma, onlara yardımcı olma, onlara borç vermek gibi. İnsan bu şekilde başkalarına yardımcı

³⁹ Matta 5/10.

⁴⁰ Romalılar 9/14.

⁴¹ İbraniler 1/8.

⁴² Matta 12/17-20.

⁴³ Ratzinger, 450-451.

⁴⁴ Matta 12/17-20.

⁴⁵ 1.Petrus, 5/5.

olduğunda Tanrı'nın yardımı sayesinde mutluluğu kazanacak, Tanrı böyle kişileri oğulları kabul ederek onları ödüllendirecektir.⁴⁶ Hristiyanlıkta huzurun diğer yolu; toplumda muhtaç, kimsesiz, kötürüm ve sakat olan kişilere yardımcı olmak, ziyafet verince onları çağırmaktır. Bu kişiler maddi olarak karşılık verecek durumda olmasalar bile ahirette bunun karşılığı verilecek ve bu da insanı kurtuluşa sevk edecektir.⁴⁷

Sevgi ve merhamet Hristiyanlıkta önem verilen ahlaki ilkelerdendir. Gerçek bir Hristiyan merhamet duygusuna sahip olandır. Bu duyguya sahip kişi de aynı şekilde Tanrı'nın bağışlamasına, sevgisine mazhar olur.⁴⁸ Hz. İsa'ya "*Kardeşim bana karşı günah işlerse kaç kez bağışlayayım?*" şeklindeki soruya cevap olarak "*Sana yedi kez değil, yetmiş kere yedi kez bağışla derim.*"⁴⁹ diyerek bağışlamanın, affetmenin önemini ifade etmiştir. Ayrıca, zengin olup da muhtaç kişilere sevgiyi esirgeyen kişinin mutlu olamayacağı, Tanrı'nın sevgisini kazanamayacağı söylenebilir.⁵⁰

Hristiyanlık inancında cömertlik, önemsenen bir davranıştır. Cömert insanın tanrı tarafından sevildiği, derin bir huzura kavuşacağı cimri insanların ise mutlu olamayacağı ifade edilmektedir. Tahrif edilmiş olan İncil'de geçen "*... Çünkü Tanrı sevinçle vereni sever. Her zaman her yönden her şeye yeterli ölçüde sahip olarak her işe cömertçe katkıda bulunabilmeniz için Tanrı size bol bol sağlayacak güçtedir.*"⁵¹, "*...vermek almaktan daha büyük mutluluktur.*"⁵² ifadeleri cömertliğin insan için önemini ifade etmektedir.

Kişinin kendisini değerli ve mutlu hissetmesini sağlayan bir etken de çalışıp, kazanmasıdır. El emeğiyle kazanmak Müslümanlıkta ve Yahudilikte önemli olduğu gibi Hristiyanlıkta da önem taşımaktadır. Tahrif edilen İncil'de "*...kendi emeğin ile kazanacaksın*"⁵³, "*Vermek almaktan daha büyük mutluluktur.*"⁵⁴ gibi geçen ifadeler başkalarına muhtaç olmadan çalışıp kazanmayı önermektedir. Çalışıp kendi emeğiyle kazanan kişi; Hristiyanlığın yasaklamış olduğu hırsızlık gibi kötü davranışlara yönelmemiş olacak, aynı zamanda da kazanan kişi başkalarına yardımcı olabilecektir.

⁴⁶ Luka, 6/27-36

⁴⁷ Luka 14/13-14.7; İbraniler 13/16.

⁴⁸ Matta 6/14.

⁴⁹ Matta, 18/21-22.

⁵⁰ 1.Yuhanna, 3/17-18; Ayrıca bkz. Matta, 5/7.

⁵¹ 2. Korintliler, 9/5-8.

⁵² Elçiler, 20/35.

⁵³ Ratzinger, 548-549.

⁵⁴ Elçilerin İşleri 20/35.

Yapılan bu yardımlar hem başkalarını mutlu edecek hem de kendisini huzurlu kılacaktır.⁵⁵

Bireyin huzura ermesinde anne-babaya saygısı önem taşımaktadır. Özellikle Hristiyanlık inancında Tanrı, baba görüldüğünden⁵⁶ dolayı anne-babaya saygı daha çok ehemmiyet taşır. İnsanın; dünyada huzurlu ve uzun ömürlü olabilmesi için anne babasına saygı konusunda kusur etmemesi, onlara gerekli maddi ve manevi yardımda bulunması önem taşımaktadır.⁵⁷ Anne-baba Tanrı'nın vekili oldukları için dünyadaki en değerli hazine konumundadır. Onlara kibar ve nazik olunmalı, bu şekilde davranan insan Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanarak huzura erecektir.⁵⁸

Aile, Hristiyanlıkta önem verilen bir kurumdur. Bireyin yetişmesinde, kendisine ve topluma faydalı bir fert olmasında ailenin önemi yadsınamaz. Hristiyanlık inancındaki şu ifade aileye sahip çıkılması gerektiğini ifade etmektedir: “...onlar; artık iki değil, tek bedendir. O halde, Tanrı'nın birleştirdiğini, insan ayırmasın.”⁵⁹ Bu ifade de geçtiği üzere aile Tanrı tarafından oluşturulmuş mutluluk ve huzur kaynağı olan kutsal bir kurumdur. Bu kurum ihmal edilmesi, yok edilmesi; toplumsal sıkıntılara, huzursuzluklara neden olacaktır.⁶⁰

1.1.3. Hinduizm’de Huzurlu Hayat

İlahi dinlerde olduğu gibi Hint kökenli dini inanışların amacı da insanı huzur ve mutluluğa kavuşturmaktır. İlahi dinlerde insan dünya hayatında olumlu iş ve eylemlerde bulunarak ahirette huzura kavuşması amaçlanırken, Hint kökenli dinlerde genellikle dünya hayatından kurtulmak onlar için huzur anlamına gelmektedir.

Hinduizm’in oluşumu, gelişimi çok geçmişe dayanmaktadır. Bu sebepten dolayı Hinduizm’in oluşumu üç döneme ayrılmaktadır: Klasik, Orta Çağ ve Modern Hinduizm. Farklı dönemlerde gelişip değişen Hinduizm’de huzur anlayışında bazı farklılıklar ortaya çıkmıştır.⁶¹ Hinduizm’de kurtuluşa, huzura erme denildiğinde genel

⁵⁵ Efesliler 4/28.

⁵⁶ Efesliler 3/14.

⁵⁷ Koloseliler 3/18-21; Efesliler 6/1-3

⁵⁸ Luther, *Martin Luther’in Uzun İlmihali*, 49-50.

⁵⁹ Matta 19/4-6.

⁶⁰ Ratzinger, 386.

⁶¹ Yitik, Ali İhsan, *Hint Dinleri*, İzmir 2005, 11-13.

olarak insanın yeniden doğum çarkından kurtulmasıdır. Bunun için de insanın bu hedefine ulaşması için yapması gereken bazı şartlar bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Mokşa, *serbest kalmak, kurtulmak, özgür olmak* gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak; ıstırap dolu, kötü hayattan kurtulup huzura kavuşmayı ifade eden⁶² Mokşa, insan için ulaşılmaması gereken en önemli ve yüce olan bir hedeftir.⁶³

Hinduizm'in kutsal kitabı Vedalar'a göre en önemli ibadet kurban ibadetidir. Bu ibadet esnasında yapılan dualar, kurbanların sunumu vb. kurbanı sunan kişinin kurtuluşunu sağlamakta, ayrıca ölüm sonraki hayatının da garantisi olmaktadır.⁶⁴ Kurban ibadeti ayrıca insanın; uzun bir ömre, evlat sahibi olma, mutluluğa ve huzura kavuşma amacını da taşımaktadır.⁶⁵

Hinduizm'de huzura kavuşmanın yollarından biri de kişinin kastına uygun hareketlerde bulunmasıdır. Kişi kendisini huzura götürecektir olan şu dört davranışta bulunarak bu hedefine ulaşabilir: Bunlardan ilki öğrencilik evresidir. İkincisi, kişinin evlenerek topluma faydalı olmaya çalışmasıdır. Üçüncüsü, kişi kendi ortamından çevresinden uzaklaşarak uzlete çekilmesidir. Son aşama ise kişinin dünya ile ilgili tüm bağlarını koparması, temel ihtiyaçlarını dahi başkalarının yardımıyla sağlamasıdır. Bu sayılan aşamalardan başarıyla çıkabilen kişi gerçek huzura kavuşmuş olacaktır.⁶⁶

Hint kutsal kitabı olan Vedalar'a göre dünya hayatında iyi işlerde bulunan kişi ölümden sonra bir çeşit cennet olarak adlandırılan bir mekâna gidecektir. Cennet denilen bu yer, içinde devamlı kalınan, devamlı huzur ve mutluluğun olduğu bir yer şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁷ İnsanın buraya gidebilmesi için dünyada iyi amellerde bulunması, özellikle de kurban ibadetini aksatmamış olması gerekmektedir.⁶⁸

Kurtuluşa, huzura ermede günahlardan uzaklaşmak önem taşımaktadır. Günah, insan-Tanrı arasını bozarak kişiyi huzursuz yapmaktadır. Bu sebepten dolayı evrensel uyumun, barışın tekrar kurulabilmesi ve kişinin huzur ve mutluluğa kavuşmasında günahlardan uzaklaşması önem taşımaktadır.⁶⁹

⁶² Aydın, Fuat, *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı*, İstanbul 2005, 55.

⁶³ Swami, Nikhilananda, *Hinduizm*, (Çev: Aslı Özer), İstanbul 2003, 95-96

⁶⁴ Yitik, Ali İhsan, *Hint Kökenli Dinlerde Karma İncasının Tenasüh İncasıyla İlişkisi*, İstanbul 1996, 65.

⁶⁵ Yitik, *Karma Tenasüh*, Ruh ve Madde Yay, İstanbul 1996, 66.

⁶⁶ Nikhilananda, 95.

⁶⁷ Aydın, *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı*, 205.

⁶⁸ Yitik, *Karma Tenasüh*, 67.

⁶⁹ Aydın, *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı* s.80-81.

Hinduizm’de, dünyadaki geçici arzuların uzaklaşan insan ruhu, bu azminin sonucunda Tanrı’ya ulaşır. Bu ulaşma ruh için sonsuz bir huzur ve mutluluğu sağlamakta; ayrıca insanı korku, endişe ve sıkıntılardan emin kılmaktadır.⁷⁰

Hinduizm’de kurtuluşa ve huzura kavuşmak için farklı yol ve yöntemler mevcuttur. Hinduizm tarihinde farklı aşamalardan geçtiği için değişime uğramıştır. Bu sebepten dolayı huzura ermeyi sağlayan etkenler de değişebilmektedir. Bunlardan en önemli üç etken kısaca izah edilecektir. Bunların iki tanesi arzu- isteği ifade etmekte, diğer ikisi -Yoga da eklenebilir- ise huzura kavuşmak için feragat edilmesi gerekenleri içermektedir.⁷¹ Kısaca özetlenecekse:

a) Amel Yolu: Bu yol karma- marga olarak da ifade edilmektedir. İnsanın işlemiş olduğu fiiller sebebiyle kurtuluşa ermesi şeklinde tanımlanır. Hinduizmde bu yolu takip edenler; içinde bulunmuş olduğu kastın görevlerini, ibadetlerini yerine getirmekle mükelleftirler. Özellikle de kurban ibadetinin aksatılmaması gerekmektedir. Bazı günlük ibadet ve törenler, ad takma, sünnet merasimi, evlenme vb. törenlerin uygulanması Amel Yolun’daki yerine getirilmesi gereken bazı yükümlülüklerdir. Yapılan bu ibadet ve eylemlerin insanı kurtuluş ve huzura kavuşturabilmesi için insanın kalbini ve zihnini kötü olan duygulardan arındırmalıdır. Aksi durumda ise bu ibadetlerin insan için herhangi bir katkısı olmayacaktır.⁷²

b) Bilgi Yolu: Hinduizm’de bilgi önem taşımaktadır. Dünyanın yalancı lezzet ve tuzaklarından kurtulmanın yolu bilgidir. Kişi ancak sahip olduğu gerçek ve güvenilir bilgilerle huzura ve kurtuluşa ulaşabilir.⁷³ Bilgi sahibi olmayan cahil kişiler karma yasasına takılarak tekrar tekrar doğum döngüsüne maruz kalmakta bu sebepten dolayı devamlı acı ve ızdırap çekmektedirler. Hinduizm’de bilgi ve amel yolunu karşılaştıracaksa bilgi yolunun daha üstün olduğunu söylenebilir. Çünkü bilgi sayesinde insan içinde bulunduğu karmaşık çarktan kurtularak mutluluk ve huzura erişmektedir.⁷⁴

c) Aşk Yolu: Huzur ve kurtuluşa ulaşmada Hinduizm’de önem verilen bir yoldur. Tanrı’ya samimi bir şekilde bağlanmak, O’na ibadetlerde bulunmak gibi anlamlara

⁷⁰ Çağdaş, Kemal, “Upanishad’lar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Temmuz- Aralık 1961, XIX, 156-157.

⁷¹ Aydın, Mahmut, *Dinler Tarihi*, Ensar Neşriyat, 2018, 152.

⁷² Aydın, *Dinler Tarihi*, 148.

⁷³ Aydın, *Dinler Tarihi*, 564.

⁷⁴ Aydın, *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı*, 133-135.

gelmektedir.⁷⁵ Bu yolu takip eden Hindular; zihinlerini sadece Tanrı'ya sabitler, O'na aşk ve muhabbetle ibadetlerde bulunmaya gayret ederler. Bu yolda genelde toplumda mevcut olan sınıfsal farklılıklar dikkate alınmaz. Bu sebepten dolayı toplumun büyük bir kısmı bu yolu kurtuluş ve huzur yolu olarak gördükleri için benimser.⁷⁶ İnsanın, Aşk (Bhakti) yolunda istediği hedeflere ulaşabilmesi için yerine getirmesi gereken bazı şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar; kişi yiyeceklerden her istediğini yemeyecek, yiyecek konusunda perhizde bulunacak, dünyaya ve dünya zevk ve sefalarına bağlanmayacak, Tanrı'nın emretmiş olduğu ibadetler tam olarak yerine getirilecek, kötü davranışlardan uzaklaşacak, zihnini depresyondan ve sıkıntılardan arındıracaktır. Bu şartları yerine getiren birey huzur ve mutluluğa erişmiş olacaktır.⁷⁷

Hinduizm'de insana huzur ve mutluluk veren bir etken de yoga sistemidir. Kelime olarak birleşme, disiplin, tutum vb. anlamları ifade etmektedir. Terim anlam ise; insanın bedeni, ruhu ve zihni arasındaki uyumun en iyi bir düzeyde olması amacıyla yapılan uygulamaların adı olarak tanımlanmaktadır.⁷⁸ Yoga sayesinde birey, bedensel ve ruhsal açıdan eğitilmekte, ayrıca kişinin beden ve ruh yönünden sağlam bir yapıya kavuşması sağlanmaktadır. Böyle bir aşamaya gelmiş olan bir Hinduizm mensubu kurtuluşa yaklaşmış sayılır. Kişi yoga sayesinde samsara çarkından kurtularak, tekrar dünya hayatına gelmeyecektir. Böylelikle huzursuzluk, acı, keder kaynağı olan varlık dünyasından kurtulur. Gerçek kurtuluşa ve huzura ulaşacaktır.⁷⁹

Netice itibariyle, Hinduizm'de insanın karma-tenasüh döngüsünden kurtulması, tekrar dünya hayatına dönmemesi gerçek kurtuluştur. Bunun sağlanması için de Hint inancında yapılması gerekli olan ibadet veya davranışlarının yerine getirilmesi önem taşımaktadır. Bunları yerine getiren insan mükemmel bir birey haline dönüşerek tekrar dirilmekten/bedenleşmekten kurtulacak, bu durum da insanın hedeflediği en büyük huzur olarak ifade edilmektedir.

⁷⁵ Budda, A. Hilmi Ömer, *Dinler Tarihi*, İstanbul 1935, 175.

⁷⁶ Aydın, *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı*, 147-148.

⁷⁷ Nikhilananda, 135-137.

⁷⁸ Cilacı, Osman, *Dinler ve İnanç Terminolojisi*, Damla Yay., İstanbul 2011, 398.

⁷⁹ Yitik, Ali İhsan, *Hinduizm, Dinler Tarihi El Kitabı*, Edit: Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, 324.

1.1.4. Budizm’de Huzurlu Hayat

Siddharta Gautama tarafından kurulan Budizm genellikle Asya ülkelerinde mensubu bulunmaktadır. Dinin kurucusu olan Gautama, daha çocukken bile ondaki hüneler bilginler tarafından keşfedilerek onun ilerde çok büyük bir insan olacağını ifade etmişlerdir. Bunun farkına varan kral olan babası onun dışarıya çıkmasına, gerçek hayatı görmesine izin vermemiş, sadece eğlence ve zevk içinde hayatını geçirmesini istemiştir. Fakat bir gün dışarı çıkan Gautama, hayatını şekillendiren, huzur ve mutluluk arayışında ona rehberlik edecek olan gerçeklerle yüzleşmiş olacaktır. Bu gerçekler: yaşlılık, hastalık ve ölümdür.⁸⁰

Yukarıda ifade edilen gerçeklerle yüzleşen Gautama; hayatın sadece zevk ve sefadan ibaret olmadığı, çeşitli sıkıntı ve ıstıraplarla dolu olduğunu kavrar. Bu ızdırapları yok etmenin ve dünyada huzur ve mutluluk içinde yaşamının olasılığını düşünen Gautama, Budizm’in temel kaynağı ve insanı kurtuluş ve huzura erdirecek olan dört hakikat ve sekiz yolu bulacaktır.⁸¹

İlahi dinlerde ve bir nebze Hinduizm’de huzur ve kurtuluşa ulaşabilmek için Tanrının varlığını kabul edip O’na ibadet etmek ve kurbanlar sunmak gerekmektedir. Fakat Budizm’de ise kurtuluş ve huzur için Tanrı’nın yardımı şart değildir. İnsan kendi çabasıyla, kendini kötü alışkanlıklardan soyutlayarak huzura erebilir.⁸²

İlahi dinlerde insan Tanrı’nın emir ve yasaklarına uyarak dünyada da huzur ve mutluluğa ulaşabilir. Fakat Budizm’de bu durum mümkün değildir. Çünkü dünyadaki tüm canlılar için yaşlılık, hastalık ve ölüm kaçınılmazdır. Özellikle canlılar için doğum dünyadaki sıkıntıların başlangıcı kabul edilmektedir.⁸³

Ölüm ve ölüm sonrası hayat Budizm’de çok önem arz etmemektedir. Bu konuyla ilgili olarak Buda yorum yapmaktan uzak durmuştur. Önemli olan, dünyadaki ıstıraplardan uzak kalabilmeyi başarabilmektir. Gelecek ile ilgili insanın kendi beynini yorması, kaygılanması mantıklı değildir. Bunun yerine insan, dünyada huzur ve mutluluk istiyorsa dört hakikat üzerinde düşünmelidir.⁸⁴

⁸⁰ Güngören, İlhan, *Buda ve Öğretisi*, Yol Yay., İstanbul 1994, 48-50.

⁸¹ Güngören, *Buda ve Öğretisi*, 50-59.

⁸² Doğrul, Ömer Rıza, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1947, 124.

⁸³ Ruben, Walter, *Eski Metinlere Göre Budizm*, (Haz: Lütfü Bozkurt), İstanbul 2004, 113.

⁸⁴ Yitik, *Karma Tenasüh*, 128-130.

Buda, genel olarak ahiret hayatı ile ilgili yorum yapmaktan uzak durmaktadır. Fakat kutsal metinlerinin bazı bölümlerinde kötü insanların cezalandırılması için cehenneme gideceği, iyi insanların ise huzur ve mükâfata ereceği bir cennete gideceği ifade edilmektedir.⁸⁵ Sözü edilen cennetin ise sonsuz ve kurtuluş yeri olmadığı burada belli bir süre kalındıktan sonra tekrar bedenlenerek dünyaya dönüleceği inanılmaktadır. Gerçek huzurun ise ancak Nirvana’da olduğu ifade edilmektedir.⁸⁶

Budizm’de dört temel hakikat insanın dünyada huzurlu ve mutlu olmasını engellemektedir. Bunlar, özet olarak şöyle ifade edilebilir: Bu hakikatlerin ilki, dünya hayatının sadece ıstıraplardan oluştuğu gerçeğidir. Buda’ya göre insanın hayatta karşılaştığı tüm olaylar insan için ıstırap ve işkence hükmündedir. Hatta dünyada var olmak bile başlı başına dert ve ızdırab sayılmaktadır.⁸⁷ İnsanın dünyada yaşadığı mutluluklar ise acıların asıl nedeni sayılmaktadır. Çünkü bu mutluluklar devamlı olmadığı ve bunların kaybedilme kaygısı yaşandığı için bu mutluluklar da insanı sıkıntılara sokmaktadır.⁸⁸

İkinci hakikat acının sebebi “Samudaya”dır. İnsanın dünyadaki huzurunu bozan asıl neden olarak ifade edilmektedir. İnsan içindeki arzu ve isteklerin peşinden koşarak, kâmil insan olmaktan uzaklaşarak nedensellik ilkesine takılmaktadır. Bu kısır döngü içerisine giren insan tekrar bedenlenerek acı çekmeye devam etmektedir.⁸⁹

İnsanın ıstırap çekmesine sebep olan arzu ve isteklerin kaldırılması ise üçüncü hakikattir. Öncelikle insan arzu ve isteklerini dizginleyecek, daha sonra ortadan kaldıracaktır. Bunu başaran insan dünya hayatıyla bağlarını koparak Nirvana’ya ve huzura ulaşma yolunda mesafe kat etmiş olacaktır.⁹⁰

Buda’nın ortaya koymuş olduğu hakikatlerin sonuncusu ise, acıların sona insanın takip etmesi gereken sekiz kollu yolun takip edilmesi gerekmektedir. Başarıyla bu aşamaları geçen insan gerçek huzurun olduğu yere –Nirvana’ya- ulaşır.⁹¹

⁸⁵ Kaya, Korhan, *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, Ankara 1999, 118-120.

⁸⁶ Yılmaz, Hüseyin, *Budist Metafiziği*, Ankara 2007, 87.

⁸⁷ Kaya, *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, 23; Ruben, 113.

⁸⁸ Smart, Ninian, “Soteriology: An Overview”, *The Encyclopedia of Religion*, Edited by Mircea Eliade, New York- London 1987, II, 108.

⁸⁹ Budda, *Dinler Tarihi*, 263-278; Yılmaz, *Budist Metafiziği*, 90-91.

⁹⁰ Sarıkcioglu, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul 1984, 164.

⁹¹ Yılmaz, *Budist Metafiziği* s. 120; Kaya, *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, 25.

Budizm'e göre insanın huzur ve mutluluğa ulaşması için Budizm'deki sekiz dilimli yolun yerine getirilmesi şarttır. Bu dilimlerin sırayla değil de hepsinin birlikte uygulanması daha etkili olacaktır. Çünkü bu dilimler birbirini tamamlamaktadır.⁹² Buda'ya göre insanı huzura ulaştıran bu sekiz dilimi özet olarak şöyle ifade edilebilir:

a) Doğru Bakış ve Doğru Anlama: Dünyanın huzur ve mutluluk yeri değil, dert ve sıkıntılarla dolu olduğunun fark edilmesidir.

b) Doğru Düşünce: İnsanın içindeki hırs, ihtiraslara direnerek iyi olan davranışlarda bulunmaya gayret etmesidir.

c) Doğru Konuşma: İnsanın yalandan, iftiradan, başkalarını incitecek sözlerden uzak durmaktır.

d) Doğru Davranış: Hiçbir canlıyı öldürmemek, hırsızlık, zina vb. durumlardan uzaklaşmaktır.

e) Doğru Geçim: İnsanın geçimini sağlaması için doğru olan mesleği seçmesidir.

f) Kendini Geliştirmek için Çaba: Hedefe ulaşmak için her yolu meşru kabul etmek, kötü fiil ve davranışlardan uzaklaşmak.

g) Doğru Bilinç: İnsanın kendi bedenini, hislerinin farkında olması ve kendisini denetim altında tutmasıdır.

h) Doğru konsantrasyon: Zihnin içinde var olan duygu ve düşüncelerin farkına varmak ve bunlara yoğunlaşmak.⁹³

Budizm'e göre huzur ve kurtuluşa ulaşabilmek için yukarıda sayılan yolların takip edilmesi şart olarak koşulmaktadır. Bu yolları takip eden tüm insanlar, kadın-erkek, zengin-fakir ayrımı olmadan huzura kavuşabilir. İnsanın huzur ve mutluluğu için herhangi bir kasta tabi olması önem arz etmemekte, önemli olan insanın doğru bir şekilde yaşayıp kendini fenalıklardan arındırmasıdır.⁹⁴

1.2. HUZUR (SEKÎNE) KAVRAMININ ANLAM ALANI

Dünyada ve Ahirette mutlu ve huzurlu yaşam için Kur'an-ı Kerim'in öğütlediği şekilde yaşamak gerekir. Bunun için de Kur'an-ı Kerim'de huzurla doğrudan veya

⁹² Kaya, *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, 26; Yitik, *Budizm*, 323.

⁹³ Ruben, 120; Kaya, *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, 26; Yılmaz, *Budist Metafiziği*, 122-124; Yitik, *Budizm*, 321-322.

⁹⁴ Ruben, 122.

dolaylı olarak bağlantılı olan kavramların incelenmesi faydalı olmaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde; Huzur (Sekîne) kavramının kökeni, Kur'an bağlamında Huzur ve Sekîne kavramını çağrıştıran kelimeler başta olmak üzere bu kavramların zıddını oluşturan kavramları da ele almanın yararlı olacağı söylenebilir.

1.2.1. Huzur (Sekîne) Kavramının Lûgat Anlamı

“*Sekine*” kavramı insanın huzuru ve güveni ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de geçen önemli kavramlardandır. Sekine kavramı sözlük olarak tek bir anlam ifade etmemekte, değişik anlamlara gelebilmektedir.⁹⁵

“*Sekene*” fiilinin mastarı olan “*Sükûn*”, “*Sabit durmak, yerleşmek, hareketsiz olmak*”⁹⁶ gibi manalara gelmektedir. Sükûn, hareketin ve kımıldanmanın zıddı anlamlarına gelmekte,⁹⁷ bir şeyin hareketlilik halinden sonra sabit durması veya bir yere oturması, bir yeri mesken edinmesi manasını ifade etmektedir.⁹⁸

Cürcânî'nin, sükûn tanımlaması ise farklılık arz eder. Ona göre sükûn; bütün varlıkların değil, hareket veya eylem özelliği olan varlıkların hareketsizlik durumudur. Hareketsiz olan bir şeyin hareketsizliği sükûn'u ifade etmemektedir.⁹⁹

Yukarıda sadece birkaç örneği verilen sekîne kavramı, Araplarca bu kavrama daha farklı anlamlar da yüklenmektedir. Kur'an-ı Kerim'deki kullanımına bakıldığında bu kavrama farklı anlamlar yüklendiği, bu kavramın geniş bir anlam ağına sahip olduğu görülmektedir.

1.2.2. Huzur (Sekîne) Kavramının İstılah Anlamı

Sekîne, İslâmi eserlerde “*Sükûnet, yüksek moral, gönül huzuru*” anlamlarında kullanılan Arapça bir kelime olarak ifade edilmiştir.¹⁰⁰ Sekîne, kalbin ulaştığı itminan, güven ve huzur hissi,¹⁰¹ yumuşak huyluluk ve ağır başlılık¹⁰² gibi manalara gelmektedir.

⁹⁵ İbn Manzûr, Ebu'l Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l Arab*, Daru's-Sadr, Beyrut,1990, XIV. 436

⁹⁶ Ebu'l-Hüseyn Ahmed b.Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el Kazvînî el-Hemedânî, *Mu'cemu Mekayisi'l Luğa*, (Thk: Abdüsselam Muhammed Harun), Dâru'l- Fikr,y.y.1979, 88.

⁹⁷ İbn Manzûr, XXIII, 2052.

⁹⁸ Zebîdî, Muhibbuddin Ebu'l- Feyz Muhammed Murtaza el-Hüseynî el- Vâsitî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, (Thk: Heyet), Kuveyt 1965, XXXV, 198

⁹⁹ Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif, *Mu'cemu't Ta'rîfât*, (Thk: Muhammed Sıddîk el-Mimşâvî), Dâr'l-Fadîle, Kahire t.y. s.104.

¹⁰⁰ Karaman, Hayreddin ve diğerleri, *Kur'an Yolu*, DİB Yay., Ankara 2007, I, 388

Sekîne, Müslüman'ın gönlünü teskin eden, Müslümana güven veren bir duygu olduğu, hatta insanı şehvi arzulara uymaktan alıkoymasından dolayı “Akıl” için de “Sekîne” kavramı kullanılmıştır.¹⁰³ İbn Manzûr ise Sekine'yi; rahmet, vakar, huzur, zafer gibi kelimelerle ifade etmektedir.¹⁰⁴

Sekîne, Yüce Allah'ın peygamberlere ve müminlere lütfettiği ve onların yaşamış oldukları zorlukları kolaylaştıracak ve unutturacak bir halet-i ruhiye ve özgüven duygusu vermesi,¹⁰⁵ korku ve endişelerinin yok olması şeklinde tarif edilmektedir.¹⁰⁶

Sekînenin daha ayrıntılı tanımını Zebîdî şu şekilde ifade etmiştir: “*Sekine, kalp huzuru, bilim, ağırbaşlılık ve sükûnet halidir ki kul şiddetli korkularından bunaldığı zaman Allah onu kulun kalbine indirir; kul da ondan sonra başına gelen hiçbir şeyden sıkıntı duymaz, bunalmaz. Böylece imanın ve kesin inancın gücü ve sebatı çoğalır.*”¹⁰⁷

İnsan kalbinin ve ruhunun kendisiyle huzura, sükûna erdiği, insana güven veren şeye sekine denilmektedir. Kişi herhangi bir şeyden korkunca yüreğinde korku oluşur ve ondan uzaklaşmaya çalışır. Güven ve huzura kavuştuğunda ise yüreği rahatlar. Güven, sükûneti doğurduğundan sekîne kavramı güvenden kinaye olarak ifade edilmektedir.¹⁰⁸

Sekîne ile ilgili yukarıda nakledilen görüşlere bakıldığında, bu kavram birbirine anlamca yakın kelimelerle tarif edildiği görülmektedir. Ayrıca müfessirler ve dil bilimcilerin de yaptıkları tanımların/değerlendirmelerin birbirlerine çok yakın oldukları söylenebilir. Bu bağlamda sekîne kavramına şöyle bir anlam verilebilir: İnsanın karşı karşıya kaldığı bir zorluk veya sıkıntı durumunda, Allah'ın yardım ve rahmeti sayesinde bu sıkıntı ve çaresizliğin emniyet, iç huzur ve güvene dönüşmesidir.

Sekîneye ulaşmada insanın yaratılış amacına uygun bir hayat sürdürmesi, imanını güçlendirmesi ve kendisine emredilen ibadetlerin yerine getirilmesi önem arz

¹⁰¹ Cürcânî, 103.

¹⁰² Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, (Thk: Ahmed Abdulgaffur Attâr), Dâru'l-İlmi li'l- Melâ'în, Beyrut 1990, V, 2136.

¹⁰³ Rağîb, 266.

¹⁰⁴ İbn Manzûr, XXIII, 2052.

¹⁰⁵ Taberî, XXII, 203.

¹⁰⁶ Rağîb, Ebu'l-Kasım el- Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî, *Mu'cemu Müfredâti Elfâzi'l Kur'an*, (Thk: İbrahim Şemsüddin), Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, 266.

¹⁰⁷ Zebîdî, XXXV, 204.

¹⁰⁸ Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru İhyâi Tûrâsi'l Arabî, Beyrut 1420, XVIII, 67.

etmektedir. Allah'ın anılması ile insanın kalbi huzur ve rahatlığa ulaşmaktadır. Kalbi huzura ulaşmış bir insan muradına ermiş sayılmaktadır.¹⁰⁹

1.2.3. Kur'an Bağlamında Huzur (Sekîne-سكينة) Kavramı

Sekîne kavramı, genel anlamda İslamî kaynaklarda “*Sükûnet, gönül huzuru, yüksek moral*” anlamlarında kullanıldığı söylenebilir.¹¹⁰ Sekîne kavramı bu çalışmanın ana konusunu teşkil ettiği için bu kavramın Kur'an-ı Kerim'de kullanıldığı yerlerin izah edilmesi faydalı olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de Sekîne kavramı altı ayette geçmektedir. Bunlar: Bakara suresi 248. ayet, Tevbe suresi 26. ve 40. ayetleri, Fetih suresi 4.18. ve 26. ayetleridir. Bu ayetlerle ilgili açıklamalar kısaca şöyle yapılabilir:

“...Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber” diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı.” (Tevbe, 9/40) Ayette ifade edildiği üzere Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve Hz. Ebu Bekir'in ruhsal durumlarını ifade etmektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve yakın arkadaşı olan Hz. Ebu Bekir'in hicret esnasında sığınmış oldukları mağaranın müşrikler tarafından basılınca Müslümanların karşılaşabilecekleri tehlikenin yakınlığını göstermektedir. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve Hz. Ebu Bekir'e her türlü kötülüğü yapmaktan çekinmeyen müşrikler onlara o kadar yakındılar ki mağaranın içinden ayakları görülmekteydi.¹¹¹ Kendinden maddi anlamda daha güçlü bir düşmanla karşılaşmak doğal olarak bireyde kaygı, sıkıntı, endişeye sebep olacaktır. Bu nedenle Hz. Ebu Bekir'de endişe ve kaygı ortaya çıkmıştır. Bu kaygı ve endişenin farkına varan Hz. Peygamber (s.a.v) ona şöyle buyurmuştur: “*Ey Ebu Bekir, üçüncüsü Allah olan iki kişi hakkında niye endişe ediyorsun?*”¹¹² Hz. Peygamber'e (s.a.v) Allah tarafından bir güvence, sekîne verildiğinden Hz. Peygamber, müşriklerin

¹⁰⁹ Uçar, Dilek, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsirinde Manevi Huzur*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019, 31.

¹¹⁰ *Kur'an Yolu*, Heyet, I, 388.

¹¹¹ Taberî, XIV, 257.

¹¹² Taberî, XXII, 223.

korkusundan emin olmuştu.¹¹³ Kendisi; korku, kaygı ve endişeden emin olduğu gibi aynı zamanda da yol arkadaşı olan Hz. Ebu Bekir'in de sakinleşmesini, rahatlamasını sağlamıştır.¹¹⁴

'Sekine' kavramı, Müslümanların Hudeybiye'ye yaptığı seferle ilgili olarak ayette şöyle geçmektedir: *"O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine sekîne indirir..."* (Fetih, 48/4) Ayette, Hz. Peygamber'in (s.a.v) çağrısına uyarak Hudeybiye seferine katılmış olan kişilere Allah tarafından ihsan edilen sekînen bahsedilmektedir. Allah'ın ihsan ve yardımı olmasaydı bu sefere katılım kolay olmayacaktı. Medine'nin yakınlarında bulunan bedeviler bu sefere katılmamış, hatta onlara göre Müslümanlar Kâbe'ye sokulmayacak, müşrikler tarafından yok edileceklerdi.¹¹⁵ Fakat Müslümanlar, Allah'ın kendilerine ihsan etmiş olduğu sekîne, iç huzur sayesinde tereddüt etmeyerek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davetine icap etmişlerdir.¹¹⁶

Fetih suresinde sekînet kelimesi, müşriklerin saldırma ihtimali ortaya çıkması üzerine, Müslümanların Hz. Peygamber'e (s.a.v.) olan şartsız koşulsuz biatını içermektedir. *"Rıdvan Biatı"* olarak da ifade edilen biat ayette şu şekilde geçmektedir: *"Şüphesiz Allah, ağaç altında sana bîat ederlerken müminlerden hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara sekîneti indirmiş ve onlara yakın bir fetih ve elde edecekleri birçok ganimetler nasip etmiştir..."* (Fetih, 48/17-18)

Rıdvan biatı ile ilgili şu açıklama yapılabilir: Müslümanlar kendilerinden kat kat güçlü olan müşriklerle karşı karşıya gelmişlerdi. Düşmanlık o derece şiddetliydi ki Müslümanların elçilerini öldürmeye teşebbüs edecek kadar ilerlemişti. Buna karşılık Müslümanlar da ya aynı şekilde onlara karşı düşmanlık, kin, nefret duygularıyla hareket edecek veya endişe, korku, sıkıntıya kapılacaklardı. Böyle bir durumda, Müslümanlar Allah tarafından kendilerine sekînet indirilerek korku, endişeden uzaklaşarak cesaret ve kahramanlıkla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) biatta bulunmuşlardır.¹¹⁷

¹¹³ Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't Te'vîl*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1994, II, 270.

¹¹⁴ el-Bikâî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer, *Nazmu'd-Dürer fi Tenâsubi'l-Ayâti ve's- Suver*, Dâru'l-Kütübü'l-İslâmiyye, Kahire t.y, VIII, 477.

¹¹⁵ Mâturîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Te'vilatu Ehli's-Sünne Tefsiru'l-Mâturîdî*, (Thk: Mecdî Basellum), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2005, IX, 293.

¹¹⁶ Taberî, XXII, 223.

¹¹⁷ Erkut, Abdulkadir, *Kur'an'da Hamiyyet ve Sekînet Kavramları*, 166.

Sekîne kavramının geçtiği başka bir ayette ise, Müslümanların, Hevâzin kabilesiyle yaptıkları savaş anlatılmaktadır. Özetle, iki vadi arasında sıkışıp kalan Müslümanların geri çekilip kaçmaktadır. Panikleyip korkan, endişelenen Müslümanlar ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve Hz. Abbas'ın çağrıları üzerine geri dönmüşlerdir.¹¹⁸ Söz konusu olayı ayeti kerime “...Allah, peygamberinin ve müminlerinin üzerine kendi katından bir güven (sekîne) duygusu indirdi, bir de göremediğiniz askerler gönderdi ve böylece inkâr edenlerin cezasını verdi...” (Tevbe, 9/26) şeklinde anlatmaktadır.

Ayet, Müslümanların çokluğuna rağmen yaşadıkları sıkıntıları ifade etmektedir. Müslümanlar o kadar korkmuşlardı ki çok geniş olan yeryüzü onlara dar gelmiş, sanki onlar için saklanacak bir yer yoktu.¹¹⁹ Böyle bir sıkıntıya giren Müslümanlar, Allah'ın kendilerine lütfettiği sekîne sayesinde özgüven duygusuna, sıkıntılarını unutturacak hâlet-i ruha sahip olmuşlardır.¹²⁰

Yukarıda ifade edilen Huneyn Savaşı'nda Müslümanların gurura kapılarak ilâhî yardımı göz ardı etmeleri savaşı kaybetme nedeni sayılmaktadır. Bu savaşla birlikte savaşın sonucunu belirleyen temel unsurun sayının çokluğu değil de Allah'ın yardımı olduğu görülmüştür.¹²¹

Yüce Allah bir ayette “Onun hükümdarlığının alameti, size o sandığın gelmesidir. Onda, Rabbinizden bir sekînet ve Mûsâ ailesinin, Hârûn ailesinin geriye bıraktığından kalıntılar vardır...” (Bakara, 2/248) buyurmaktadır. Bu ayette ise Yahudilerin, kendilerine hükümdar tayin edilen Talut'un zengin ı ve hükümdar soyundan olmamasından dolayı onu kabul etmek istememelerini ifade etmektedir.¹²² Ayette ifade edilen sekîne kavramı ile ilgili olarak farklı yorumlar bulunmaktadır. Bir görüşe göre, Filistinlilerle savaşan İsrâiloğulları onlara yenilmiş ve kutsal saydıkları Ahid Sandığı'nı da onlara kaptırmışlardır. Mağlup edilen İsrâiloğulları daha sonra bir kral yönetiminde birleştiler. Bunu gören Filistinliler İsrailoğullarının kendilerinden intikam alabileceklerini ve bunun sebebinin sandık olduğunu düşünmüşlerdir. Filistinliler

¹¹⁸ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azîm*, (Thk: Sâmi Muhammed b. Selâme), Dâru Taybe, Beyrut 1999, IV, 125.

¹¹⁹ Ebû Hayyân el-Endülüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, (Thk: Heyet), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993. V, 25.

¹²⁰ Taberî, XIV, 189.

¹²¹ *Kur'an Yolu*, Heyet, III, 745-746.

¹²² Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, (Thk: Ahmed el-Berdûnî; İbrâhim Atfîş), Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1964, III, 247.

ilişkileri yumuşatmak babından ele geçirmiş oldukları sandığı tekrar geri göndermişlerdir.¹²³ Sandığa tekrar kavuşan İsrâiloğulları, sandığa kavuştukları veya Talut'un hükümdarlığını kabul edip ona karşı nefret duyguları yok olduğu için huzur ve sekînete ulaştılar.¹²⁴

Yukarıda, sekîne kavramının Kur'an-ı Kerim'de kullanılışı ile ilgili özet olsa da ifade edilmeye çalışıldı. Bu kavramın hadislerdeki kullanımı ile ilgili de birkaç örnek şöyledir:

Bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Bir topluluk Allah'ın evlerinden bir evde toplanır, Allah'ın kitabını okur ve aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine sekînet iner; onları rahmet kaplar ve melekler kuşatır. Allah Teâlâ da o kimseleri kendi nezdinde bulunanlarla birlikte anar.*”¹²⁵ buyurur. Hadisi şerifte ifade edildiği üzere, sekîneye, huzura ulaşabilmek için kalbin mutmain olması, ayrıca kalpteki imanın da sağlam ve istikrarlı olmasını gerektirir. Özellikle de Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'in okunması, müzakere edilmesi insanın huzurlu olmasını sağlayacaktır.¹²⁶

Sekînenin, ayet ve hadislerde geçtiği üzere insanın çabasıyla ortaya çıkmadığını, Allah'ın insana ihsan etmiş olduğu bir nimet olduğunu görmekteyiz.¹²⁷ Bununla birlikte, sekîne kavramını sadece geçmişte yaşamış olan birkaç olay ve kişi hakkında sınırlandırmanın mantıklı olmayacağı kanaatindeyiz. Günümüzde de çabalayan, gayret eden ve aklını iyi anlamda kullanan kişiler için de sekînenin mümkün olabileceğini söylenebilir. İnsan benzer sıkıntılarla karşılaştığında, geçmişte bu sıkıntıları yaşayıp da sonradan gönül huzuruna kavuşan insanları göz önüne getirerek kendisinin de huzura kavuşacağını düşünebilmelidir. Eğitim bilimlerinde bu şekilde düşünme/öğrenme “*Çağrışım Yoluyla Öğrenme*” diye ifade edilmektedir.¹²⁸

İnsan, hayatında gücünü aşan durumlarla karşılaşabilir. Örnek olarak çok dehşetli fırtınaları, gücünü kat kat aşan düşman askerlerini, çeşitli dermansız hastalıkları gösterilebilir. Böyle bir duygu içinde olan kişi örnekte ifade edilen tüm olumsuzlukların üstesinden gelebilecek çok güçlü bir varlığa iman etmeye başlar. Bu inanma şekline de

¹²³ İbn Âşûr, *Muhammed et-Tâhir, et-Tâhrîr ve't-Tenvîr*, Tunus 1984. II, 492.

¹²⁴ Taberî, V, 315.

¹²⁵ Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Hacâc el-Kuşeyrî, *Sahih*, Çağrı Yay., İstanbul 1992. Zikir, 38.

¹²⁶ Ebû Hayyân, V, 81.

¹²⁷ Zebîdî, XXXV, 207.

¹²⁸ Ayhan, Halis, *Eğitim Bilimine Giriş*, Şule Yay., İstanbul 1997, 113.

Psikolojik kendiliğindenlik denilmektedir.¹²⁹ Bu inanma, kişiye güven ve cesaret vererek kişinin kendisini daha güçlü hissetmesini sağlayabilir.

1.2.4. Kur'an'da Huzur (Sekîne) Kavramının Yakın Anlamlıları

Önceki kısımda Sekîne kavramını Kur'an ayetleri bağlamında ele alındı. Bu kısımda ise sekîne kavramına yakın anlamı bulunan itminan, dirlik, rahatlık, ferah ve fekâhe kavramlarını ayrıntıya girmeden ve kullanıldıkları ayetlerden bazı örnekler verilerek incelenecektir.

1.2.4.1. İtmi'nân (اطمئنان)

İtmi'nân kelimesi Kur'an-ı Kerim'de huzur ve mutlulukla bağlantılı olarak kullanılan kavramlardandır. T-m-n kökünden türemiş olup tume'nine ile aynı anlamda olan masdar bir kelimedir. İtminan; telaş ve endişeden sonra sükûnet bulmak, gönül rahatlığına ermek,¹³⁰ sıkıntılı bir halden sonra sükûna ermek, huzura kavuşmak¹³¹ gibi anlamlara gelmektedir. Dilbilimcileri, itminan kavramına genellikle “*sükûn*” anlamını vermişlerdir.¹³²

İtmi'nân kavramını Kur'an'da farklı ayetlerde geçmektedir. Bunların bazıları ele alınacaktır. Bir ayeti kerimede itmi'nân ile ilgili şöyle buyurulmaktadır: “*Hani İbrahim, ‘Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster, demişti. (Allah ona) ‘İnanmıyor musun?’ deyince, ‘Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için’ demişti...*” (Bakara, 2/260) Ayette ifade edildiği üzere, itmi'nâna ulaşan bir kalp huzur ve dinginliğe ulaşmıştır. Bunun için de herhangi bir bilginin ilme'l yakînden ayne'l yakîne ulaşması önem taşımaktadır. Bizzat görmenin, tanık olmanın kalbi daha iyi yatıştırdığı, şüphe ve vesveseleri engellediğini söylenebilir.¹³³

Hiz. İbrahim'in (a.s.) Allah'a olan inancında şüphe bulunmamaktadır. Fakat Allah'ın canlıları tekrar diriltmesine müşahade etmeyi dilemiştir. Buradaki amacı;

¹²⁹ Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara, 2001, 87.

¹³⁰ Rağib, 644.

¹³¹ Semîn el- Halebî, Ahmed b. Yusuf Abdiddâim, *Umdetü'l-Huffaz fî Tefsiri Eşrefi'l- Elfaz*, (Thk: Muhammed Bâsil), Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut, 1996, II, 416.

¹³² İbn Manzûr, XXX, 2707.

¹³³ Beğavî, Ebû Muhammed Huseyn b. Mes'ûd, *Tefsîru'l-Beğavî (Meâlimu't-Tenzîl)*, Dâru't-Tayyibe, 4. Baskı, Riyad 1418/1997. I, 322-323.

basiretinin artmasını, kalbinin doyuma ulaşmasını sağlamaktır.¹³⁴ Onun ulaşmak istediği itmi'nân, kalbin içindeki şek ve şüphelerin yok olmasını sağlayarak insanın içindeki kaygı ve huzursuzluğu yok etmektir. Böylece kişi her şeyiyle Allah'a bağlanıp sadece O'na güvenmiş olacaktır.¹³⁵

İkinci olarak, Ra'd suresinde yüce Allah "*Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur.*" (Ra'd, 13/28) buyurur. Ayette ifade edildiği üzere; kalplerin huzurlu ve dingin olmasının temel şartı Allah'ı anmalarıdır. Allah'ı anan bir kalp huzura ermekte, içindeki sıkıntı yok olmaktadır. Allah'ı anıp Kur'an (zikir) okuyan kişinin içinde sıkıntı ve huzursuzluk olsa da bu huzur ve mutluluğa dönüşmektedir.¹³⁶

Allah'ın anılıp zikredilmesi, insanın kalbinde gerçek anlamda teslimiyet, mutluluk ve huzurun oluşmasını sağlamaktadır. Böyle insanlarda tam bir sükûnet mevcut olduğu için bunlar sadece Allah'a güvenir ve O'nun takdirine boyun eğerbler.¹³⁷

Ayetlerde itmi'nân kelimesi geçtiği gibi bu kavram hadislerde de kullanılmaktadır. Örneğin, Hz. Peygamber (s.a.v) namazın nasıl kılınması gerektiği ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "...Sonra rükû edip uzuvların yatışincaya kadar (itmi'nân) dur. Sonra başını kaldırıp, ayakta tam doğruluncaya kadar dur. Sonra secdeye var da itmi'nân oluncaya kadar kal. Ondan sonra başını kaldır, sâkinleşip yerleşinceye kadar otur."¹³⁸ Hadîste ifade edildiği üzere itmi'nân kavramı uzuvların yerleşmesi veya yatışması anlamında kullanılmıştır. Yani vücut organları bir miktar hareketsiz kalmasından dolayı huzur ve sakinliğe ulaşması şeklinde ifade edilmektedir.¹³⁹

Bir hadisi şerifte; doğruluğun insan için itmi'nân ve huzuru sağladığını, yalan konuşmanın insanı şüphey'e, tedirginliğ'e ve sıkıntıya sevk ettiğ'i ifade edilmektedir.¹⁴⁰ Yukarıda ifade edilen hadislerde itmi'nân'ın, sakinleşmek, sükûnet ve huzur bulmak

¹³⁴ Beydâvî, Nâsirüddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed, , *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, (Thk: Muhammed Abdurrahman Maraşlı), Daru İhyau Turasi'l-Arabî, Beyrut 1418, I, 157.

¹³⁵ Beydâvî, III, 180.

¹³⁶ Taberî, XVI, 318.

¹³⁷ İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib, *el- Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz* (nşr. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed), Beyrut 1413/1993. III, 311.

¹³⁸ İbn Hacer el-Askâlanî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l Bûhârî*, Dâru'l Fikr, Beyrut 1993, I, 184.

¹³⁹ İbn Hacer, II, 530-531.

¹⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh, el-Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, I, 200

anlamalarını ifade etmektedir. Yani itmi'nân hem ayet hem de hadislerde aynı veya birbirine çok yakın anlamlarda kullanılmıştır.

İtmi'nân'ın psikolojik olarak insana çok faydası dokunmaktadır. İnsanın hem maddi hem de manevi varlıklara inanmaya ihtiyacı vardır. İnsanın; Allah'a, dine, ahirete vb. soyut varlıkları inanmaması durumunda beden ve ruh arasındaki dengesi bozulmuş olacaktır. Bu da insanda sıkıntı ve huzursuzluk yaratacaktır. Bunun çözümü ise dinden Allah'tan uzaklaşan insanın Allah'tan tekrar af dileyerek O'nun yolundan gitmeye gayret etmesiyle mümkün olabilecektir. Çünkü Allah'a bağlılık, O'nu sevmek, ruhun huzuru ve mutluluğu için kaçınılmazdır.¹⁴¹

Huzur ve mutluluk için temel şartın Allah inancı ve din olduğu, Allah'a iman edip O'na güvenenlerin hayata umutla baktıkları, daha çok iç huzura sahip oldukları yapılan araştırmalarla da kanıtlanmıştır. İnsanın sosyal çevresi, maddi gücü ve diğer etkenler mutlu olmasına her ne kadar etki etse de gerçek huzur ve tatmin ancak Allah sevgisiyle gerçekleşebilir.¹⁴²

1.2.4.2. Dirlik (سلام)

Selâm kelimesi de sekîne kavramıyla yakın anlam taşımaktadır. Selâm, selâmet, kurtuluş, esenlik, maddi ve manevi tüm dert ve sıkıntılardan uzak olma; ahiret azabından ve dünya musibetlerinden kurtulma gibi anlamları ifade etmektedir. Ayrıca birbirleriyle karşılaşan Müslümanların iyi niyet, dostluk ve sevgi dileklerini ifade etmeleri için kullanmış oldukları “*es-selâmu aleyküm*” şeklinde dua cümlesi olarak da kullanılır.¹⁴³

İnsanoğlu dünya hayatında farklı güzellikler, sevinçler yaşayarak mutlu olabilir. Gerçek anlamda selâmete ve huzura ise ancak cennete (Dâru's-Selâm) girmekle ulaşacaktır. Çünkü istenen nimetlerin en güzelleri en mükemmelleri sadece orda bulunmaktadır.¹⁴⁴

¹⁴¹ Pazarlı, Osman, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1972, 38-39.

¹⁴² Lim, Chaeyoon ve Putnam, Robert D., “*Religion, Social Networks, and Life Satisfaction*”, *American Sociological Review*, 75 (6), 2010, 927-928.

¹⁴³ Çağrı, Mustafa, “Selâm”, İFAV Ans., IV, 100.

¹⁴⁴ Rağıb, 625.

Selam'ın huzur ve esenlik sağladığını Hz. İbrahim'in (a.s.) olayında da belirtilmektedir. Hz. İbrahim (a.s.) putlara karşı çıkarak, onların gerçek bir İlah olmadıklarını göstermek amacıyla onları kırmıştır. Bu davranışından dolayı Putperestler tarafından ateşe atılan Hz. İbrahim yanmamış; ateş, Allah'ın emriyle ona serin ve selamet olmuştur.¹⁴⁵

Başka bir ayette selam ile ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır. “...*selam, hidayete tabi olanların üzerine olsun.*” (Tâhâ, 20/47) Yani, dünya ve ahiretteki sıkıntı ve cezalardan kurtulmak için hidayete tabi olmak şart olarak koşulmaktadır. Bu şartı yerine getiren kişi Allah'ın azabından kurtularak huzur ve selamete ulaşmış olacaktır.¹⁴⁶

Selam kavramı En'am suresinde de “*Rableri katında onlara esenlik/selamet yurdu (cennet) vardır. Ve yapmakta oldukları işler sebebiyle Allah onların dostudur*” (En'am, 6/127) şeklinde geçmektedir. Ayette; insanın dünya hayatında işlemiş olduğu sevaplar, iyi ameller neticesinde ulaşacağı huzur ve mutluluğu ifade edilmektedir. Allah'ın gönderdiği Peygamber'i ve dini tasdikleyip o yolda yürüyen kişiler selamete, huzura erişeceklerdir. Bu amaca ulaşabilmek için öğüt ve ibret alınması gerekmektedir. İbret ve öğüdü alan kişiler de Rableri nezdinde esenlik, selamet yurdu cennete girerek sonsuz mutluluk ve huzura kavuşmuş olacaklardır.¹⁴⁷

Selam kavramı yukarıda geçen ayetlerde ve Kur'an'ın diğer ayetlerinde cennet ile ilgili olarak kullanılmaktadır. Cennet ile ilgili kullanılması cennetin huzur ve esenliğin yurdu olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca cennete gidecek olan kişiler Allah'ın selamıyla nimetlenecek, cennet ehli arasındaki konuşmaların da selam ifadesiyle başlayıp selam ifadesiyle sonlanması (Vâkıa, 56/26) selam kavramının huzur ve mutlulukla olan bağlantısını açık bir şekilde göstermektedir.

Selam, ayetlerde ifade edilen anlamların dışında; Müslümanlar arasındaki sevgiye, barışa sebep olan, insanlar arasındaki sevgi ve saygının daha çok artmasını sağlayan, karşılaşmanın ilk anlarında karşı tarafa hayır dileklerini ifade eden bir söz olarak da bilinir.¹⁴⁸ Müslümanlar arasında bu selamlaşma, iki taraf arasındaki soğukluğu gidererek sıcak ve samimi bir ortamın oluşmasını sağlamaktadır. Ufak tefek dargınlıkları,

¹⁴⁵ *Kur'an Yolu*, Heyet, III, 687.

¹⁴⁶ Kurtubî, XI, 203.

¹⁴⁷ *Kur'an Yolu*, Heyet, II, 468.

¹⁴⁸ Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara 1995, X, 169.

çekişmeleri ve bencillik duygularını yok ettiği için selam, ayrıca insanın mümin olduğunun en büyük kanıtıdır.¹⁴⁹ Selam, insanlar arasında sağlıklı iletişimi-ilişkiyi sağlamanın en önemli yolu olarak bilinmektedir. Bu özelliğiyle selam, toplumda barış ve huzurun yayılmasına katkı sağladığını söylenebilir.¹⁵⁰

1.2.4.3. Rahatlık (روح)

“Revh” kavramı da sekine kavramına yakın anlam taşımaktadır. “*Sıkıntı, dert, tasadan kurtulmak, serin meltem, rahmet ve rahatlık*”¹⁵¹ gibi anlamlara gelmektedir. Kur’an-ı Kerim’de iki yerde geçen bu kavramı ayetler eşliğinde izah edilecektir.

Vâkıa suresinde revh kavramı şöyle ifade edilmektedir: “*Şayet (ölen o kişi) Allah’a yakın kılınmış kimselerden ise ona rahatlık (revhun) , güzel rızık ve nimetlerle dolu cennet vardır.*” (Vâkıa, 56/88-89) Ayette geçen revh, Dünya hayatında iyi amel ve davranışlarda bulunarak Allah’a yakın olmaya gayret eden kişilerin bu davranışların karşılığı olarak ahiret hayatında eşsiz nimet ve rahatlığın bulunduğu cennete girerek ebedi huzura kavuşmaları ifade edilmektedir.¹⁵²

Diğer bir ayeti kerimede ise revh, Hz. Yakub’un içindeki duygularını ifade etmektedir. Hz. Yakub iki evladını kaybetmesine rağmen Allah’tan ümit kesmemiştir. İçindeki revh duygusu onun sıkıntısını, üzüntüsünü hafiflettirmiştir. Bir ayette “*Ey oğullarım, gidin ve Yusuf ile kardeşi hakkında bir haber almaya çalışın ve Allah’ın rahmetinden (revhillah) ümit kesmeyin; bilin ki, hakkı inkâr edenlerden başkası Allah’ın rahmetinden (revhillah) ümit kesmez.*” (Yusuf, 12/87) şeklinde ifade edilmiştir.

Ayette ifade edildiği üzere, insanın en aciz ve çaresizlik durumlarında bile ümitli olması gerekmektedir. Allah’ın sonsuz gücüne güvenerek insandaki dertleri, sıkıntıları huzur ve mutluluğa çevirebilecek yüce varlığın Allah (c.c.) olduğunun farkına varılmalıdır.¹⁵³ Ayette ifade edildiği üzere, Hz. Yakub’un evladına kavuşarak huzur ve mutluluğa ulaşması bunun en büyük göstergesidir. (12/Yusuf, 95-100)

¹⁴⁹ Altıntaş, Hayrani, *İnsan ve Psikoloji*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2005. s.11.

¹⁵⁰ Görmez, Mehmet, “Başyazı”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB. Yay., Ankara 2012, I, 259

¹⁵¹ Rağıb, 232; İbn Fâris, II, 454.

¹⁵² Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, Akçağ Yay., Ankara 2016, VIII, 148.

¹⁵³ Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *ed-Dürrü’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l Me’sûr*, (Thk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Kahire 2003, VIII, 317.

Yukarıda ifade edilen ayetlere bakarak şunu ifade edebiliriz: Revha-Rahatlığa ulaşabilmek için insanın dünya hayatındayken Allah'ın emretmiş olduğu şekilde yaşaması, emir ve yasaklarına uyması önem taşımaktadır. Hz. Yakub'un musibetler karşısındaki davranış ve tutumu örnek alınmalıdır. Böylelikle Allah'a güven ve ümidin taze tutulması suretiyle insan, huzur ve mutluluğa yakınlaşmış olacaktır.

1.2.4.4. Ferah (Mutluluk) (فرح)

“Ferah” kavramı; Kur'an-ı Kerim'de huzurla, mutlulukla bağlantılı bir kavramdır. Ayrıca neşe, mutluluk, sevinmeyi de ifade etmektedir. Bu kavram bazı durumlarda şırmak manasına da gelmektedir.¹⁵⁴ Başka bir ifadeyle ferah; *istenen, hoş giden bir şeye ulaştığında kalbin duyduğu lezzet*¹⁵⁵, *geçici bir lezzetle gönlün huzur duyması, sevinmesi*¹⁵⁶ olarak da tanımlanabilir.

Mutluluğun (Ferahın) psikolojik anlamda tanımını; zihin ve beden dengesinin, sükûnetin hâkim olduğu, huzursuzluğun, acının ve ruh karışıklığının bulunmadığı hal olarak tanımlanmaktadır.¹⁵⁷

İnsanın mutlu ve huzurlu olması hem Kur'an'da hem de diğer eserde üzerinde durulan önemli konulardandır. Örneğin, Fârâbî, mutluluğu “*en büyük hikmet*” olarak nitelemekte ve ona göre mutluluk: “*İlimler içinde en üstün olanı ve en fazla hükmetme hakkına sahip olanı, mutluluk ilmidir. Geri kalan hâkim ilimler, bu ilmin hizmetkârlarıdır; çünkü bu ilimler, sadece o ilmi taklit ederler ve o ilmin amacının gerçekleşmesi için kullanılırlar. Bu amaç ise en yüksek mutluluk ve insanın elde edebileceği en yüksek yetkinliktir.*”¹⁵⁸

İnsanın mutluluğu Kur'an-ı Kerimde açık bir şekilde ele alınmaktadır. Bu sebeple mutluluk ve ferah kavramı birçok yerde geçmektedir.¹⁵⁹ Dünya hayatıyla ilgili yirmi ayet, şehitlerin cennet hayatıyla ilgili olarak da bir ayet mevcuttur. Ferah kavramının kullanılış şekline ayetlerden örnekler vererek bu kavramın huzurla olan ilişkisini izah etmeye çalışalım.

¹⁵⁴ Zebîdî, VII, 12.

¹⁵⁵ Kurtubî, IV, 268.

¹⁵⁶ Rağîb, 420.

¹⁵⁷ Altıntaş, Hayrani, *Psikoloji Sözlüğü*, Akçağ Basım, Ankara 2018, 131.

¹⁵⁸ Fârâbî, *Kitâb Tahsilü's Saâde*, Haydarabat H.1345, 182.

¹⁵⁹ Bircan, Hasan Hüseyin, *İslam Felsefesinde Mutluluk*, İz Yayıncılık, İstanbul 2001, 38.

Ali imrân suresinde geçen “...bilakis onlar diridirler; Allah’ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar.” (Âl-i İmrân, 3/169) ifadesi, ferah kavramının ahiret hayatıyla ilgili olarak kullanılmasına örnek teşkil etmektedir. İslâm dinini korumak, egemen kılmak için savaşıp şehit olan kişilerin vefatı aslında onlar için bir kayıp değil kazanç sayılmaktadır. Çünkü bu şehitler ahiret hayatında cennetle mükâfatlandırılarak en büyük kazanca, dolayısıyla gerçek huzura kavuşmuş olacaktırlar.¹⁶⁰ Bu ayette ifade edilen ferah kavramının mutluluk ve huzur anlamında kullanıldığı söylenebilir.

Dünya hayatıyla ilgili olarak ve olumlu anlamda ferah kavramı Yûnus suresinde şöyle ifade edilmektedir: “...De ki, Allah’ın bu lütuf ve rahmetine, işte asıl bunlara sevininler! Bu, onların toplayıp biriktirdiği her şeyden daha üstün, daha iyidir.” (Yûnus, 10/58) Ayete baktığımızda, insan için en önemli olanın, Allah’ın hidayeti ve dinidir. Gerçek huzur ve mutluluk ancak bu değerlerle sağlanabilir.

Kur’an’da geçen ferah kavramı ayrıca, somut menfaatler, dünyanın lezzet ve imkânları, kazanç, istediği amaca ulaşmak gibi hedeflere ulaşılmasında dolayı kişinin yaşadığı sevinç ve mutluluk anlamlarında kullanılmaktadır. Örnek olarak şu ayeti verilebilir: “Allah’ın Resûlüne muhalefet ederek (cihattan) geri kalanlar (sefere çıkmayıp) oturmaları ile sevindiler...” (Tevbe, 9/81) Ayette Tebük seferine katılmayan münafıklar hakkında bilgi verilmektedir. İman sahibi olmayan münafıklar çeşitli bahaneler üreterek sefere katılmamışlardır. Bu sefer yaz aylarında ve meyvelerin toplanma döneminde yapılmıştı.¹⁶¹ Böyle çetin sefere katılmayarak, kendi evlerinde rahat bir şekilde dinlenerek keyif çattığını düşünen münafıkların yaşamış oldukları sevinç ve mutluluk hali ifade edilmektedir.¹⁶²

Yukarıda görülen anlamların aksine ferah kavramı bazen şımarıklık, azgınlık veya kibir anlamında da kullanılmaktadır. Örnek olarak şu ayeti kerime verilebilir: “Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımarıdıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.” (En’am, 6/44) Ayette, Yüce Allah’ın insana ihsan etmiş olduğu nimetlere rağmen şımarıp haddi aşanların durumu ifade

¹⁶⁰ Mevdûdî, Ebu’l A’lâ, *Tefhîmu’l Kur’an*, Heyet, İnsan Yay., İstanbul 1996, I, 307.

¹⁶¹ Taberî, XIV, 397.

¹⁶² el-Âlûsî, Şihâbuddin Mahmud b. Abdillâh, *Rûhu’l-Meânî fî tefsîri’l-Kur’âni’l-Azîm ve’s-Seb’il-Mesânî*, (Thk: Ali Abdülbârî ‘Atrıyye) Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1993, V, 326-328.

edilmektedir. Bu nimetlere şükretmek bir yana kendisinin doğal hakkı olduğunu düşünerek şımaran (sevinen) kişiler anlatılmaktadır.¹⁶³

Yukarıda ifade edilen ayette, Allah'ın nimetine rağmen şımaran kişiler anlatılmaktadır. Bu ayete göre Allah, insana çok değerli olan sevinç ve mutluluk duygusunu vermiştir. İnsan, kendisine ihsan edilen bu güzel nimetleri en uygun şekilde kullanmakla mükelleftir. Bu nimetlerin insanı kibre, şımarıklığa sevk etmesi durumunda insan kendisine en büyük zararı yapmış olacaktır.¹⁶⁴

Ayetlerde geçtiği üzere; kimi insan Allah'ın dinini hâkim kılmak için şehit olmasından dolayı, kimisi de Allah'ın lütuf ve rahmetine ulaşmasından dolayı sevindiği, huzura ulaştığı söylenebilir. Bazıları da savaşa katılmayarak ulaşmış olduğu kazançtan (!) dolayı sevinmektedir. Burda ifade edilen bazı mutluluk ve sevinmenin(!) insanın sadece kendini kandırması anlamına geldiğini söylenebilir. Gerçek ferah ve mutluluğa ancak Allah'ın emir ve yasaklarına uyulması ve Kur'an'ın insana emretmiş olduğu emir ve yasakların yerine getirilmesiyle mümkün olabilecektir.

1.2.4.5. Sûrur (سرور)

Huzur ve mutlulukla yakın anlamı bulunan sûrur, insanın içinde gizlenmiş halde bulunan sevinç ve mutluluk halini ifade etmektedir.¹⁶⁵ Sûrur, kişinin içindeki sevinç ve mutluluktan dolayı ferahlaması olarak da bilinir. Bireyin mutluluk halini ifade eden sürurun zıttı ise sıkıntı ve dert anlamını ifade etmektedir.¹⁶⁶

Sûrur; genellikle insanın içsel mutluluğunu, sevincini ifade etse de bunun yansıması muhakkak bedene de yansıyacaktır. Ayette geçtiği üzere “*Allah onların yüzüne parlaklık ve neşe verir.*” (İnsan, 76/11) Yani ayete göre, insanın kalbindeki sevinç ve sûrur hali yüzündeki parlaklığı da sağlamaktadır. Bireyin içsel mutluluğu ve sevinci bedenine, simasına olumlu anlamda yansımaktadır, denilebilir.

İnsanın, Yüce Allah'ın (c.c.) kendisine olan ihsan ve ikramı sebebiyle cennette bulunan akrabalarının yanına sûrur içinde döneceğinin belirtilmesi¹⁶⁷ sürurun huzur ve

¹⁶³ Râzî, XII, 534.

¹⁶⁴ Necâtî, Muhammed Osman, *el-Kur'ân ve 'İlmü'n-Nefs*, Dâu's-Şurûk, Kahire 2001, 120-121.

¹⁶⁵ Rağîb, 257.

¹⁶⁶ İbn Mânzûr, XXI, 1992.

¹⁶⁷ İbn Kesîr, VIII, 322.

mutlulukla olan ilişkisini açık bir şekilde ifade etmektedir. Buna karşın, dünya hayatında nefsine hâkim olmayan, gamsız bir şekilde yaşayarak günaha dalmış olan kişilerin ahirette mutluluk ve huzura ermeyeceği söylenebilir. Çünkü bu kişiler cehennem ehlidir ve bunlar, dünyada zevklerinin peşinde koşarak sûrur ve gülüşler içinde bir hayat sürmüşlerdir.¹⁶⁸ “Çünkü o, dünyada adamlarının yanında iken zevk içindeydi.” (İnşikak, 84/13) ayeti bu duruma örnek olarak verilebilir.

İnsanın hem dünyada hem de ahirette mutluluğuna vesile olan bazı faktörleri ayetler eşliğinde şöyle verilebilir:

Konumuzla ilgili olarak Hz. Süleyman’ın sevinmesini sağlayan şey, Yüce Allah’ın kendisine ihsan ettiği hayvanların dilini anlama imkânıydı. “Süleyman onun sözünden gülümsedi.” (Neml, 27/19) Ayette geçtiği üzere Hz. Süleyman Allah’ın ihsan ve ikramı sayesinde bu konuşmaları hem duymuş hem de anlamıştır. Bu durum da Hz. Süleyman’ı memnun ve sevinçli olmasını sağlamıştır.¹⁶⁹

Sûrur ile ilgili diğer bir ayet Hz. İbrahim ve eşinin çocukla müjdelenmesi olayında görülmektedir. “...ve ona derin bilgi sahibi olacak bir oğul müjdesini verdiler.” (Zariyât, 51/28) Ayetinde geçen büsrâ kavramı şeddesiz okunduğunda sevinç, sûrur anlamını ifade etmektedir.¹⁷⁰ Evin bir köşesinde bulunan ve eşi Hz. İbrahim’e verilen müjdeyi duyan Hz. Sare, bu müjdeden dolayı sevinç çılgınlıklarıyla ellerini yüzüne vurarak sevincini/sûrurunu dışa vurmuştur.¹⁷¹

Ayetlerde ifade edildiği üzere sûrur bir mutluluk ve sevinç halidir. Ahirette sürura ulaşabilmenin yolu dünyada Allah’ın emretmiş olduğu şekilde yaşamaktan geçmektedir. Dünyaya dalıp, Allah’tan gafıl bir hayat yaşayan kişilerin dünyadaki sürurunu gerçek sûrur olarak görmek insanın en büyük hatasıdır.

1.2.4.6. Felâh (فلاح)

Sekîne kavramına yakın bir anlama gelen felâh “başarı, kurtuluş, iyi halde süreklilik ve arzu edilen şeyleri elde etme” manalarına gelmektedir.¹⁷²

¹⁶⁸ Sâbûni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsir*, Dârul Sâbûnî, Kahire 1997, III, 511.

¹⁶⁹ Yazır, III, 326.

¹⁷⁰ Rağıb, 257.

¹⁷¹ Sâbûni, III, 233.

¹⁷² İbn Fâris, IV, 450.

Felâh kavramı, dünya ve ahiret hayatına yönelik olabilmektedir. Dünya hayatıyla ilgili olan felâh; dünya hayatında var olan nimetlere ulaşma, zenginlik, uzun ve hayırlı bir ömre sahip olmadır. Ahiret hayatındaki felâh ise; sonsuz bir hayatın, zenginlik ve bolluğun bulunduğu bir hayatı ayrıca cehaletin bulunmadığı ilim olarak da ifade edilmektedir.¹⁷³

Felâh kavramı ve türevleri Kur'an-ı Kerim'de 40 yerde geçmektedir. Bu ayetlerde ifade edilen kurtuluş ve mutluluk genellikle iki boyutta ifade edilmektedir. Bunlar; bireysel anlamda insanın felâhını sağlayan davranışlar ve toplumsal boyutta insanların felâhını, kurtuluşunu sağlayan davranışlar şeklinde belirtilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği üzere; kalbini batıl olan inançlardan temizleyen ve sadece gerçek olan Allah'a yönelen insanların kurtuluşa erecekleri için huzurlu ve mutlu olacakları şöyle ifade edilmektedir: *"Temizlenen, Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden kimse kuşkusuz kurtuluşa ermiştir."* (A'la,87/14-15) Ayette geçen tezakkâ; insanın nefsinin kontrol altında tutması, her türlü şirk ve günden uzaklaşması, Allah'ın birliğine iman edip dinin emir ve yasaklarını yerine getirmesi e böylece huzur ve mutluluğa ulaşması anlamına da gelmektedir.¹⁷⁴

Başka bir ayette ise dünya hayatının bir yolculuktan ibaret olduğunu, bu yolculuğun temel hedefinin de huzur ve mutluluğa ulaşmak olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁵ Bu felâh ve kurtuluşun şartları ise ayette şöyle izah edilmektedir: *"...onlar gaybe inanırlar,.. Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler; ahiret gününe de kesinkes inanırlar. İşte onlar Rabbinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır."* (Bakara, 2/3-5.)

Felâh kavramı başka ayetlerde ayrıca *"Umulur ki kurtuluşa, başarı ve mutluluğa erersiniz"* anlamını ifade eden *"le'alleküm tüflihun"* şeklinde kullanılmaktadır. Bu ayetlerde de Allah'ın emir ve yasaklarını uyan kişilerin hem dünyada hem de ahrette huzur ve felâha erecekleri bildirilmektedir.¹⁷⁶ Bazı ayetlerde ise felâh ve kurtuluşa

¹⁷³ Rağıb, 430.

¹⁷⁴ Kur'an Yolu, Heyet, V, 605.

¹⁷⁵ Kur'an Yolu, Heyet, I, 74.

¹⁷⁶ Abdalbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1988, 668.

ermeyecek olan kişilerden bahsedilmektedir. Bu kişilerin özellikle zalim, Allah'ı inkâr eden, sihirbaz ve inkârcılardan oluştuğu belirtilmektedir.¹⁷⁷

Felâh kavramı genellikle ahiret hayatıyla ilişkilendirilmektedir. Allah'ın emir ve yasaklarına uyan kimsenin cennete girmekle kurtuluş ve felâha ereceği belirtilmektedir.¹⁷⁸ Bazı müfessirlere göre ise felâh; hem dünyada hem de ahiret hayatında da söz konusu olabilecektir.¹⁷⁹

1.2.4.7. Fevz (فوز)

Huzur ve mutlulukla yakın anlam ifade eden diğer bir kavram olan fevz “başarı, kurtuluş, şerden uzaklaşma ve hayır elde etme” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁸⁰ Diğer bir ifadeyle fevz; esenlikle birlikte hayır elde etmek şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁸¹

Kur'an-ı Kerim'de yirmi dokuz yerde geçen fevz ve türevleri genellikle ahiretle ilgili olarak kullanılmaktadır. Örnek olarak bazı ayetlerde şöyle buyurulmaktadır: “Onlar cennette ebediyen kalacaklardır. İşte en büyük başarı ve kurtuluş budur.”¹⁸² Burada, haşır gününde gerçek anlamda kâr ve zararın ortaya çıkacağına değinilmekte ve iman edip erdemli davranışlarla ömrünü iyi değerlendiren kişilerin ahirette huzur ve mutluluğa ulaşacakları belirtilmektedir.¹⁸³

Başka bir ayette ise kurtuluş ve fevze ulaşanlar şöyle ifade edilmektedir: “Her canlı ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten başarı ve kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı ise aldatıcı bir metadan başka bir şey değildir.” (Âl-i İmrân, 3/185) Burada, bir insanın dünyada bolluk ve refah içinde bulunmasının huzur ve mutluluk için yeterli olmadığı, asıl kurtuluş ve huzur ancak ahirette cehennem azabından kurtulmak ve cennete girmekle mümkün olabileceği belirtilmektedir.¹⁸⁴

“Cehennemliklerle cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” (Haşr, 59/20) Ayette ifade edildiği üzere cennet ve cehennem ehli ahirette

¹⁷⁷ Abdalbâkî, 668-669.

¹⁷⁸ Taberî, I, 256.

¹⁷⁹ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l- Kur'ân*, (Çev: Bekir Karlığa) Hikmet Yay., İstanbul t.y. VII, 391.

¹⁸⁰ İbn Fâris, III, 890.

¹⁸¹ Rağıb, 433.

¹⁸² Tevbe, 9/100, Teğâbün 64/9.

¹⁸³ *Kur'an Yolu*, Heyet, V, 371.

¹⁸⁴ *Kur'an Yolu*, Heyet, I, 732.

bir olmayacak ve aynı muameleyi görmeyecektir. Sorumluluğun bilincinde olup iyi amallerde bulunan kişilerin ahirette mükâfat olarak cennete gireceği ve bu sebeple mutlu, huzurlu olacakları belirtilmektedir.¹⁸⁵

Yukarıda ifade edilen ayetlerde, fevz kavramı ahiret hayatıyla ilgili olarak kullanılmıştır. Fevz kavramının dünya hayatıyla ilgili olarak kullanımı ise ayette şöyle ifade edilmektedir: “Eğer Allah’tan size bir lütuf (zafer) erişirse –sanki sizinle onun arasında hiçbir sevgi ve dostluk yokmuş gibi- ‘Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı (ganimet) kazansaydım!’ der.” (Nisa, 4/73) Ayette, müminler içinde bulunan imanı zayıf, kararsız ve sebatsız Müslüman ve münafıklar kastedilmektedir. Bu kişiler dava yerine menfaat hesapları yapan kişiler olduğu için gerçek anlamda kurtuluşa ermeyeceklerdir.¹⁸⁶

1.2.5. Kur’an’da Huzur (سكينة-سكينة) Kavramının Zıt Anlamlıları

Önceki kısımda Kur’an-ı Kerim’de geçen sekîne kavramının yakın anlamlılarından bahsedildi. Bu kısımda ise sekîne kavramının bazı zıt anlamlı olan kavramlarından bahsedilecek. Bunlar üzüntü, keder, havf kavramlarıdır. Bunların her biri kısaca incelenecek ve Kur’an-ı Kerim’de kullanıldıkları ayetlerden de örnekler vermeye çalışılacak.

1.2.5.1. Hüzün (الْحُزْنُ)

Huzur ve mutluluğun karşıt anlamını ifade eden hüzn; istenmeyen bir durumla karşılaşmaktan veya insan için maddi veya manevi değeri olan bir şeyin kaybedilmesinden dolayı kişide meydana gelen keder, sıkıntı veya üzüntüyü ifade etmektedir.¹⁸⁷

Allah (c.c.) insanoğlunu en güzel bir şekilde yaratılmıştır. (Tin, 95/4) İçinde bazen mutluluk, sevinç duyguları bulunmakta; bazen de insan, hüzn ve kedere bürünmektedir. İnsanın hüznü olmasına sebep olan sebepler Kur’an’da birçok ayete yayılmaktadır. Bunlardan bazılarının incelenmesi konumuz açısından faydalı olacaktır.

¹⁸⁵ Taberî, XXVIII, 52-54.

¹⁸⁶ Kur’an Yolu, Heyet, II, 94.

¹⁸⁷ İbn Manzûr, XIII, 111.

Kur'an'da geçen "...benim de göğsüm daralır." (Şuara, 26/13) ifadesini hüznü örnek olarak gösterebiliriz. Bu ayette Yüce Allah, Hz. Musa'ya (a.s) Firavun'a gitmesi ve Allah'ın emir ve yasaklarını ona tebliğ etmesini istemiştir.¹⁸⁸ Allah'tan (c.c) bu şekilde emir alan Hz. Musa, Peygamberlik vazifesini hakkıyla eda edememe endişesinden dolayı kalbinde sıkıntı, endişe ve daralma ortaya çıkmıştır.¹⁸⁹

Tebük seferi hazırlıkları devam ederken sahabelerin bazıları Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına gelerek sefere katılmak istediklerini beyan etmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v) maddi yetersizlikten dolayı onlara gerekli olan binek ve teçhizatı sağlayamamıştır. Bu nedenle sefere katılmayan bu kişilerin üzüntüsü ayette şöyle ifade edilmektedir: *"Ey Resulüm! Binek temin etmen için sana geldiklerinde: 'Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum' deyince, harcayacak para bulamamaları sebebiyle gözyaşı dökme dökme dönüp gidenleri de kınamak doğru değildir."* (Tevbe, 9/92) Ayette ifade edilen kişiler meşru bahaneler sebebiyle sefere katılmamış buna rağmen hüznülenmiş ve kederlenmiştir. Bunların dışında üç kişi ise herhangi bir sebep olmadan sefere katılmayan kişilerdi. Asıl hüznü ve sıkıntıyı da bunlar çekmiş oldular. Sözü edilen bu kişiler öyle sıkıldılar ki, çok geniş olan yeryüzü onlara dar gelmiş, içlerindeki mutluluk ve sevinç bir nevi yok olmuştu. Bu sıkıntıların asıl sebebi ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emriyle ashabın onlarla selamı kesmeleri olmuştu.¹⁹⁰ Müslümanlarla bir ilişkisi kalmayan bu kişiler Allah'ın hükmü ininceye kadar mutsuz ve huzursuz olmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v), Allah tarafından kendisine Risalet görevi verildikten sonra, yanlış ve batıl yolda olanların hidayete ermesi için çok çaba sarf etmiştir. İslam dini ile şereflenenler adına sevinmekte; buna karşın da isyan ve küfürde direnen kişiler için de üzüldüğünü şu ayeti kerimeden anlaşılmaktadır: *"Neredeyse sen, onlar bu söze (Kur'an'a) inanmıyorlar diye üzüntünden kendini helak edeceksin."* (Kehf, 18/6) Bu ayette, kâfirlerin iman etmemesi ve küfür üzerine ölmeleri durumunda Hz. Peygamber'in üzüntüsü, kederi neredeyse kendini helak edecek düzeyde olduğu söylenebilir.¹⁹¹ Hüznün olduğu bir yerde sevinç ve sürurun varlığı mümkün değildir. Hüznü, istenmeyen bir durumdan dolayı kişide oluşan tedirginlik, sıkıntı hali şeklinde

¹⁸⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, IV, 14.

¹⁸⁹ Sâbûnî, II, 344.

¹⁹⁰ İbn Kesîr, IV, 198.

¹⁹¹ Yazır, V, 523.

ifade edilmektedir.¹⁹² Hz. Peygamber (s.a.v.) de istenmeyen bu durumla karşı karşıya kaldığı için doğal olarak hüznlenmiştir.

Hüzün ve pişmanlık konusu başka ayeti kerimede şöyle ifade edilmektedir: “...Allah onlara yapıp ettiklerini kendileri için pişmanlık sebepleri olarak gösterir.. Onlar artık ateşten çıkacak değillerdir.” (Bakara, 2/167) Ayette ifade edildiği üzere, Kur’an’ın uyarını dikkate almayıp şirke sapan kişiler için kurtuluş olmayacaktır. Onlar, isyan ve inkârlarından dolayı ahirette çetin azabı gördüklerinde, gerçek güç ve kudretin Allah’a (c.c.) ait olduğunu göreceklerdir. Fakat iş işten geçmiş olacak, peşlerinde takıldıkları kişiler dahi kendilerini kurtaramayacaktır. Bu sebepten dolayı pişmanlık ve kederleri daha çok katlanacaktır. Dünyada yaptıkları işler kendileri için sadece acı ve üzüntü getirecek, sonsuz bir ızdırabın başlangıcı olacaktır.¹⁹³

Ayetlerde ifade edildiği gibi hadislerde de hüzn konusu işlenmiştir. İnsanın, herhangi bir yakının ölümü durumunda üzülmesi doğal karşılanmaktadır.¹⁹⁴ Başka bir hadisi şerifte, insanın üzülp kederlenmesine neden olan bir şeyin insanın işlediği günahlara kefarete sayılacağı¹⁹⁵, bazı dönemlerde hüznlenerek sıkıntıya uğrayan Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bu sıkıntılardan kurtulması için Allah’a sığındığı¹⁹⁶ ifade edilmektedir.

Ayet ve hadislerde ifade edildiği üzere, insanı hüzn ve kedere sevk eden durumlar olabilmektedir. Bazı durumlarda, örneğin yakın bir kişinin vefatı durumunda hüzn kaçınılmazdır. Bazı durumlarda ise insan; iradesizliğinden, Allah’a ve peygambere itaat etmemesinden dolayı da hüznlenebilmektedir. Kişi, imkân dâhilinde üzüntü veren şeylerden uzaklaşarak, başına bir musibet gelmesi durumunda, musibeti sabırla karşılayarak üzüntüsünü asgari düzeye indirebilir. Bu sayede daha huzurlu ve mutlu olabilecektir.

¹⁹² İbn Manzûr, XIII, 111

¹⁹³ Kur’an Yolu, Heyet, I, 252.

¹⁹⁴ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, Sahih, Çağrı Yay., İstanbul 1992, Cenaiz, 43.

¹⁹⁵ Ahmed, el-Müsned, VI, 157.

¹⁹⁶ Buhârî, Cihad 74.

1.2.5.2. Havf (خوف)

Huzurun, sekînenin zıt anlamlısı olan havf, “İnsanın tahmin ettiği veya açıkça bildiği bir emareye dayanarak başına kötü bir hal geleceğinden kaygılanması”¹⁹⁷ şeklinde ifade edilmektedir. İnsanın sekînetini bozucu etkide bulunan havf, genellikle sonradan öğrenme yoluyla kazanılmakla beraber bazı durumlarda ise genetik yoluyla doğuştan gelen havflar da mevcuttur.¹⁹⁸

Havf kavramı ve bu kökten türeyen kelimeler Kur’an’da yaklaşık 125 yerde geçmektedir. Bu kavramın geçtiği ayetlere bakıldığında yarısına yakını Allah, ahiret korkusu, günaha bulaşma korkusudur. Diğer ayetler ise dünyadaki çeşitli korku ve endişeleri ifade etmektedir.¹⁹⁹

Kur’an’da işlenen havf kavramı, insanın imanını pekiştirici görevini sağladığı söylenebilir. Şöyleki Kur’an’da müminlerin özellikleriyle ilgili, Allah’ın korkusundan dolayı endişeye kapıldıkları, diğer taraftan ise kâfirlere karşı korkusuz ve cesur oldukları belirtilmektedir. Yani Müslümanın neyden korkup neyden korkmaması gerektiği ifade edilmektedir.²⁰⁰

Mümin kişinin sadece Allah’tan korkması gerektiğini şu ayetten de anlaşılmaktadır: “Ey Müslümanlar! Şeytanın dostlarından korkmayınız, benden korkunuz, gerçek mümin iseniz, böyle olmanız gerekir.” (Âl-i İmrân, 3/175) Ayet hakkında âlimlerce farklı yorumlar yapılmakla birlikte, Müslümanların, Uhud Savaşından sonra Yahudiler ve Mekkeli müşriklerce korkutulmaya çalışılmasını ifade etmektedir. Ayette ifade edildiği üzere böyle bir korkunun gereksiz ve yersiz olduğu, mümin kişinin sadece Allah’tan korkması gerektiği ifade edilmektedir.²⁰¹

Geçmişten günümüze kadar yaygın olan bir korku da fakirlik korkusudur. Bu korku insanın huzurunu bozarak insanın acımasız bir şekilde kendi çocuğunu öldürebilecek bir seviyeye getirebilmektedir. “Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin.” (En’âm, 6/151) ayeti bu duruma örnek olarak verilebilir. İnsanın sözü edilen korkuyu yenebilmesi ancak Allah’a iman ile mümkün olabilmektedir. Çünkü

¹⁹⁷ Rağıb, 155.

¹⁹⁸ Binbaşoğlu, Cavit, *Eğitim Psikolojisi*, Binbaşoğlu Yayınevi, Ankara 1982, 167.

¹⁹⁹ Kara, Mustafa, “Havf”, DİA, İstanbul 1997, XVI, 528-531.

²⁰⁰ Sülün, Murat, *Kur’an-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2015, 220.

²⁰¹ Yazır, II, 562.

Allah'a gerçek anlamda inanan bir kişi rızkın O'na ait olduğunu kavrayarak fakirlik korkusunu yener, böylece içindeki sıkıntıları bertaraf edebilir.²⁰² İşlenen bu çocuk öldürme olayı cahiliye döneminde görülmekle birlikte, günümüzde de farklı bir şekilde devam ettiğini söyleyebiliriz. Tartışma konusu olsa da günümüzde uygulanan kürtaj konusu, cahiliye döneminde maddi kaygıdan dolayı çocuk öldürme olayına benzetilebilir.²⁰³

Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen bir korku da ölüm korkusudur. Bu korku ayette şöyle ifade edilmektedir: “*De ki: Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, sizi mutlaka bulacaktır.*” (Cum’a 62/8) İnsandaki bu korku, insanın huzur ve mutluluğunu bozmaktadır. Bu duyguyla baş edebilmenin yolu Allah’a ve ahirete imandan geçmektedir. Ahirete, hesap ve mizana inanan bir kişi için ölüm bir yok oluş değil, daha güzel varlıklara, nimetlere ulaşabilmek için bir basamak sayılabilir. İnsan, içindeki ölümsüzlük arzusuna ancak ahirete iman sayesinde ulaşabilmektedir.²⁰⁴

Ayetlerde ifade edilen havf kelimesi, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadislerinde de Kur’an’daki anlamlara benzer bir şekilde kullanılmaktadır. Onun, Müslümanların yanlış yola gitmelerine sebep olabilecek şirk, dünya sevgisi ve fitne gibi olumsuz davranışlardan korktuğu anlaşılmaktadır.²⁰⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah’ı en iyi tanıyan kişinin kendisi olduğunu, dolayısıyla diğer insanlara kıyasla kendisinde Allah korkusunun daha çok olduğunu²⁰⁶ buyurmaktadır. Korku-havf ile ilgili başka bir hadisi şerifte ise; yoldan çıkarıcı, aldatıcı yöneticilerden korktuğunu/endişe ettiğini buyurmaktadır.²⁰⁷

Ayet ve hadislerde ifade edildiği üzere havf, insanın içinde hissetmiş olduğu korku ve kaygı halidir. Havf, insanın kalbini rahatsız ederek huzurunu kaçırabilmektedir. Dünya ve ahiret hayatıyla ilgili olan bu korku ve kaygıyla insanın baş edebilmesi ancak imanla gerçekleşebilir.

²⁰² Necati, M. Osman, *Kur’an ve Psikoloji*, Ankara 1998, 63.

²⁰³ Zemahşerî, II, 78.

²⁰⁴ Râzî, XXX, 541.

²⁰⁵ Ahmed, *el-Müsned*, IV, 124, 126.

²⁰⁶ Buhârî, Edeb, 72; Müslim, Fezâil, 127-128.

²⁰⁷ Ebû Dâvûd, Muhammed b. Süleyman b. İshak b. El-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, Fiten, 1.

1.2.5.3. Keder (غم)

Önceki kısımda işlenen üzüntü kavramına yakın olan kavramlardan biri de kederdir. Keder-(غم), bir şeyi gizli tutmak, üzerini örtmek şeklinde ifade edilmektedir. Gamm-keder insanın nefesini kesen anlamında غمة şeklinde de tanımlanmaktadır.²⁰⁸

Kur'an-ı Kerim, insanın sadece bir yönünü değil aynı zamanda insanın duygularını, hislerini, Allah ile olan alakasını da ele almaktadır. Kur'an, bize insanın dert ve sıkıntıda olması durumunda bunun üstesinden gelebilmesi için insanın Allah'a sığınıp güvenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü insanı bu dertlerden ancak Allah kurtarabilir. (En'am, 6/63-64)

Üzüntüyle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de Uhud savaşını anlatan ayet de örnek verilebilir. Uhud zaferinin yenilgiye dönüşmesi, Müslümanlardan çok sayıda şehidin olması, Kureyş ordusunun Medine'ye saldırarak katliam ve yağmada bulunma ihtimalinin bulunması Müslümanların sıkıntılarını kat kat arttırmıştır.²⁰⁹ Hatta üzüntü, sıkıntı o kadar şiddetliydi ki Müslümanların bazılarını uyku tutmaması kederin, mutluluk ve huzuru engelleyen önemli etkenlerden biri olduğunu göstermektedir.²¹⁰

Keder ve sıkıntı ile ilgili şu hadisi şerif de örnek verilebilir: “*Bir Müslümana herhangi bir musibet, bir sıkıntı, bir keder, bir üzüntü, bir eziyet, bir gam dokunursa, hatta kendisine bir diken bile batarsa, mutlaka Allah bunları onun günahlarına kefâret yapar.*”²¹¹ Hadisi şerifte ifade edildiği üzere insanın rahatını bozan keder ve sıkıntıların sabırla karşılanması insan için bir kurtuluş vesilesi olabilmektedir.

Netice itibarıyla, huzurlu bir dünya ve ahiret hayatı, insanın ana hedeflerinden sayılmaktadır. İnsanın bu hedeflere ulaşmasında yerine getirmesi gerekli olan şartlar bulunmaktadır. Özellikle de insanda Allah korkusunun olması insanın saadet ve huzuru için önem arz etmektedir. Buna karşın insanın doğasında mevcut olan ve günlük olaylarla ilgili olarak hüzn, havf ve keder gibi bazı olumsuz duyguların asgari seviyeye indirilmesi bireyin huzuruna katkı sağlayacaktır.

²⁰⁸ İbn Manzûr, XII, 441.

²⁰⁹ *Kur'an Yolu*, Heyet, I, 691.

²¹⁰ Yazır, II, 539.

²¹¹ Buhârî, Marda, I; Müslim, Bir, 52.

İKİNCİ BÖLÜM

HUZURLU HAYATIN KUR'AN'I İLKELERİ

2.1. HUZURLU HAYATI SAĞLAYAN ETKENLER

Birinci bölümde diğer din ve inançlarda genel anlamda huzurlu hayat ve sekîne kavramı ile doğrudan veya dolaylı kavramlar ayet ve hadislerden örnekler verilerek işlendi. Bu bölümde ise Kur'an'a göre huzurlu yaşamı sağlayan etkenleri ayrıntıya girilmeden işlenecektir.

2.1.1. İnançla İlgili Etkenler

İnsanlık, ahlak, adalet, hakkaniyet, doğruluk, dürüstlük, sevgi, şefkat, merhamet gibi birçok konuda ahlaki çöküntü yaşamaktadır. Toplumların yaşadıkları çöküntünün temel sebebi kuşkusuz inanç ile ilgili değerlerin toplumsal ilişkilerde rafa kaldırılmasındandır.²¹² Hâlbuki başta iman olmak üzere bütün inanç esasları, insanı huzura ulaştıran en önemli etkenlerden biridir. İman, özü itibarıyla insanın önünü aydınlatıp ruhunu parlatan bir ışıktır. İman, mümin kişinin hareketlerini, evrensel yasalar sisteminde mevcut olan ilkelerle uyumlu olmasını sağlayarak insanın gergin ve huzursuz olmasını engelleyen bir rehberdir.²¹³

2.1.1.1. Allah'a İman

İman, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah'tan getirdiklerini tasdik etmek, haber verdiklerini şüphe duymadan kabul etmek, bunların gerçek olduğuna içten inanmaktır. İslâm; genel anlamda iman, ibadet ve ihsan olmak üzere üç bölüme ayrılır. İman konusu da bunlar içinde en büyük öneme sahiptir. Zira iman etmeyen bir kişinin ibadetle meşgul olması pek mantıklı olmamaktadır. Allah'ın varlığına ve birliğine iman da en önemli imani konulardandır.²¹⁴

Mü'minûn suresinde huzur ve sükûnete erenlerin özellikleri sayılmakta ve bunların başında da imanın olduğu şöyle ifade edilmektedir: “*Müminler kesinlikle*

²¹² Kaddûra, Rehîfe Mûsâ, *Se'adetü'l-İnsan fi'l-Kur'ân'il-Kerîm*, Camatu'l-İslamiyye, Gazze 2009, 135

²¹³ Kutub, *Fî Zilâl*, II, 49-50.

²¹⁴ *Kur'an'dan Öğütler 1*, Heyet, DİB Yay., Ankara 2010, I, 399.

kurtuluşa ermişlerdir.” (Mü’minûn 23/1) Ayette geçen “felâh” kavramı mutluluk, kurtuluş ve başarı gibi anlamları ifade etmektedir.²¹⁵ Ayrıca müminlerin iman etmelerinden dolayı kesin bir şekilde kurtulacağı, Allah’ın vaadinden dönmeyeceği, bu kurtuluşun hem dünya hayatında hem de ahiret hayatında söz konusu olacağı belirtilmektedir. İfade edilen kurtuluş, mümin insanın iç dünyasında hissedilecektir. Bu kurtuluş ve mutluluğunun insanın anladığı manada olabildiği gibi, insanın kavrayamadığı bir durumda da gerçekleşebilir.²¹⁶

İnsanoğlu hayatının farklı anlarında farklı problemlerle karşılaşmaktadır. İnanan insan da bu zor durumlarda Allah’a sığınır, O’ndan yardım ister. İnsan bu yardıma ancak Allah’a iman ederek ulaşır, küfür ve Allah’a isyan ederek de bu yardımdan da mahrum kalmaktadır. Çünkü yüce bir varlığa dayanmak, ondan yardım istemek kişinin güçlü ve huzurlu olmasını sağlamaktadır.²¹⁷ Bu durumu yüce rabbimiz, kendisi bize yardımcı olması durumunda hiçbir varlığın bizi yenemeyeceği, O’nun bize yardımını kesmesi durumunda ise hiçbir varlığın bize yardımcı olamayacağını, inanan kişilerin kendisine tevekkül etmesinin gerektiğini ifade etmektedir. (Âl-i İmrân 3/160) Bundan dolayı hem darlıkta hem de genişlikte devamlı Rabbimizi hatırimızda tutmalı, her şeyin O’nun ilmi ve yaratmasıyla ortaya çıktığını bilmemiz²¹⁸ gönül huzurumuzun ve mutluluğumuzun kaynağıdır.

“İyi bilin ki, Allah’ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar Allah’a inanmış ve O’na karşı gelmekten sakınmışlardır. Dünya hayatında da, ahirette de müjde onlarıdır. Allah’ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. Bu büyük başarıdır.” (Yunus, 10/62-64) Ayette ifade edildiği üzere Allah’a iman, insanın yaratıcısıyla dost olmasını sağlamaktadır. Huzur, korku ve endişeden emin kılmaktadır. İnsan ruhunu teslim ettiği zamanda melekler tarafından cennetle müjdelenir ve gerçek huzura bir başlangıç yapmaktadır.²¹⁹

Allah inancının insanı huzurlu ve mutlu ettiğini şu ayeti kerimeden de ifade edilmektedir: *“O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir. Göklerin ve yerin orduları Allah’ındır. Allah, hakkıyla bilendir,*

²¹⁵ Kutub, *Fî Zilâl*, X, 321.

²¹⁶ Kutub, *Fî Zilâl*, X, 2987-298.

²¹⁷ *Râzî*, IX, 411.

²¹⁸ bkz. Râd 13/28; Hadîd, 57/22-23.

²¹⁹ Taberî, XV, 124.

hüküm ve hikmet sahibidir.” (Fetih, 48/4.) Ayette ifade edildiği üzere, mümin insanın kalbine huzur ve sekîneti veren O’dur. O’na iman ve teslimiyet insan kalbinin vakarlı ve huzurlu olmasını sağlamaktadır. Buna karşın O’a iman etmeyip O’na karşı çıkan bir insanın kalbinde huzur ve sekînenin olması da düşünülemez.²²⁰

Kur’an-ı Kerim’de Allah’a imanın önemi ve O’na iman etmenin insanın huzur ve saadeti için gerekli olduğu başka bir ayeti kerimede şöyle ifade edilmektedir: *“Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Onların işleri, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. (Dünyada) kazandıkları hiçbir şeyin (ahirette) yararını görmezler. İşte bu, derin sapıklıktır.”* (İbrahim, 14/18) Bu ayetle ilgili olarak Allah’ı inkâr edenlerin durumu Fizilal’ıl Kur’an Tefsiri’nde şöyle ifade edilmektedir: *“Fırtınalı bir günde rüzgârda savrulan külün oluşturduğu sahne bilinen ve her zaman gözlemlenebilen bir sahnedir. Ayetlerin akışı boşuna işlenen iyi davranışların kayboluşunu somutlaştırmak için bu örneği veriyor. Bu tür iyi davranışları işleyenler ellerine bir şey geçiremezler, onlardan hiçbir şekilde yararlanamazlar. Ayetlerin akışı bu gerçeği fırtınalı, hareketli bir sahnede somutlaştırıyor. Bunun sonucunda duygularda öyle bir hareketlenme meydana geliyor ki, iyi davranışların kayboluşunu, heder oluşunu anlatma amacı ile başvurulmuş hiçbir zihinsel soyut ifade yöntemi bunu gerçekleştiremez.”*²²¹

Başka bir ayeti kerimede ise Allah’a iman eden insanın gönül rahatlığına ve iç huzura sahip olacağı şöyle ifade edilmektedir. *“...kim hidayettime uyarsa, onlara bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir de.”* (Bakara, 2/38) Ayette ifade edildiği üzere Allah’a iman edip O’nun emir yasaklarını yerine getiren kişinin dünya ve ahirette mutlu ve huzurlu olacaklardır. Allah’ın (c.c.) buyurduğu ilahi ikazın sadece Hz. Âdem’e değil, bütün insanlığıdır. Bu itibarla şunu ifade edebiliriz. Allah’a iman insanı cehennem azabından uzak tutarak insanı huzurlu kılmakta, ayrıca insanın dünya hayatında da yapamadığı işlerden veya ulaşamadığı hedeflerden dolayı da üzülmelerini engellemektedir.²²² Huzurlu bir hayat için iman, önem arz etmekte; fakat tek başına

²²⁰ İbn Kesîr- VII, 368.

²²¹ Kutub, *Fî Zilâl*, IX, 44-45.

²²² Taberî, I, 548.

yeterli olmamaktadır. İmanla birlikte ayrıca örnek davranışlarda ve salih amellerde bulunmak da önem arz etmektedir.²²³

Kur'an-ı Kerim'e göre Allah, sadece yüce bir varlık değil, varlığından şüphe duyulmayacak tek bir varlıktır. Yeryüzünde O'na denk bir varlığın olması düşünülemez. Bundan dolayı Kur'an'ın tarif ettiği evrende yüce Allah merkezde bulunmaktadır. O'nun varlığını inkâr etmek veya O'nun yerine başka varlıkların ilah edinmesi insanı huzursuz eden en önemli nedenlerden biridir.²²⁴

Allah'a imanın diğer ibadetlere göre üstünlüğü, önceliği Buhârî'de ise şöyle ifade edilmektedir. Uhud Savaşı sırasında savaş için gerekli hazırlığı yaptıktan sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına gelerek: *“Ey Allah'ın resulü! Hemen savaşa mı katılayım, yoksa önce Müslüman mı olayım?”* şeklinde soru soran kişiye O: *“Müslüman ol, sonra savaş.”* şeklinde cevap vermiştir. Amr b. Sabit olduğu ifade edilen bu kişi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uyarısına uyarak Müslümanlığı kabul ettikten sonra savaşı katılıp şehit olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) onunla ilgili olarak *“Az amelde bulundu ama çok mükâfat kazandı.”*²²⁵ buyurdu. Ayrıca bu şahıs *“Hiç namaz kılmadan cennete giren kişi olarak tanınmıştır.”*²²⁶ Verilen bu örnekler Allah'a iman konusunun diğer ibadet, ahlak vb. amellerden daha önemli ve öncelikli sayıldığı, Peygamber'in (s.a.v.) ifadesiyle mükâfatı sağladığı için kişinin ahirette huzura ermesine vesile olacaktır.

Allah'a iman ve O'nu sevmek, psikolojik yönünden de insanın rahatlamasını sağlamaktadır. Bireyin bu inancı ve sevgisi sahip olduğu en yüce sevgilerden sayılmaktadır. Ayrıca bu inanç kişiyi güçlü kılmaktadır. Kendisini aşan çetin ve sıkıntılı anlarda her şeye gücü yeten, kendisine yardımcı dokunabilecek bir varlığın kabul edilmesi ve O'na inanılması insanın huzurlu ve mutlu olmasını sağlamaktadır.²²⁷

İnsanın karakterinin oluşumunda farklı farklı etkenler ve inançlar etkili olmasına rağmen bunlarının en önemlisi şüphesiz Allah'a iman konusudur. Allah'a iman Müslüman kişinin karakterini sağlamlaştırır. Her şeyin O'nun tarafından gözetildiğini kavrayan birey kendine daha çok çeki düzen verir. Haramlardan ve hatta şüpheli

²²³ Akbaş, Ahmet, *Kur'an'da İnsanın Mutluluğu*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2015, 180.

²²⁴ *İslâm'a Giriş- Gençliğin İslâm Bilgisi*- Heyet, DİB Yay., İstanbul 2007, 42.

²²⁵ Buhârî, Cihâd, 13.

²²⁶ Canan, İbrahim, V, 52.

²²⁷ Erdoğan, Latif, *İman, Ahlak, Aksiyon*, Nesil Yay., İstanbul 2007, 100.

davranışlardan da uzaklaşarak takvalı olmaya gayret eder. Bu tür olumsuz davranışlardan uzaklaşan kişi huzurlu hayata daha yakınlaşmış olacaktır.²²⁸

2.1.1.2. Ahirete İman

Ahirete iman konusu, Kur'an-ı Kerim'de Allah'a imandan sonra en çok işlenen konulardandır. Bu iki konu Kur'an'da birçok ayette birlikte zikredilmiştir. Ahiret hayatı "*Ebedi hayatın yurdu*" olarak ifade edilen bir kavramdır. Bu kavramın lügat anlamı ise "*Birbirinin hilafı, önceni, ilkin zıttı, birinciye, evveli iptal eden*" şeklinde tarif edilmektedir.²²⁹ Ahirete imanın insan dünya veya ahiret huzuruna etkisini ayetler eşliğinde ifade etmeye çalışalım.

"Kim de mü'min olarak ahireti ister ve ona ulaşmak için gereği gibi çalışırsa, işte bunların çalışmalarının karşılığı verilir."(İsra, 17/19) İlk dönem müfessirlerinden Taberî, ayetle ilgili şu açıklamalarda bulunmaktadır. Mümin olup ve Allah'ın emrettiği kurallara uygun bir hayat yaşayan insanın yaptığı ameller Allah tarafından kabul edilecektir. Cenneti ve oradaki çeşitli nimet ve sevindirici halleri dileyen mümin kişi imanı ve gayreti sayesinde, Allah'ın övgüsüne layık olacaktır. Allah (c.c.) o kişilerin ayıp ve kusurlarını örterek onları mükâfatlandıracaktır. Allah tarafından mükâfatlandırılan bir insan dert ve sıkıntılardan uzaklaşır ve huzura ulaşır.²³⁰

Kurtubî ise yukarıda ifade edilen ayetle ilgili olarak; geçici dünya yurdundan isteyen bir kişiye Allah (c.c.) tarafından ve O'nun istediği kadar nimet verilebilir. Fakat bu kişinin Allah'ı ve ahireti inkârından dolayı sorguya çekileceği ve Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılıp ateşe atılacağı ifade edilmektedir. Yani, insanın dünya hayatında işlemiş olduğu davranış ve ibadetler ancak Allah'a ve ahirete iman sayesinde insanın kurtuluşunu ve huzurunu sağlayabilir.²³¹ Râzî'ye göre de, insanın mutlu ve huzurlu oluşu ancak iman edip devamında iyi davranışlarda bulunması durumunda mümkün olabilecektir. Ancak bunlar içinde öncelikli önem taşıyan etken iman konusudur.²³²

²²⁸ Aydın, Hayati, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2001, 91.

²²⁹ İbn Manzûr, IV, 14

²³⁰ Taberî, XVII, 409.

²³¹ Kurtubî, X, 235.

²³² Râzî, XX, 316.

Dünya hayatında insanlar arasındaki eşitsizlikler, adaletsizlikler ahiret hayatının varlığını zorunlu kılmaktadır. İslam dini adaletin sağlanması için gerekli olan yaptırımları uygulamasına rağmen, ilahi adaletin sağlanmasında çeşitli sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. İşte gerçek anlamda ilahi adaletin sağlanacağı gün ahiret günüdür. Bu güne iman sayesinde, kişi herhangi bir haksızlığa uğramayacağını, hakkının yenilmeyeceğini kavrar. Bu bilince sahip olmak insanda huzur ve dinginliği sağlamaktadır.²³³

Ahirete iman etmeyen kişilere Allah tarafından azap hazırlandığını ve bu kişilerin ahirette mutsuz ve huzursuz olacağı Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: *“Gerçekten bu Kur'an en doğru olan yola götürür ve iyi işler yapan mü'minler için büyük bir mükâfat olduğunu ve ahirete inanmayanlar için elem dolu bir azap hazırladığımızı müjdeler.”* (İsra, 17/10) Müfessir İbn Kesir'e göre; dünya hayatında iken ahiret hayatını reddedip, günah ve sevabın karşılığının da olmadığını söyleyen kişilere Allah (c.c.) tarafından çetin bir azap hazırlanmıştır. Bu inkârcılar azapla müjdelenerek, bir nevi Allah (c.c.) onlarla alay etmektedir. Bunlar ahireti inkâr etmelerinden dolayı ahirette huzursuz ve mutsuz olacaklardır.²³⁴ Müfessir Râzî de, ahiret hayatının varlığını kabul etmeyip isyanında ısrar eden kişiler için Allah'ın bir mükâfatı (!) olacağı, bu kişilerin sonsuz ve huzursuz bir hayata başlangıç yapacaklarını ifade etmektedir.²³⁵

Ahirete iman veya ahireti inkâr etme, kıyametin kopması zamanında ve ahiret hayatında insanın huzurunu sağlayacağı veya huzursuzluğa neden olacağı başka ayetlerde de (Abese, 80/34-42) ifade edilmektedir. Bazı yüzler sevinçli, mutlu bir şekilde Allah'a yönelecektir. Bunlar Allah'ın rızasını kazandıkları için herhangi bir korku ve endişe yaşamayacaktır. Akıllarında var olan korkuyu atarak sevinmiş ve huzura ermişlerdir. Allah'ı ve ahireti yalanlayan kâfirler ise yıkım ve hüsrana uğrayacaklardır. Önlerindeki cezayı hissettikleri için huzursuz olacak, bu sebeple kendi akrabalarından çocuklarından dahi kaçacaklardır.²³⁶ Bu kaçış, yakınlarının içine düştüğü kötü durumu bizzat görmelerine rağmen onlara herhangi bir yardımda bulunamama sebebiyledir.²³⁷

²³³ Kutub, *Fî Zilâl*, XII, 276.

²³⁴ İbn Kesir, V, 48.

²³⁵ Râzî, XX, 303.

²³⁶ Kutub, *Fî Zilâl*, XVI, 37-39.

²³⁷ Şevkânî, Muhammed b. Alî, *İrşâdü'l-Fühûl ilâ Tahkîki'l-Hakk min 'İlmi'l-Usûl*, (Thk: Ahmed Muhammed Sa'diyye), Dârü İhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut 2002, V, 446.

Ahirete iman eden ve Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getiren kişinin yaşayacağı mutluluk ve huzur şöyle ifade edilmektedir: “ *Sicili sağ eline tutuşturulan, haykıracak: ‘Gelin, hepiniz gelin! Şu sicilimi okuyun! Zaten hesabımın önüme konulacağını bilmiştim!’ Ve o kendini böylece mutlu bir hayatın içinde bulacak, yüce bir cennette, meyvelerine ulaşabileceği. Geçip gitmiş günlerde ilerisi için yaptığınız bütüne karşılık neşe ile yiyeceğin için!’*” (Hakka, 69/19-24) Râzî'ye göre ayette geçen “*Sicil*” amel defteri anlamında kullanılmıştır. Amel defterini sağ taraftan alan kişinin, dünya hayatında Allah'a ve ahirete iman ederek temiz, erdemli bir hayat yaşadığı, Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirdiği için bu davranışlarına karşılık Allah tarafından cennetle müjdelenecek, bu sebepten dolayı sevinç yönünden en üst doruklara ulaşmak suretiyle huzurlu olacaktır.²³⁸

Ahirete iman etmenin insan huzuruna bir katkısı da insana sonsuzluğu tatma düşüncesini yerleştirmesidir. Bu düşüncüyü dünya hayatında hayata geçirmek mümkün olmamaktadır. Ancak ahirete imanla bu fikir gerçekleştirilebilir. Çünkü ahiret sonsuzluğa açılan bir kapıdır. İnsanın öldükten sonra yok olacağı gibi olumsuz karamsarlığı yok etmektedir. Bunun yerine sonsuz bir hayat ve bu sonsuz hayatta da ödülün cennet olması gibi güzellikler insanı güdülemektedir.²³⁹

Ahiret hayatının varlığını kabul etme, bireysel ve toplumsal anlamda faydaları bulunmaktadır. Her şeyden önce, ahirete iman konusu inanç esaslarından biri sayıldığı için insanın mutluluğuna ve kurtuluşuna vesile olmaktadır. Ayrıca insanın dünya hayatında davranışlarında özen göstermesini sağlamakta, dünyada adalet ve eşitlik gibi ilkeleri daha çok yaygınlaştırmaktadır.²⁴⁰

Dünya hayatını, yaşamı gerçek anlamda değerli kılan unsur ahirete imandır. Bu inancın zayıflaması günümüz insanını çeşitli sıkıntı ve çıkmazlara sürüklemektedir. Ahirete iman eden insan, çeşitli dert, sıkıntılara karşı daha dirençli ve sabırlı olmaktadır. İmanı zayıf olan insan ise dünyanın herhangi bir arzusuna ulaştığında mutlu olmakta fakat hedef ve arzusuna ulaşmadığında ise üzülme ve umutsuzluğa kapılmaktadır.²⁴¹

²³⁸ Râzî, XXX, 627.

²³⁹ Çelik, Ahmet, “Kur'an'a Göre Ahiret İnanıcının Bireysel ve Toplumsal Yönü”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2001, 187-192.

²⁴⁰ Özarslan, Selim “Ahiret İnanıcının İnsanın Anlam Arayışına Müspet Katkısı”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elâzığ 2000, V, 303.

²⁴¹ Hökelekli, Hayati, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, 194.

2.1.1.3. Kadere İman

Kader kelimesi, sözlükte “ölçü, miktar, bir şeyi belli bir ölçüye göre yapmak, planlamak, miktarını belirlemek”, terim olarak ise “Allah’ın, ezelden ebede kadar olacak bütün şeyleri ezeli ilmiyle bilip belirlemesi ve Levh-i Mahfuz’a kaydetmesi” anlamlarına gelmektedir.²⁴²

Kader konusu eski dönemlerden beri insanların ilgilendiği, günümüzde de kimilerin inandığı, kimilerin ise karşı çıktığı bir durumdur. Kadere imanın insanın dünya veya ahiret saadetine katkısı bazı ayetler eşliğinde izah edilecektir.

“Biz her şeyi belirli bir plan uyarınca yarattık.” (Kamer, 54/49) Kaderle ilgili olan bu ayeti Kutub şöyle izah etmektedir: İnsanların ve diğer varlıkların doğal ortamlarında, yaşayışlarında, hayatta oluşları veya yok oluşlarında bir denge bulunmaktadır. Bu denge Allah (c.c.) tarafından konunmuş ve O’nun tarafından korunmaktadır. Bu dengenin O’nun tarafından konulduğunu bilmek ve bu dengeye saygılı olmak insanı çıkmazlardan ve çeşitli sıkıntılardan kurtulmasını sağlamaktadır.²⁴³

Her şeyin bir plan dâhilinde ve Allah (c.c.) tarafından yaratıldığını şu ayeti kerimede de ifade edilmektedir. “O, göklerin ve yeryüzünün mülkü (hükümrânlığı) kendisine ait olandır. Çocuk edinmemiştir. Mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir.” (Furkan, 25/2) Ayetle ilgili olarak Kurtubî’nin açıklaması şöyledir. Allah, (c.c.) her şeyi iradesi doğrultusunda, inceden inceye bir plan doğrultusunda yaratmıştır. Allah’ın bunları yaratırken herhangi bir yanılığa veya gaflete düşmesi söz konusu olamaz. Tam aksine kıyamete kadar yaratılacak olan her şeyin plan ve ölçüsü O’nun katındadır. Bu çerçevede Allah’ın yaratma gücüne ve planına saygılı olmak, insanın rahatlatan itikadi bir neden olarak ifade edilebilir.²⁴⁴ Aynı şekilde, insanın Allah’tan razı olması, Allah’ın kendisi için takdir etmiş olduğu kaza ve kadere memnuniyetle bakmasını gerektirmektedir.²⁴⁵

“Yeryüzünde olan ve sizin nefislerinizde meydana gelen herhangi bir musibet yoktur ki, Biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (yazılı) olmasın. Şüphesiz bu, Allah’a

²⁴² Rağıb, 441, 442.

²⁴³ Kutub, *Fî Zilâl*, XIV, 163-164.

²⁴⁴ Kurtubî, XIII, 1.

²⁴⁵ Rağıb, 222.

göre pek kolaydır.” (Hadid, 57/22) Ayette, Allah (c.c.) tarafından yaratılan varlık âleminde ince bir planın olduğu, bu varlık âleminde herhangi bir çelişkinin, rastlantının olmadığı ifade edilmektedir. İnsanın da bunun farkında olması, yani her şeyin o’nun plan ve bilgisi sayesinde tasarlandığını kabul etmesi insanın ruhunu dayanıklı ve dirençli kılmaktadır. Bu sayede insan dünya hayatında karşılaşacağı olay veya musibetlerde daha isabetli kararlar alacak ve daha az üzülecektir. Fakat insan kendini bu varlık âleminden soyutlar, başına gelen musibetleri hesapta olmayan darbeler olarak nitelerse üzüntüye kapılacak ve huzursuz olacaktır.²⁴⁶

Allah, (c.c.) insanın öldürülmesi ve diriltilmesinde sadece kendisinin takdiriyle olduğu ve bunu da kader planı doğrultusunda gerçekleştirdiğini şöyle buyurmaktadır: *“Sizin yerinize benzerlerinizi getirmek ve sizi bilemeyeceğiniz bir şekilde yeniden yaratmak üzere aranızda ölümü biz takdir ettik. (Bu konuda) bizim önümüze geçilmez.”* (Vakıa, 56/60-61) Müfessir Râzî ayeti şu şekilde izah etmektedir. İnsanın yaratılması ve öldürülmesi sadece Allah’ın takdiriyle olmaktadır. Bu sebepten dolayı “Allah, insanı niçin öldürdü, niçin yok etti?” gibi sorular insanı tedirgin ve huzursuz eden sorulardır. Nasıl ki Allah (c.c.) insanı bir nutfeden yaratıp daha sonra ona düzgün ve orantılı bir şekil vermeye muktedirse O’nun emri veya kaderi çerçevesinde insanın ölmesine imkânsız olarak bakılmamalı, Allah’ın bu takdirine saygılı olunmalıdır. Allah’ın takdir ettiğini sorgulamak veya karşı çıkmamak insanı keder ve sıkıntıdan uzak tutmaktadır.²⁴⁷

Kadere imanın, insanın huzuruna katkı sağladığı; ayrıca inancımızda zorlama ve tam özgürlüğün de olmadığı belirtilmektedir. İman ve küfür Allah tarafından yaratılmış fakat iman veya küfrü seçmek insanın elinde olan bir durumdur. İnsanın dünya veya ahirette huzura kavuşması için imanın tercih edilmesi gerektiği belirtilmektedir.²⁴⁸

Kader konusu ile ilgili olarak Ehli Sünnet imamlarından İmam-ı Azam Ebû Hanife şöyle demektedir: *“Allah eşyayı bir şeyden yaratmadı. Allah eşyayı oluşundan önce, ezelde biliyordu. O, eşyayı takdir eden ve oluşturmaktadır. Allah’ın dilemesi, ilmi, kazası, takdiri ve Levh-i Mahfûz’daki yazısı olmadan dünya ve ahirette hiçbir şey vâki olmaz. Ancak O’nun Levh-i Mahfûz’daki yazısı, hüküm olarak değil, vasıf olarak yazılıdır. Kaza, kader ve dilemek, O’nun nasıl olduğu bilinemeyen sıfatlarındandır.*

²⁴⁶ Kutub, *Fî Zilâl*, XIV, 303.

²⁴⁷ Râzî, XXIX, 416.

²⁴⁸ Ebû Hanife, *el-Fıkhu’l-Ebsat*, “İmamı Âzam’ın Beş Eseri” içinde, (Çev: Mustafa Öz), İstanbul 2002, 38.

Allah yok olanı yokluğu halinde yok olarak bilir, onun yarattığı zaman nasıl olacağını bilir. Var olanı, varlığı halinde var olarak bilir. Onun yokluğunun nasıl olacağını da bilir."²⁴⁹

Ebû Hanife'nin yukarıda ifade edilen açıklamasına göre kader konusunun aynı zamanda Allah'ın irade ve ilim sıfatlarıyla da ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebepten dolayı Ebû Hanife'ye göre hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmak imanın rükünlerinden sayılmaktadır. İmanın rükünlerini kabul etme insanın dünya ve ahiret huzuru için önem taşımaktadır.²⁵⁰

Psikolojik yönden de bakıldığında kader inancının insanın bireysel hayatını etkileyen önemli bir inanç olduğu görülmektedir. Hemen hemen Allah'a inanma gibi özellik taşıyan kader inancı, inanan kişinin hayattan zevk almasını sağlayan en büyük güç olarak ifade edilebilir. Bu perspektiften bakıldığında kader inancı, kişinin hayatını dini anlamda besleyen bir kaynak görevini de görmektedir. Bireysel psikoterapik fonksiyonu da bulunan kadere iman konusu, en kötü durumlarda bile kişinin güçlü ve umutlu olmasını sağlamaktadır.²⁵¹

Netice itibariyle kutsal kitabımızda Yüce Allah'ın bize sonsuz lütuf ve nimetlerde bulunduğunu, buna karşılık O'na kulluk edilmesi gerektiği, insanın başına herhangi bir musibet gelse dahi bunun kader kapsamında olduğunun bilinmesi ve isyandan kaçınılması gerektiği ifade edilmektedir. Gereği gibi Allah'a şükretmeyen, kadere isyan edenin hem dünyada hem de ahirette huzura kavuşamayacağı belirtilmektedir.

2.1.1.4. Tevekkül- Rıza

İnsanın huzurlu olmasını sağlayan inançla ilgili etkenlerden biri de tevekkül-rıza kavramlarıdır. Bu kavramlar birbirlerine yakın anlamdadır. Tevekkül, *"Birini vekil tayin etmek, ona güvence vermek, itimat etmek, güvenmek ve dayanmak"* anlamını ifade etmektedir.²⁵² Tevekkül, insanın pasif bir şekilde beklemesi değildir. Açık sebepleri

²⁴⁹ Ebû Hanife, *el-Fıkhu'l-Ekber*, "İmamı Âzam'ın Beş Eseri" içinde, (Çev: Mustafa Öz), İstanbul 2002, 56.

²⁵⁰ *el-Fıkhu'l-Ekber*, 55.

²⁵¹ Karaca, Faruk, "Kader Algısı-Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2006, 19/3, 479-489.

²⁵² Rağib, 604-606.

yerine getirmesi fakat sadece bu sebeplere güvenmeyip sonucun Allah'ın takdirine bağlı olduğunun bilincinde olmasıdır.²⁵³

Mümin kişinin Allah'a tevekkül etmesi gerektiği ayeti kerimede şöyle ifade edilmektedir: *“Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size kim yardım edebilir? Mü'minler, ancak Allah'a tevekkül etsinler.”* (Âl'i İmran, 3/160) Müfessir Râzî'ye göre, mümin insanın dünyada yaptığı bütün işlerde Allah'a dayanması gerektiğini, kâinatta bütün işlerin Allah (c.c.) tarafından idare edildiğini ifade etmektedir. Muktedir kişinin sadece O olduğu için diğer varlıklara dayanılmaması gerekmektedir. Allah'ın, kendilerine yardımda bulunduğu kimselerin üzülmesi de söz konusu olmayacaktır.²⁵⁴

Diğer bir ayette, Allah'a tevekkül ederek yurtlarından göç eden daha sonra da Allah (c.c.) tarafından mükâfatlandırılan sahabelerin durumu şöyle ifade edilmektedir: *“Zulme uğradıktan sonra hicret edenlere gelince, elbette onları dünyada güzel bir yere yerleştiririz. Ahiret mükâfatları ise daha büyüktür. Onlar sabreden ve Rablerine tevekkül eden kimselerdir.”* (Nahl, 16/41-42) Ayete ifade edildiği üzere, Mekkeli müşriklerin işkencelerine maruz kalan bazı sahabiler Allah'a güvenlerinden dolayı müşriklerin yüzlerine karşı Allah'ın bir ve tek olduğunu haykırmışlardır. Müminlere bu gücü, cesareti veren içlerindeki tevekkül duygusuydu. Allah (c.c.) de bu kişileri, kendisine tevekkül etmelerinden dolayı yalnız bırakmamış. Onları, müşriklerin ellerinden kurtaracak kişiyi (Hz. Ebubekir) göndererek içinde bulundukları sıkıntı ve eziyetlerden kurtarmıştır. Ayrıca kendisine güvenen bu kişilere ahirette de mükâfat vereceğini ifade etmektedir.²⁵⁵

Peygamberlerin görevlerini korkusuzca yerine getirmelerini sağlayan ana etkenlerden birinin tevekkül olduğu belirtilmektedir. Bu duruma, Hz. Hud'un kendisini tehdit eden kişilere verdiği cevap örnek olarak verilebilir: *“O halde hep birlikte bana tuzak kurun; sonra bana mühlet de vermeyin, ben sadece benim ve sizin rabbiniz olan Allah'a dayanmaktayım.”* (Hud 11/55-56) Kurtubî 'ye göre Hz. Hud, Allah'a gerçek anlamda güvenmiş olduğu için müşriklerin tuzaklarından, tehditlerinden korkmamakta ve endişelenmemektedir. Hatta içinde var olan güven ve rahatlıktan dolayı onların

²⁵³ Râzî, XVI, 66.

²⁵⁴ Râzî, IX, 411.

²⁵⁵ İbn Kesîr, IV, 572.

tümünü kendisine tuzak kurmaları için davet etmektedir. Ona bu gücü, azmi veren asıl etkenin Allah’a olan tevekkülü olduğu ifade edilmektedir.²⁵⁶

Diğer bir misal Hz. Peygamberin (s.a.v.) peygamberlik vazifesini icra ederken çeşitli baskı ve tehditlere karşı Allah’a güvenip, O’na dayandığını şu şekilde ifade etmektedir. “...*O, benim Rabbimdir. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben yalnız O’na tevekkül ettim, dönüşüm de yalnız O’nadır.*” (Rad, 13/30) Bu ayette geçtiği üzere, kalplere huzur ve mutluluk veren Allah (c.c.) ve peygamberin müşrikler tarafından inkâr edilmeleri şaşılacak bir durum olarak değerlendirilmemektedir. Hz. Peygamberin onların bu olumsuz tutumlarına karşı herhangi bir sıkıntı ve üzüntüye kapılmaması, sadece Allah’a (c.c.) dayanması gerektiği ifade edilmektedir.²⁵⁷ Tevekkülün ifade edildiği diğer ayetlerde de insanın fail ve aciz bir konumda, Allah’ın ise kendisine sığınılan, tevekkül edilen, insana yardım eden bir konumda olduğu belirtilmektedir.²⁵⁸

İnsanın dünya ve ahiret saadeti için engelleme çalışan, insana vesvese veren (A’raf, 7/27) şeytandan korunmak için Allah’a tevekkül edilmesi gerektiği şöyle ifade edilmektedir. “*Gerçek şu ki; şeytanın, inanan ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimseler üzerinde bir hâkimiyeti yoktur.*” (Nahl, 16/99) Ayette ifade edildiği üzere, ihlaslı olup Allah’a gerçek anlamda tevekkül eden bir mümin için Şeytan’ın herhangi bir olumsuz etkisi, büyük günah işlemeye sevk etme gibi bir etkisinin de olamayacağı belirtilmektedir. Bu sebeple Allah’a tevekkül eden bir insan, Şeytan’ın oyuncağı haline gelmediği için dünya ve ahiret huzuru kaçmamış olacaktır.²⁵⁹

Tevekkülün insan için olumlu bir şekilde sonuçlanabilmesi için sebep ilişkisine riayet edilmesi önem taşımaktadır. Çiftçi örneği buna misal olarak gösterilebilir. Çiftçinin tarladan ürün alabilmesi, tohumunu atıp gerekli bakım ve hazırlığı yaptıktan sonra tarladan ürün alabilir. Başka bir örnekte; “*Devemi bağlayıp da mı tevekkül edeyim, yoksa onu serbest bırakıp da mı tevekkül edeyim.*” sorusuna Hz. Peygamber (s.a.v.), “*Deveni bağla, sonra tevekkül et.*”²⁶⁰ şeklinde cevap vermiştir. Burada, insanın neticeye ulaşması için öncelikle elinden gelen tüm gayreti sarf etmesi, fakat sadece sebeplere aldanmaması gerekmektedir. Gerekli tedbirin alınmasına rağmen farklı bir

²⁵⁶ Kurtubî, IX, 49.

²⁵⁷ Kutub, *Fî Zilâl*, VIII, 549.

²⁵⁸ bkz. Tevbe, 9/51; Yunus 10/71; Maide 5/23.

²⁵⁹ Taberî, XVII, 293.

²⁶⁰ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, Kıyâme, 60.

sonuç da çıkabilmektedir. Bu sonuca bireyin rıza göstermesi ve Allah’a tevekkül etmesi insanın hem dünyada hem de ahirette mutlu ve huzurlu olmasını sağlamaktadır.²⁶¹

Tevekkül kavramına yakın anlam ifade eden ve insanın mutluluk sebeplerinden biri de rıza kavramıdır. Rıza: “*Hoşnutluk ve memnuniyet duymak, tasvip etmek, beğenmek*”²⁶² gibi anlamları ifade etmektedir. Kur’an-ı Kerim’de bazı ayetlerde geçen “*Allah onlardan razı oldu, onlarda O’ndan razı oldular.*”²⁶³ ifadesi rızaya örnek verilebilir. Allah’ın kendisinden razı olduğu bir kişinin ahirette herhangi bir sıkıntı veya keder yaşaması düşünülemez. Allah’ın ikramı sayesinde cennette ölümsüz bir şekilde mutlu bir hayat yaşayacaktır.²⁶⁴ Müfessir Yazır bununla ilgili olarak, Allah’ın kendisinden razı olduğu kişilerin ahirette altından ırmaklar akan, çeşit çeşit nimetlerin bulunduğu adn cennetine gireceklerini, bu sebeple huzur ve saadete ulaşacaklarını ifade etmektedir.²⁶⁵

Allah’a tevekkül etme ve O’ndan gelene rıza göstermenin insanın huzur ve mutluluğunu sağladığını ayrıca Hz. Peygamberin (s.a.v.) hadisinde de ifade edilmektedir. “*Allah Teâla’nın hükmüne rıza göstermesi, Âdemoğlunun mutluluk sebeplerindendir. Allah Teâla’dan hayır istemeyi terk etmesi ise mutsuzluk sebeplerindendir. Kulun mutsuzluk sebeplerinden birisi de, Allah’ın hükmettiğine razı olmamasıdır.*”²⁶⁶ Hadisi şerifte ifade edildiği üzere, Allah’ın varlıklar hakkında takdir ettiği dert ve sıkıntılara insanın rıza göstermesi, insanı buhran ve isyanlardan korumakta ayrıca insanın manevi olarak rahatlamasını da sağlamaktadır.²⁶⁷

Tevekkül, insanın günlük hayatta yapmayı planladığı iş ve projelerde psikolojik olarak rahatlamasını sağlayan bir etkidir. Çünkü mümin bir kişi işlerinde Allah’ı vekil kılmakla kendi yükünü hafifletmiş olmaktadır. Sonucun olumlu veya olumsuz olması bu durumu değiştirmemektedir. Bu durum da insanın huzurlu olmasına katkı sağlamaktadır.²⁶⁸

²⁶¹ Nursî, Bediüzzaman Said, *Sözler*, Zehra Yay., İstanbul 2003, 333.

²⁶² İbn Fâris, II, 402; İbn Manzûr, XIX, 1663.

²⁶³ bkz. Mâide, 5/119; Tevbe 9/100; Mucedale 58/22; Beyyine, 98/ 8.

²⁶⁴ Kurtubî, XX, 146.

²⁶⁵ Yazır, X, 121.

²⁶⁶ Tirmizi, Kader, 15.

²⁶⁷ Ğânim, Abdullah Muhammed, *es-Se‘âde fi’l-Manzûri’l-İslamî*, Dâru İbni Hazm, Beyrut 2005. s.191.

²⁶⁸ Gedük, Salih, *Kur’an’da Müminlere Teselli, Moral ve Motivasyon*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, 209-210.

Ayet ve hadislerde ifade edildiği üzere Müslüman kişinin Allah’a tevekkül etmesi gerektiği ifade edilmektedir. İnsanın olumsuz bir olayla karşılaşması durumunda “*Her şeyde bir hayır vardır.*” diyerek yaşadığı olumsuzluğun kendisinin işlediği günahlara kefarete olabileceğini düşünmelidir. Bu düşünce bir nevi bardağın dolu kısmını görmesini sağlayarak huzurlu ve mutlu olmasına vesile olacaktır.²⁶⁹

2.1.1.5. Kıssaların Rolü

Kıssa kavramı sözlükte “*bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek*” gibi anlamlara gelmektedir.²⁷⁰ Terim olarak ise “*Yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir şekilde, tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızasında varlığını koruyabilmiş olayların, muhataplara, olaylara yeniden bir canlılık verilerek anlatılması, içinde hisse bulunan Kur’ân anlatımları*” şeklinde ifade edilmektedir.²⁷¹

Kuran’da farklı farklı kıssalar geçmektedir. Her bir kıssanın farklı amaç ve ilkesi bulunmaktadır. Konumuzla ilgili olan bazı kıssalar ayetler eşliğinde işlenecektir.

“*Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis), sen ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun.*” (Tâ-Hâ, 20/117) Ayette, insanın en büyük düşmanı Şeytan Hz. Âdem (a.s) ve onun soyundan gelecekleri yoldan çıkarmak için çaba sarf ettiği, ayrıca diğer insanları da meşakkatli bir hayata sevk ettiği ve insanın rahatını, huzurunu bozmak için uğraş verdiği ifade edilmektedir.²⁷² Kurtubî’ye göre ise, Hz. Âdem’in kendi düşmanı olan Şeytan’a uyması durumunda dünya hayatıyla ilgili bazı sıkıntılarla karşılaşacağını ve bundan dolayı tedirgin ve yorgun olacağını ifade etmektedir.²⁷³

Başka bir kıssada ise Hz. İbrahim’in (a.s.) verdiği sözün gereğini yerine getirmesi sebebiyle Allah (c.c.) tarafından mükâfatlandırıldığı ifade edilmektedir: “*Ey İbrahim! Rüyaı gerçek yaptın; işte biz iyi davrananları böylece mükâfatlandırırız...*” (Saffat,37/103-104) Müfessir Kutub’un ifade ettiği üzere, Hz. İbrahim (a.s.) görmüş

²⁶⁹ Coşar, Halil İbrahim, *Kader Anlayışının Kur’an Bağlamında Sosyo-Psikolojik Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, 115.

²⁷⁰ Şengül, İdris, “‘Kıssa’” *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, XXV, 498

²⁷¹ Şengül, İdris, *Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, Otto Yay., Ankara 2019, 46.

²⁷² İbn Kesîr, V, 320.

²⁷³ Kurtubî, XI, 252.

olduğu bir rüya üzerine Allah'ın emrine gönül huzuru içinde uymaya gayret etmekte, aynı şekilde Hz. İsmail de Allah'ın bu emrini hoşnut ve tereddütsüz bir şekilde karşılamaktadır. Baba-oğul Allah'ın emrini, isteğini tam bir teslimiyetle yerine getirmektedir. İmtihani başarılı bir şekilde geçen Hz. İbrahim ve Hz. İsmail Allah tarafından kendilerine genişlik, ferahlık verilerek içinde bulundukları zor ve sıkıntılı durumdan kurtulmuş oldular.²⁷⁴ Hz. İbrahim, Allah'ın rızasını, sevgisini çok önemseydiği, ayrıca Allah'a tam bir teslimiyetle bağlandığı için Allah'ın dostu niteliğini de kazanmıştır. Bu niteliği taşıyan bir insanın mutlu ve huzurlu olması kaçınılmazdır.²⁷⁵

Ebu Leheb ve karısının Hz. Peygambere karşı düşmanlıklarını ve onların helakını ifade eden Tebbet suresi de konumuz açısından önem arz etmektedir. Surede onların helak ve huzursuz olacakları şöyle ifade edilmektedir: *“O, bir alevli ateşe girecektir. Karısı da. (Hem) odun taşıyıcısı olarak!”* (Tebbet, 111/3-4) Kurtubî, bu ayetlerle ilgili olarak, Ebu Leheb ve karısının mal ve mülklerinin ahirette onlara fayda ve huzur vermeyeceği, onların ahirette ateşe atılarak mutsuz ve huzursuz bir hayata başlayacaklarını ifade etmektedir.²⁷⁶

Kur'an'da geçen kıssalara ayrıca hadis şeriflerde değinilmektedir. Kıssalar inançla ilgili olduğu için Müslüman kişinin inancının teşekkülünde önemli bir yer tutmaktadır. Bu kıssalarda kâinata bulunan tün varlığın tasarrufunun Allah'ın elinde olduğu, her şeyin O'nun tarafından idare edilip gözetildiği ifade edilmektedir. O'nun izni olmadan hiçbir şeyin meydana gelmeyeceği vurgulanmaktadır.²⁷⁷

Kıssalarla ilgili başka bir hadiste ise, ölümden sonra ahiret hayatının ve dirilişin zuhur edeceği, insanın dünya hayatında işlediği davranışların hesabını vereceği, hayır ve sevap işleyenlerin cennetle müjdelenecek huzur ve sekînete ulaşacağı, Allah'a isyan eden ve günah işleyenlerin ise cehenneme gitmek suretiyle azap çekeceği, huzursuz olacağı ifade edilmektedir.²⁷⁸ Netice itibarıyla, ayet ve hadislerde ifade edildiği üzere kıssalarda olumlu veya olumsuz kişilerin/toplumların hayatlarından kesitler sunulmaktadır. Bu kıssalarda iyi, olumlu olan olayların örnek alınması kişinin huzurlu ve mutlu olmasına

²⁷⁴ Kutub, *Fî Zılâl*, XII, 333.

²⁷⁵ Aygün, Fatma, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, 133.

²⁷⁶ Kurtubî, XX, 238-239.

²⁷⁷ Müslim, Eymân, 24.

²⁷⁸ Müslim, Cennet, 38.

katkı sağlamakta; kötü, isyankâr olan kişi ve toplumların örnek alınması, onların yolundan gidilmesi insanın dünya ve ahiret saadetini engelleyen bir unsur olacaktır.

2.1.2. İbadetle İlgili Etkenler

İnsanın dünya ve ahiret saadeti için ilk önce Allah'ın varlığını ve birliğini kabul edilmesi, ayrıca ibadet ile ilgili şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Nitekim ayeti kerimede; iman edip salih amel işleyenlerin Allah tarafından mükâfatlandırılacağı ifade edilmektedir. (Nisâ 4/173) İnsanın huzurlu olmasını sağlayan ibadetle ilgili etmenlerden bazıları ayet ve hadislerden örnek vererek ve ayrıntıya girmeden işlenecektir.

2.1.2.1. Allah'a Kulluk Etmek

İbadet kavramı, *itaat*²⁷⁹, *boyun eğmek*, *tevazu göstermek*²⁸⁰, *bir tek olan Allah'ın ta'zimi için boyun eğmek*²⁸¹ gibi anlamları ifade etmektedir. Terim olarak ise “*İbadet, Allah'ın sevdiği ve razı olduğu gizli, aşikâr her türlü söz ve davranışı içine alan geniş kapsamlı bir terim.*”²⁸² şeklinde tanımlanmaktadır.

İbadetin, insana huzur verdiğini, insan kalbinin tatmin olmasını sağladığını ifade eden şu ayeti kerime önem arz etmektedir: “*Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.*” (R'ad, 13/28) Müfessir Râzî, kalbin mutmain olması için gerekli olan şartları şöyle izah etmektedir: Kalp dünya nimetlerine dalıp Allah'ı zikretmeyi bıraksa, kalpte; hırs, sıkıntı, dünyaya aşırı bağlanma, dünya malına düşkünlük gibi olumsuz duygular meydana gelir. Allah'ı yönelip O'nu anmaya başladığında ise ilahi bir nur ve ışıkla dolar, bu şekilde huzurlu ve mutmain olur.²⁸³ İbn Teymiyye de insanın, kalp boşluğunu sadece Allah'ı anma suretiyle doldurabileceğini, diğer maddi etmenlerle bu boşluğu doldurmanın imkânsızlığını ifade etmektedir.²⁸⁴

²⁷⁹ Cevherî, II, 503.

²⁸⁰ Zebidî, VIII, 330-331.

²⁸¹ Zebidî, VIII, 344.

²⁸² İbn Teymiyye, Takyyî'd-Din Ahmed b. Abdü'l Halim, *el- Kevâşifü'l Müdiyyet an Lalai Risaltî'l Ubudiyyet*, Darü'l iman, İskenderiye t.y, 7-8.

²⁸³ Râzî, XIX, 39.

²⁸⁴ İbn Teymiyye, *el-Ubudiyyet*, 100-102.

İbn Kesir ise ayette geçen itminan ile ilgili şu izahatta bulunmaktadır. Allah'ın anan mümin bir kişinin kalbinde huzur ve sükûnet olmaktadır. Özellikle de Allah'ın kelamı olan Kur'an-ı Kerim'in okunması mümin insanın kalbini teskin eden, rahatlatan en önemli bir ibadet olarak ifade edilmektedir. Dünya nimetlerine, lezzetlerine olan aşırı isteğin vermiş olduğu kaygı ve ihtiras ancak Allah'ı anmakla dizginlenebilir. Kâfirlerde ise durum farklıdır. Onlar Allah'ı anma ve Kur'an okuma gibi ibadetlerde bulunmadıkları, sadece dünya nimetleri ve lezzetleriyle kalplerindeki sıkıntılarını gidermeye çalıştıkları, fakat bu lezzetler onların kalplerini huzur ve sükûnete erdirecek güçte olmadığı belirtilmektedir.²⁸⁵ Kur'an Yolu Tefsiri'nde de, Allah'ı anmanın, Kur'an okumanın insanın gönlüne ferahlık ve huzur veren bir ibadet olduğu ifade edilmektedir.²⁸⁶

Allah (c.c.) başka bir ayeti kerimede “*Ben cinleri ve insanları, ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.*” (Zariyât, 51/56) şeklinde buyurarak, insan ve cinleri belli bir amaç ve gaye için yarattığını, onların başıboş olarak yaratılmadığını ifade etmiştir. Allah'ın emrine uyup kendisine ibadet ve taatta bulunanların bahtiyar olacağı, dünya ve ahirette huzur bulacağı; O'nun emir ve yasaklarına muhalefet edenlerin ise huzursuz bir şekilde cehenneme girecekleri ifade edilmektedir.²⁸⁷

İbadetin insana huzur ve mutluluk verdiğini, insan ruhunu sıkıntı, dert ve tasalardan arındırdığını, aksi bir durumun ise insan için sıkıntı ve huzursuzluğa neden olacağını şu ayeti kerimeye bakarak anlayabiliriz: “*Her kim de benim zikrimden (Kur'an'dan) yüz çevirirse, mutlaka ona dar bir geçim vardır. Bir de onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz.*” (Ta-Hâ, 20/124) Müfessir Râzî ayeti şu şekilde izah etmektedir: Allah (c.c.) kendisinin emir ve yasaklarına uyanların şaşmayacaklarını, üzülmeyeceklerini ifade etmekte, fakat davetini dikkate almayan kişileri de darlık ve sıkıntılı bir yaşam ile tehdit etmektedir.²⁸⁸ Ayrıca, kâinatta en değerli ve en büyük servet olan Allah'ı zikretmeden uzak duran kişi büyük bir israfta bulunmuştur. Allah'ın ayetlerini görmesi için kendisine ihsan edilmiş olan gözlerini amacı dışında kullanmış,

²⁸⁵ İbn Kesîr, IV, 454.

²⁸⁶ Kur'an Yolu, Heyet, III, 289.

²⁸⁷ Kurtubî, XVII, 55.

²⁸⁸ Râzî, XXII, 110.

bu sebepten dolayı bu kişiler kıyamette kör, mutsuz ve huzursuz bir şekilde haşr edileceklerdir.²⁸⁹

Yukarıda ifade edilen “*Zikirden yüz çevirme*” Allah’ın emir ve yasaklarına uymama, O’na muhalif davranma, O’nu yok sayma, Şeytana uyma gibi anlamlara gelebilir. Ayrıca ayette geçen “*Sıkıntılı hayat*” ise kabir hayatı ve ahirette çeşitli sıkıntılar olabileceği gibi dünya hayatında yaşanacak manevi sıkıntılar da olabilir. Maddi anlamda bolluk içinde yaşanılrsa dahi psikolojik yönden Allah’ın hoşnutluğundan mahrum olmanın verdiği darlık ve huzursuzluk hali de olabilir.²⁹⁰

“*Ey insanlar! Siz Allah’a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız zengin olandır, övülmeye hakkıyla lâyık olandır.*” (Fatır, 35/15) Bu ayette de, Allah’ın hiçbir şeye ve hiçbir insanın ibadetine ihtiyaç duymadığı, O’nun özü itibariyle üstün ve övgüye layık bir varlık olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, insanın ibadet ve taatta bulunması kendisini karanlıktan kurtarıp aydınlığa ulaşmasına vesile olacaktır.²⁹¹

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) şu hadisi şerifi de ibadetin, kulluğun insan ruhunu ferahlattığı, insana huzur verdiği vurgulanmaktadır: “*Ya Bilal namaz vakti gelince ezan oku da bizi ferahlandır.*”²⁹² Bediüzzaman’ın ibadetlerle ilgili şu ifadesi de ibadetlerin insan huzuruna olan katkısı ifade edilmektedir. “*Ve keza ibadet, dünya ve ahiret saadetlerine vesile olduğu gibi, maaş ve maâde, yani dünya ve ahiret işlerini tanzime sebeptir. Şahsî ve nev’î kemalata vasıta ve Hâlık ile abd arasında pek yüksek bir nisbet ve şerefli bir rabıta ve rabıta.*”²⁹³

Netice itibariyle, insanın ibadet etmedeki ana gayesi; Allah’ın sevgi, saygısını ve rızasını kazanmak olmalıdır.²⁹⁴ Bu gaye ile yerine getirilen ibadetlerin insana manevi hava, huzur ve mutluluk verebilmesi için de kişinin ahlakına, tutum ve davranışlarına yansıtılması gerekmektedir. Aksi takdirde, yerine getirilen bu ibadetler gerçek amacına ulaşmamış olacaktır.²⁹⁵

²⁸⁹ Kutub, *Fî Zilâl*, X, 86-87.

²⁹⁰ Taberî, XVIII, 390.

²⁹¹ Sâbûnî, II, 524.

²⁹² Ebu Dâvut, *Edep* 86.

²⁹³ Bediüzzaman, *İşaratü'l İ'caz*, 92.

²⁹⁴ El Kardavî, Yusuf, *İbadet anlam-psikolojik-hikmetleri*, Çağrı Yay., İstanbul 1974. s.132.

²⁹⁵ Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'da Ahlak Psikolojisi*, Yalnızkurt Yay., İstanbul 1997, 11.

2.1.2.2. Namaz

Farsça’da “*tâzim için eğilmek, kulluk, ibadet*” anlamına gelen namâz,²⁹⁶ Arapça salât kelimesinin karşılığı olarak “*dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak*”²⁹⁷ gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise “*Salat, tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedeni ibadeti ifade eder.*”²⁹⁸

“(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor...” (Ankebût, 29/45) Ayetinde ifade edildiği üzere namaz, insanı Allah’ın yasaklamış olduğu kötü ve çirkin işlerden uzaklaştırmaktadır. Allah’ın tarafının tutulduğunun ve Şeytan’a itaat edilmeyeceğinin bir göstergesidir. Diğer bir ifadeyle namaz, insan için bir takva elbisesi hükmünü taşımaktadır. Nasıl ki temiz ve güzel elbiselerini giyen bir insan kötü ve kirli işlerden uzak durmaya çalışıyorsa aynı şekilde de namaz kılan bir insan kendisinin huzur ve mutluluğunu engelleyecek haram ve çirkin işlerden uzaklaşmaya gayret edecektir.²⁹⁹

Taberî, yukarıda ifade edilen ayetle ilgili olarak; namaz kılan veya bunun için zaman ayıran Müslüman bir kişinin -en kötü ihtimalle de olsa- bu süre zarfında kendisinin huzur ve saadetini engelleyen kötü ve çirkin işlerden uzak durduğu için kazançlı çıkacağını ifade etmektedir.³⁰⁰

Aşağıda verilen ayeti kerimede de namaz kılanların Allah (c.c.) tarafından ödüllendirileceği ifade edilmektedir: “...Namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya; işte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz.” (Nisâ, 4/162), Ayette geçen namaz kılma ve diğer ibadetler Müslümanların en önemli özelliklerini belirtmektedir. Özellikle “Namaz kılanlar” ifadesinin kullanılması, Allah’ın namaza verdiği önemi göstermektedir. Yapılan bu ibadet için de mükâfatın büyük olacağının belirtilmesi, namaz ibadetinin insanın huzuruna katkısını ifade etmektedir.³⁰¹

Başka bir ayette de Allah’ın yardımına ulaşmada namazın önemi ifade edilmektedir. “Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah’tan yardım dileyin. Şüphesiz ki, Allah sabredenlerle beraberdir.” (Bakara, 2/153) Ayette geçen namaz

²⁹⁶ Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Namaz”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXII, 350.

²⁹⁷ Rağıb, 585.

²⁹⁸ Yaşaroğlu, “Namaz”, XXXII, 350.

²⁹⁹ Râzî, XXV, 59.

³⁰⁰ Taberî, XX, 40.

³⁰¹ Kutub, *Fî Zilâl*, IV, 42-43.

kılma ile ilgili İbn Kesir'in görüşü şu şekildedir. Namaz, yardım istemek amacıyla insanın Allah'a yönelttiği bir dilekçe hükmünü taşımaktadır. İnsanın kendisini yaratan en üstün varlığa bir münacatıdır. Bu ibadetin yerine getirilmesiyle insan Allah'a yakınlaşmakta ve O'nun katında değerli bir varlık haline gelmektedir. Aynı şekilde de namaz ibadetinin terki, öncelikle günaha daha sonra da insanın huzursuzluğuna neden olmaktadır.³⁰² Sâbûnî ise, insanın dünya ve ahiret saadetini engelleyen tüm kötülüklerden ancak namazla sakınılabileceği ifade etmektedir.³⁰³

Çağdaş müfessirlerden Yazır, ayette geçen namaz ve sabırla ilgili şu açıklamada bulunmaktadır: Namaz kılma ve bu ibadete devam edebilmek için muhakkak ki sabırlı olmak gerekmektedir. Her nimetin muhakkak bir külfeti olduğu, özellikle de namaz ibadetinin yerine getirilmesiyle kişinin kalbinde ortaya çıkan huzur ve dinginliğe ulaşmada sabrın önemi inkâr edilemez.³⁰⁴

“...namazı dosdoğru kılan, bunlar için dünya yurdunun iyi sonucu vardır.” (Ra'd, 13/22) Ayetinde ise, namazını tadili erkân ve dosdoğru kılan kişilerin, ahirette melekler tarafından karşılanarak Adn cennetiyle müjdeleneceği, dolayısıyla ahirette herhangi bir korku ve endişe yaşamayacakları belirtilmektedir.³⁰⁵

Yukarıda ifade edilen ayetlerde namaz kılan mümin insanların Allah tarafından cennetle müjdelendiği ifade edilmektedir. Cehennemde huzursuz olan ve azap çeken kişiler ise bu cezanın nedenini şöyle ifade etmektedirler: “...Biz namaz kılanlardan değildik.” (Müdesir, 74/43) Burada, huzur, güven ve mutluluk içinde olan cennet ehlinin; bitkin ve huzursuz bir şekilde cehenneme atılan günahkâr insanlara sorulan soruya dikkat çekilmektedir. Sakar cehenneminde bulunan kişiler de bu mutsuzluk ve eziyetin dünya hayatında namaz kılmadıklarından kaynaklandığını ifade etmektedirler.³⁰⁶ İbn Kesir ise, namaz kılma ifadesinden genel anlamda iman etmenin anlaşılması gerektiği görüşündedir. Namaz kılmama değil de namazı inkâr etmenin kişiyi müminlerin safından atarak sonsuz keder ve ızdıraba yol açacağını ifade etmektedir.³⁰⁷

³⁰² İbn Kesir, I, 446.

³⁰³ Sâbûnî, I, 93.

³⁰⁴ Yazır, III, 533.

³⁰⁵ Taberî, XVI, 421.

³⁰⁶ Taberî, XXIV, 35.

³⁰⁷ Kutub, *Fî Zilâl*, XV, 374.

Namaz ibadetinin insanın kurtuluşunda veya zararlı çıkmasında olan etkisi Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadisinde ise şöyle ifade edilmektedir: *“Kıyamet gününde kulun hesaba çekileceği ilk ameli onun namazıdır. Eğer namazı düzgün olursa, işi iyi gider ve kazançlı çıkar. Namazı düzgün olmazsa, kaybeder ve zararlı çıkar...”*³⁰⁸

Namaz ibadetinin ahirette mükâfatı olduğu gibi bu ibadeti yerine getirmenin insanın dünya hayatında olumlu etkileri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir. Namaz ibadeti, insan hayatının disiplinli ve programlı olmasını ve iradesinin güçlenmesini sağlar. İnsanda sabır, azim, acıma, başkalarına yardım gibi olumlu duyguların gelişmesini sağlamaktadır.³⁰⁹ Namaz ibadeti ayrıca, insana Allah'ı ve iyi şeyleri devamlı hatırlattığı için kişiye sağlam bir karakter kazandırır. Sağlam karakterli insan günahlardan ve yanlış davranışlardan uzaklaşarak huzura ulaşmış olacaktır.³¹⁰

Namaz ibadeti ayrıca insanı psikolojik anlamda rahatlatmaktadır. Namaz kılan insanın sinir sisteminin daha rahat, gerginliğinin ve sıkıntısının da az olduğu söylenebilir. Namaz, uykusuzluk sorunun neden olduğu sinir krizleri için de bir ilaç görevini görmektedir. Bu ibadet sayesinde kazanılan duygular, insanı huzur ve mutluluğa ulaştırarak insanın ruhen, bedenen ve fikren dinlenmesini sağlamaktadır.³¹¹

2.1.2.3. Oruç

Oruç kelimesi sözlükte *“tutmak, susmak, hareketsiz kalmak”*³¹² anlamlarına gelir. Terim olarak ise *“Şafak vaktinden gün batımına kadar insanın oruçlu olduğu bilinciyle ve oruç tutma niyetiyle orucu bozan şeylerden kendini uzak tutması; yeme, içme ve cinsel münasebetten uzak durması”*³¹³ şeklinde tanımlanmaktadır.

Oruç ibadetinin tüm ilahi dinlerde temel ibadetlerden biri olduğu, insanın tercih ve güdülerini kontrol etmesini sağladığı ayette şu şekilde ifade edilmektedir: *“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı*

³⁰⁸ Tirmizî, Mevâkit 188; Ebû Dâvûd, Salât 148.

³⁰⁹ Bayraktar, Mehmet, *İslâm İbâdet Fenemolojisi*, Akçağ Yay., Ankara 1987, 4-5.

³¹⁰ Pazarlı, 190.

³¹¹ Nevfel, Abdurrezzak, *Kur'an ve Modern İlim*, (Çev: Hamit Ekber), Sönmez Neşriyat, İstanbul 1970, 188-189.

³¹² İbn Manzûr, XII, 350-352.

³¹³ Râzî, V, 239.

gibi, size de farz kılındı.” (Bakara, 2/183) Ayette konumuzla ilgili olarak “*leallekum tettekûn*” ifadesi orucun müminler için farz kılınma nedenini izah etmektedir. Oruç, insanın istek ve arzularını belli bir süre için ertelediği ayrıca insanı, kötü olan ahlaki tercihlerden alıkoyduğu için önem arz etmektedir. Oruç, İnsanı bütün taşkınlıklardan, kötülüklerden ve cinsel güdünün olumsuz isteklerinden arındırır. Yani oruç Müslüman kişiye, ilahi emir ve değerlere aykırı hareketlerde bulunmama konusunda bir sembol görevini üstlenmektedir. Sayılan bütün bu etkiler insanın dünya ve ahiret saadetine oluşmasını sağlayan “takva”nın ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.³¹⁴

Müfessir Merâğî ise ayetle ilgili şu açıklamada bulunmaktadır. Oruç, herhangi bir denetleyici ve sorgulayıcı kaygısı taşımadan kişiye kendisini açlığa, susuzluğa ve diğer nimetlerden uzak durmaya dayanabilme gücünü kazandırmaktadır. Tek denetleyicinin sadece Allah (c.c.) olduğunu kavratmakta, ayrıca Allah’ın emrine boyun eğilmesi sebebiyle insanın yeme, içme ve cinsel arzularını da frenlemektedir. Oruç bu sebeple kişinin iradesini ve ruhunu güçlendirmekte, arzu ve isteklerini makul bir seviyeye indirerek insanın doyumsuz ve huzursuz olmasını engellemektedir.³¹⁵

Oruç ibadetinin yerine getirilmesiyle insanda olumlu kişilik, sevgi, saygı, empati gibi duyguların geliştiği bu sayede insanın huzurlu bir hayata kavuşmasında orucun etkilerinin olduğu yapılan bilimsel araştırmalarla kanıtlanmıştır.³¹⁶

Tutulan orucun, insanın huzur ve kurtuluşuna vesile olduğu şu ayeti kerimeden de anlaşılmaktadır: “*...oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah’ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.*” (Ahzâb, 33/35) Allah (c.c.) bu ayette, Müslüman insanın kişiliğini oluşturan birçok özellikten bahsetmektedir. Bu özelliklerin her birinin ayrı bir değeri bulunmakla beraber oruç ibadetiyle insanın iradesinin güçleneceği, kişinin içindeki insani değerlerin yükselmesini, buna karşılık da hayvani ve olumsuz duyguların zayıflaması sağlanmaktadır.³¹⁷

³¹⁴ Râzî, V, 239-240.

³¹⁵ El-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merâğî*, Dârû'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1998, I, 244-245.

³¹⁶ Uysal, Veysel, *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İfav Yay., İstanbul 1996, 98-99.

³¹⁷ Kutub, *Fî Zilâl*, XII, 45.

“(O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur’an’ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin...” (Bakara,3/185) Bu ayette de, orucun değerli bir ibadet sayılmasının nedeni, insanlığı karanlıktan aydınlığa çıkaran, insanlığın kurtuluşuna vesile olan Kur’an’ın bu ayda indirilmesidir.³¹⁸ Bu ayda tutulan oruçla birlikte, kişi her türlü günah ve kötülükten uzaklaşma gayretinde olmaktadır. Dolayısıyla oruç ibadetiyle dünyada kendisini üzen, günahkâr kılan davranışları terk etmeyi amaçlanmaktadır.³¹⁹

Yukarıda ifade edilen olumsuz davranışlardan biri de yalan konuşmadır. Yalan, insanı dünya ve ahirette mutsuz ve huzursuz kılan olumsuz bir davranıştır. Oruç ibadetinin bir amacı da, insanı bu olumsuz davranıştan kurtarmaktır. Çünkü oruç ibadetinde sadece yeme, içme ve cinsel isteklerden uzak durmak yeterli olmayıp, her türlü kötü eylemden, özellikle de yalandan uzaklaşma önem taşımaktadır.³²⁰

Orucun Allah’ın emri olduğu için tutulması gerektiği ayetlerde ifade edilmektedir. Aynı şekilde de tutulan oruçların insan için bir sevinç kaynağı, sonsuz huzur ve rahatlığın yeri olan cennete girmeye vesile olacağı hadisi şeriflerde şöyle ifade edilmektedir:

“Oruçlunun rahatlayacağı iki sevinç anı vardır: Birisi, iftar ettiği zaman, diğeri de orucunun sevabıyla Rabbine kavuştuğu andır.”³²¹ (Buhârî, Savm 9)

"Cennet'te reyyân denilen bir kapı vardır ki, kıyamet günü oradan ancak oruçlular girecek, onlardan başka kimse giremeyecektir. Oruçlular nerede? diye çağrılır. Onlar da kalkıp girerler ve o kapıdan onlardan başkası asla giremez. Oruçlular girince o kapı kapanır ve bir daha oradan kimse giremez."³²²

Yukarıda ayet ve hadislerde ifade edildiği üzere oruç ibadetinin insana faydaları bulunmaktadır. Bu ibadetin yerine getirilmesiyle insan ruhen ve bedenlen rahatlamaktadır. Psikolojik yönden bir insanın mutlu ve huzurlu olabilmesi için beden

³¹⁸ İbn Kesîr, I, 501.

³¹⁹ Züheyli, Vehbe, *Tefsiru'l Münir*, Da'ul Fikr Yay., Şam 1991, I, 169.

³²⁰ Mevdûdî, *Gelin Müslüman Olalım*, (Çev: Filiz Handan Türedi), Pınar Yay., İstanbul 2004, 153.

³²¹ Buhârî, Savm 9.

³²² Müslim, Sıyâm 166.

ve ruh yönünden de rahatlaması gerekmektedir. Bunu sağlayan en önemli ibadet de oruç ibadetidir.³²³

2.1.2.4. İnfak

İnfak, “Bir şeyi harcamak, tüketmek, (vakit) geçirmek; bir şeyin giderlerini karşılamak”³²⁴ anlamına gelmektedir. Terim olarak ise infak “Allah’ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, ihtiyacı olanlara aynı ve nakdî yardımında bulunması”³²⁵ demektir

İnfak konusu Kur’an’da birçok ayette geçmektedir. İnfakta bulunmanın insanın dünya veya ahiret huzuruna olan katkısı bir ayette şöyle ifade edilmektedir. “Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değildir.” (Bakara, 2/274) Ayette, Allah’ın kendilerine ihsan ettiği malları, yine Allah (c.c.) yolunda fakat israfta ve cimrilikte bulunmadan açık veya gizli bir şekilde harcayanlara verilecek ödül ve mükâfatlar hakkında bilgi verilmektedir. Bu kişiler dünyada ulaşamadıkları herhangi bir hedef veya nimetten dolayı üzülmeyecekler, ayrıca ahirette de Allah (c.c.) tarafından kendilerine çeşit çeşit mükâfatlar verilmesi sebebiyle saadete ulaşacaklardır.³²⁶

Allah (c.c.) Bakara suresi 177. ayetinde insan için iyi, faydalı ve hayırlı davranışların birçoğunu sıralamakta ve bu davranışları da iyilik (birr) olarak adlandırmaktadır. Birr’e ulaşmak için gerekli şart ise şu ayeti kerimede ifade edilmektedir: “Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz...” (Âl-i İmrân, 3/92) Bu ayette belirtildiği üzere insan, bütün ibadet ve iyilikleri yerine getirse bile sevdiği mallardan Allah yolunda harcamadıkça gerçek iyiliğe ulaşamayacaktır. Çünkü insan, en çok sevdiği malları O’nun yolunda harcama yolunda tereddütsüz davrandığı bir zamanda O’na taatta üst dereceyi yakalayabilecektir. Bu meyanda kişinin dünyada sahip olduğu malları dünyada iken infak etmesi gerçek

³²³ Kırca, Celal, *Kur’an-ı Kerim’de Fen Bilimleri*, Marifet Yay., İstanbul 1984, 184.

³²⁴ Mutçalı, Serdar, *Arapça- Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 1995, 906.

³²⁵ Çağrı, Mustafa, “İnfak” Mad., DİA, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 289-290

³²⁶ Taberî, V, 601.

huzur ve saadet yeri olan cennetin varlığına inanmakla gerçekleşebilmektedir.³²⁷ İfade edilen birr'e ulaşan kişilere ödül olarak da, içinde her türlü nimetin bulunduğu, altından suların aktığı, sonsuz huzur ve saadetin yeri olan naim cennetleri verileceği belirtilmektedir.³²⁸

İnfak edip bazı ibadetleri yerine getiren mümin kişinin yaptığı hayırların kazançlı bir ticaret olduğu başka bir ayette şu şekilde ifade edilmektedir: “*Şüphesiz, Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler.*” (Fâtır, 35/29) Müfessir Kutub, ayetle ilgili olarak; kişinin infakta bulunmasını Allah'la yapılan bir ticarete benzetmektedir. Bu ticaretin insan için kârlı bir ticaret sayıldığı, kişinin hak ettiği ücrete ek olarak Allah'ın karşılıksız ikramı sayesinde mutlu ve huzurlu olacağını belirtmektedir.³²⁹ Kurtubî ise, ayette belirtilen ibadetleri yerine getirip infakta bulunan kişilere ahirette mükâfat olarak Allah'ın şefaate edeceğini ifade etmektedir.³³⁰ Bu sebeple de Allah'ın kendisine şefaate ettiği bir kimsenin saadete ulaşması kaçınılmazdır.

Dünya ve ahiret saadeti için infakta bulunmanın yeterli olmadığı, ayrıca infakta bulununca bazı ahlaki ilkelere uyulması gerektiği ayeti kerimede şöyle ifade edilmektedir: “*Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab'leri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.*” (Bakara, 2/262) Verilen ayette, infak ibadetinin yerine getirilmesi esnasında başa kakmanın, hem veren kişi hem de alan kişi için eziyete neden olduğu belirtilmektedir. İslam, infak ibadetiyle kötülüğe, huzursuzluğa ve düşmanlığa set çekmeyi, bütün toplumda huzur ve barışın tesisini amaçlamaktadır. Fakat başa kakmanın yapılması durumunda toplumda kırgınlık, üzüntü ve huzursuzluk çıkacaktır. İşte bu sebepten dolayı infak sırasında başa kakma yasaklanmış ve ilahi emre riayet edenlerin üzülmeyecekleri, ahirette huzurlu bir hayatları olacağı belirtilmektedir.³³¹

³²⁷ Râzî, VIII, 288.

³²⁸ Sâbûni, 198.

³²⁹ Kutub, *Fî Zilâl*, XII, 213.

³³⁰ Kurtubî, XIV, 344.

³³¹ Kutub, *Fî Zilâl*, II, 82-84.

İnfakta bulunmak için aşırı zenginliğin gerekmediği, kanaat sahibi olup fazla malın meşru bir şekilde harcanmasının önemli olduğu³³², buna karşın cimrilikte bulunmanın insan için olumsuz sonuçlara sebebiyet vereceği bir hadiste şöyle ifade edilmektedir. “*Her sabah gökten iki melek iner. Birisi: İlahi, infak edene karşılığını ver; diğeri: Allah'ım! Cimrilik edene de telef ver diye dua ederler.*”³³³ “*Cimri kişi, Allah'a uzak, cennete uzak, insanlara uzak ve cehennem ateşine yakındır.*”³³⁴ İfade edildiği gibi cimrilikte bulunan kişilerin diğer insanlar tarafından sevip sayılmayacak, dünyada ve ahirette çeşitli sıkıntılara maruz kalacaklar. Ayrıca cehenneme yakın, Allah'tan uzak olan kişinin huzura ermesi düşünülemez.

Netice itibariyle infakın, insanlar arasında olumsuz duyguları tedavi eden bir deva görevi gördüğü; infakla birlikte fakir ve muhtaç insanların zenginlere karşı olan olumsuz duygu ve düşünceleri olumluya dönüştüğü, bu yönüyle de toplumdaki huzur ve barışa katkı sağladığı ifade edilmektedir.³³⁵

2.1.2.5. Dua

Sözlük anlamı “*Nida, çağırmak, yardım talep etmek, yalvarmak, sığınmak*” olan dua, “*kulun Allah'a yalvarması, yakarması onun birliğini dile getirmesi, ondan af ve merhamet dilemesi, dünyevi isteklerde bulunması*”³³⁶ şeklinde de tarif edilmektedir.

İnsanın dünya ve ahiret saadeti için duada bulunması gerektiği birçok ayette ifade edilmektedir. Bir ayette dua ile ilgili olarak “*Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin! Siz yalanladınız. Öyle ise azap yakanızı bırakmayacak.*”(Furkân, 5/77) buyurulmaktadır. Râzî burada, Allah'ın müstağni olduğunu, herhangi bir kulun ibadetine ihtiyacı olmadığı; ibadet ve kullukta bulunan kişi ise Allah'a olan bu taatinden dolayı faydalanacağını, üzülmeceğini ifade etmektedir.³³⁷ Kutub ise, Allah tarafında bulunmayan O'na ibadet etmeyen kişiye Allah'ın merhamet etmeyeceğini, değer

³³² Bayraktar, İbrahim, *Değişik Yönleriyle Hz. Peygamber*, Işık Yay., İzmir 1993, 13.

³³³ Buhârî, Zekât 27; Müslim, Zekât 57.

³³⁴ Tirmizi, Birr 40.

³³⁵ Hicâzî, Muhammed Mahmud, *el-Vahdetu'l-Mevzu'iyye fi'l Kur'an*, Dâru'l- Kütübî'l-Hadîse, Kahire 1987, I, 129.

³³⁶ İbn Manzûr, XIV, 257.

³³⁷ Râzî, XXIV, 488.

vermeyeceğini bu nedenle de bu kişilerin cehenneme atılmalarından dolayı huzursuz bir hayatı olacağını belirtmektedir.³³⁸

Başka bir ayette ise Hz. İbrahim'in (a.s.) ibadet ve duayla kendisini mutlu kılabilceği şöyle ifade edilmektedir: *“Sizi Allah'tan başka taptıklarınızla bırakıp çekilir, Rabbime yalvarırım. Rabbime yalvarışında mahrum kalmayacağımı umarım.”* (Meryem, 19/48) Ayette, Hz. İbrahim'in yaptığı ibadet ve duanın karşılığı olarak Allah tarafından kendisine çocuklar ve diğer nimetler ihsan edilerek saadete ulaştığı; onun kavminin ise Allah'tan başka varlıklara ibadet veya dua etmeleri sebebiyle huzursuz ve bedbaht olacakları belirtilmektedir.³³⁹

İnsanın huzur ve saadetinde duanın önem arz ettiği Hz. Eyyüb'ün kıssasında da ifade edilmektedir. Bununla ilgili olarak ayette *“Biz de onun duasını kabul edip kendisinde dert namına ne varsa gidermiştik. Tarafımızdan bir rahmet ve kullukta bulunanlar için de bir ibret olmak üzere ona ailesini ve onlarla beraber bir mislini daha vermiştik.”* (Enbiyâ, 21/84) Müfessir Sâbûnî ayetle ilgili olarak; Hz. Eyyüb'ün yaptığı dua ve niyazın Allah tarafından kabul edildiği, bu sebeple de başına gelen bazı dert ve sıkıntılardan kurtulduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde musibet ve sıkıntılarda sabırlı olan ve dua eden müminlerin sıkıntıları Allah tarafından hafifletileceği ve gönüllerine ferahlık verileceği görüşündedir.³⁴⁰

“Biz de duasını kabul ettik ve kendisini kederden kurtardık. İşte biz müminleri böyle kurtarıyoruz.” (Enbiyâ, 21/88) Ayetinde ise görev ihmalinde bulunan Hz. Yunus'un bu davranışına karşılık Allah tarafından cezalandırıldığı, daha sonra da hatasının farkına varan Hz. Yunus'un Allah'a niyaz ederek içinde olduğu sıkıntı ve üzüntüden kurtulduğu belirtilmektedir.³⁴¹ Sâbûnî ise, Hz. Yunus'un yakarması, dua etmesi sebebiyle kurtulduğu, içinde bulunduğu darlıktan çıkarak mutluluğa ulaştığını belirtmektedir. Ayrıca, sıkıntıda olup Allah'a dua eden tüm müminlerin de sıkıntı ve darlıktan kurtulacaklarını, kendilerine huzur ve ferahlık verileceğini de ifade etmektedir.³⁴²

Duanın insan hayatında önemli bir ibadet sayıldığı ve bazı sıkıntıların def'i için gerektiği hadisi şeriflerde de belirtilmektedir: *“Kim Allah'a dua etmezse, Allah ona*

³³⁸ Kutub, *Fî Zilâl*, XI, 55.

³³⁹ Kutub, *Fî Zilâl*, IX, 517.

³⁴⁰ Sâbûnî, II, 248.

³⁴¹ Râzî, XXII, 178.

³⁴² Sâbûnî, II, 248.

gazap eder.”³⁴³ “Allah’ın fazlından isteyin, çünkü Allah kendisinden bir şey istenmesini sever. En faziletli ibadet (dua edip) bir sıkıntının kalkmasını beklemektir.”³⁴⁴ Burada, yapılan duanın mutlaka bir karşılığı olacağı, dünyada olmasa dahi ahirette kişinin mükâfat almasını sağlayacağı için dua, önem arz eden bir ibadettir. Yapılan dua sayesinde insanın moral ve motivasyonu yükselmekte, ayrıca insanın kendisini huzurlu hissetmesi de sağlanmaktadır.³⁴⁵

Dua etmek Yüce Allah’a kul olduğunun kabulü anlamına gelmesi sebebiyle insanın bazı çıkmazlardan kurtulmasını sağlamaktadır. Duadan uzak durmak ise kişiyi kibirli kılmakta ve Allah’ın yardımına gerek duyulmadığı anlamına gelmesi yönüyle insanda bazı olumsuz duygulara neden olmaktadır.³⁴⁶

Duanın bir diğer ehemmiyeti ise insanın dua etmesi esnasında Allah’ın bazı isimlerini zikrederek isteğini ifade etmesi sebebiyledir. Müslüman kişi zor ve çetin bir durumla karşılaşınca “Ya Fettah” diyerek yaratıcından yardım dilemektedir. Aynı şekilde kişi, günah işlediğinde “Ya Tevvab! Ya Ğaffar!” ifadelerini kullanarak pişmanlığını dile getirmektedir. Bu durum, insanın zor zamanlarında yardımına gelecek bir varlığın kabulü anlamına geldiği için insana ferahlık ve mutluluk vermektedir.³⁴⁷

Netice itibariye dua, öncelikle Allah’ın emri olduğu için yapılmalıdır. İnsana manevi, ahlaki ve zihni yönden faydası dokunmakta, insanın ümidini ve inancını kuvvetlendirmekte ve karşılaşılan bazı olumsuzlukların, korkuların yatışmasında bireye güçlü bir kişilik kazandırmaktadır.³⁴⁸

2.1.3. Sosyal Etkenler

Önceki kısımlarda insanın huzurunu sağlayan inanç ve ibadetle ilgili etmenleri izah etmeye çalıştık. Bu kısımda ise insanın huzurlu ve mutlu olması için Kur’an-ı Kerim’de ifade edilen sosyal etkenleri ayrıntıya kaçmadan izah etmeye çalışacağız.

³⁴³ Tirmizî, Deavât, 2.

³⁴⁴ Tirmizî, Deavât, 116.

³⁴⁵ Gedük, 185.

³⁴⁶ Izutsu, Toshihiko, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, (Çev: Süleyman Ateş), Yeni ufuklar Neşriyat, İstanbul 1975, 182

³⁴⁷ İslamoğlu, Mustafa, *Kur’an’a Göre Esma-i Hüсна*, Düşün Yay., İstanbul 2011, I, 28

³⁴⁸ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 231.

2.1.3.1. Aile-Eş

Toplumu meydana getiren en önemli kurumlarından olan aile; zevc, zevce, çocuk ve diğer fertlerden oluşmaktadır. Zevc kelimesi “*çift, çiftin teki, eş, karı*” anlamına gelmektedir. Evli kadın zevce olarak ifade edilse dahi erkek ve kadının her birine de zevc denilebilir.³⁴⁹

Birbirleri için huzur ve mutluluk kaynağı olan erkek ve kadının meydana getirdiği yapının ilk örneği Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya dayanmaktadır. Yüce Allah’ın Hz. Âdem’i yarattıktan sonra ona eş ve arkadaş olan Hz. Havva’yı yaratması, ilk insanların aileden oluşması ailenin önemini ifade etmektedir. Kur’an’da bununla ilgili olarak “*Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.*” (Bakara, 2/35)

Verilen ayette ilk yaratılan Hz. Âdem’in cennette tek başına bırakılmadığı, ona eş ve arkadaş olan birisiyle cennete yerleştirildiği belirtilmektedir. Allah’ın, Hz. Âdem’e “*oraya yerleş*” emri huzur için önem arz etmektedir. Çünkü “*yerleş*” kavramı sükûn bulma, huzurlu bir şekilde hayatını devam ettirme³⁵⁰ “*bol bol*” ifadesi ise rahat ve yormayan bir hayat anlamını ifade etmektedir.³⁵¹

Eşlerin birbirleri için huzur ve güven duygusu verdiği özellikle şu ayette belirtilmektedir: “*O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerinden biri de, Kendilerine ısınmanız için, size içinizden eşler yaratması, birbirinize karşı sevgi ve şefkat var etmesidir. Elbette bunda, düşünen kimseler için ibretler vardır.*” (Rum, 30/21) Ayette ifade edilen “*kendilerine ısınmanız için*” ifadesiyle Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın aynı cinsten yaratıldığı belirtilmektedir. Çünkü farklı cinslerden yaratılmış varlıkların kalpleri birbirlerine meyletmeyecek ve bu varlıklar arasında huzur ve sükûnet olmayacaktır.³⁵² Başka bir ifadeyle, her ikisinin aynı cinsten yaratılması, aralarında dengenin sağlanmasını ve iç huzurun oluşmasını sağlamaktadır. Biyolojik ve psikolojik yönden karşı tarafın beklentilerinin, ihtiyaçlarının karşılanabilmesi aynı cinsten olmayı

³⁴⁹ Boynukalın, Mehmet, “Zevce”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, XLIV, 306.

³⁵⁰ Kurtubî, I, 371.

³⁵¹ Taberî, I, 512.

³⁵² Râzî, XXV, 91.

gerektirmektedir. İşte bu sebepten dolayı ikisinin arasında mevcut sükûnet ve muhabbet bunun kanıtı olarak gösterilebilir.³⁵³

Ailenin-eşin insan için huzur kaynağı, insanı faziletli kılan bir unsur olduğu³⁵⁴ başka bir ayette ise şöyle geçmektedir: “Allah, sizi bir tek candan yaratan ve kendisi ile huzura ersin diye eşini de ondan var edendir. (İnsan) eşiyle birleşince hafif bir yük yüklenir. Ve bir müddet onu taşır. Gebeliği ağırlaşınca her ikisi de Rableri olan Allah’a, ‘Eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız.’ diye dua ederler.” (Araf, 7/189) Ayet, bize Allah tarafından yaratılan erkek ve kadının birbirlerine huzur verebilecek özelliklere sahip olarak yaratıldığını ifade etmektedir. Birbirleriyle sonradan tanışıp evlenen bu iki farklı cinsiyete sahip insanlar, evlilik akdiyle birlikte aralarında sevgi, muhabbet bağı kurularak birbirlerine kardeşten daha öte yakın olurlar. Bu yakınlıkla bu iki insan birbirlerinde huzur ve sükûneti bulurlar.³⁵⁵

Yüce Allah başka bir ayette gençlerin, bekârların evlendirilmesi gerektiğini şöyle buyurmaktadır. “Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden evliliğe uygun olanları evlendirin. Eğer onlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirecektir. Allah lütfu geniş olandır.” (Nûr, 24/32) Ayette, iffetli kalmanın en önemli yolunun nikâh/evlilik olduğu ifade edilmektedir. Çünkü evlilikle birlikte kişi/toplum günah işlemekten, helaktan kurtulmuş olacaktır.³⁵⁶ Ayrıca, evlilikle birlikte eşler arasında şefkat ve merhamet duyguları oluşmakta, bu duygular da iki tarafın da rahatlamasını, huzura ulaşmasını sağlamaktadır.³⁵⁷

Evlilik ayrıca, ahlaki sapmaların, sapkınlıkların, sosyal sıkıntıların çıkmasını engellemektedir. Toplum huzurunu sağlamak için bekârların evlendirilmesi yukarıda ifade edilen ayette geçtiği üzere toplumdan istenmekte, bunun için de sorumlu sadece veliler değil, toplumun tümüdür. Toplumun, maddi durumu düşük olan bekârlara evlenmeleri için gerekli maddi yardımı sağlaması toplumda huzur ve barışın tesisinde önem taşımaktadır.³⁵⁸

³⁵³ Kutub, *Fî Zilâl*, XI, 414-415.

³⁵⁴ Bayraktar, 13-14.

³⁵⁵ Ateş, Abdurrahman, *Kur'an'da Huzur ve Sükûn*, Çıra Yay., İstanbul 2012. s.63-67.

³⁵⁶ Kurtubî, XII, 239.

³⁵⁷ Ünal, Cengiz, *Kur'an-ı Kerim'de Sevinç ve Keder*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008, 86.

³⁵⁸ *Kur'an Yolu*, Heyet, IV, 76.

Başka bir ayette ise Yüce Allah, kadınları ve erkekleri birbirlerine elbise olacak biçimde yarattığını belirtmektedir. (Bakara, 2/187) Buna göre, Allah'ın izin verdiği sınırlar içinde kalmak şartıyla, insanın giymiş olduğu elbiseler, kıyafetler nasıl insanın ayıplarını, kusurlarını örtüyorsa eşler de aynı şekilde birbirlerinin kusur ve ayıplarını örtmekte, birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayarak bireyin huzurlu ve mutlu olmasına katkı sağlamaktadırlar.³⁵⁹ Günümüzde yapılan araştırma sonuçlarına göre de mutlu ve huzurlu ailelerin ortak özelliği aile bireylerinde hoşgörünün, inancın, maneviyatın sağlam olmasıdır.³⁶⁰

Hiz. Peygamber (s.a.v.) de insanın huzura ve mutluluğa ulaşmasında ailenin/eşin önemine şöyle dikkat çekmektedir: “*Saliha bir eş, oturmaya müsait bir ev, uygun bir binek insanoğlunun mutluluğundandır.*”³⁶¹, “*Kocası yüzüne baktığında sevindiren, kocası emrettiği zaman itaat eden, kocası yanında olmadığı zaman onun haklarını koruyan sâliha bir kadın*”³⁶²

Evlilik, psikolojik yönden de insan vicdanının duymuş olduğu özlemi doyurarak insana huzur ve sükûn veren önemli bir müessesedir.³⁶³ Evlilik sayesinde eşler arasında güven tesis edilir, sıkıntı ve üzüntüler paylaşılmış olur. Ruhsal yönden farklı özelliklere sahip kadın ve erkek, evlilik sayesinde karşı cinsin özelliğinden, üstünlüğünden faydalanmaktadır.³⁶⁴

Ayet, hadis ve araştırmalarda geçtiği üzere huzur ve mutluluk için ailenin/ eşin önemi inkâr edilemez. Bu huzur ve sükûnetin kalıcılığı aile bireyleri arasında karşılıklı anlayış, sevgi ve saygıyla mümkün olabilmektedir.

2.1.3.3. Anne- Babaya Saygı

Arapça olarak baba “*Herhangi bir şeyin meydana gelmesine veya düzelmesine sebep olan kişi*”, anne ise “*Bir şeyin başlangıcında veya varlığında, yetişmesinde ve iyileştirilmesindeki temel unsuru ifade eden kişi*” şeklinde tanımlanmaktadır.³⁶⁵

³⁵⁹ Yazır, II, 64.

³⁶⁰ Tarhan, Nevzat, *Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma*, Timaş Yay., İstanbul 2017, 87

³⁶¹ Ahmed, *el-Müsneid*, III, 56.

³⁶² Ahmed, *el-Müsneid*, II, 251; Ebû Dâvûd, Zekât, 32.

³⁶³ Karabulut, Osman, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, Konya t.y, 34.

³⁶⁴ Paşa, Hacı Reşid, *İslâm'da Nikâh Bahisleri*, İstanbul 1958, 4.

³⁶⁵ Akyüz, Vecdi, “Ebeveyn”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1991, III, 101.

Kur'an'da insanın anne-babasına iyilik ve taatta bulunması gerektiği ifade edilmektedir: Bir ayette *“Rabbim, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.”* buyurulmaktadır. (İsra, 17/23) İfade edilen ayetle ilgili olarak Taberî; Yüce Allah, öncelikle kendisine ibadet ve kulluk edilmesi gerektiğini, hemen ardından ise anne-babaya iyilik ve ihsanda bulunması gerektiğini açıklamaktadır. Onları en ufak bir sözle dahi kırmanın yanlış olduğunun da ifade edilmesi anne-babaya saygının İslam dininde önemli olduğunu göstermektedir. İslam dinindeki kurallara, ilkelere uygun hareket etmek de insanın huzurlu olmasında önem arz etmektedir.³⁶⁶

Anne-babaya saygılı olunması gerektiği şu ayette de ifade edilmektedir: *“Rabbim! Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.”* (Ahkaf, 46/15) Ayette, Allah'ın insandan razı olmasının şartları ifade edilmektedir. Bu şartlardan birinin anne-babaya itaatin, saygının önemine dikkat çekilmektedir. Anne-babaya itaatsizliğin Allah'ın gazabına sebep olacağını, Allah'ın kendisine gazap etmiş olduğu bir kimsenin dünya ve ahiret saadetine ulaşamayacağı vurgulanmaktadır.³⁶⁷

Kur'an-ı Kerim'in diğer ayetlerine de Yüce Allah'ın kendisinden başka bir varlığa ibadet ve kulluk edilmemesini, ardından da anne babaya saygıyı emretmesi anne babanın Allah katında değerli olduğunun bir göstergesidir.³⁶⁸ Onların saygı ve taati hak etmelerinin başka bir nedeni ise çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamak için her türlü zorluk ve sıkıntılara katlanmaları, ayrıca çocuklarını sevgi, muhabbet ve şefkat duygularıyla kucaklamalarıdır. Bu sebepten dolayı her türlü zorluğa katlanan anne-baba, çocukları tarafından sevilmeyi, sayılmayı kendilerine meşru çerçeve dairesinde itaat edilmesini hak etmektedir.³⁶⁹

Kur'an'da genel olarak anne-babaya itaat edilmesi gerektiği ifade edilse de bazı durumlarda onlara itaat edilmemesi gerektiği şöyle ifade edilmektedir: *“Ey iman*

³⁶⁶ Taberî, XVII, 413.

³⁶⁷ Sâbûni, III, 178.

³⁶⁸ bkz. Bakara, 2/83; Nisa, 4/36; Enam, 6/151; Ankebüt, 29/8; Lokman, 31/14-15; Ahkaf, 46/15.

³⁶⁹ Bilgiz, Musa, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, Beyan Yay., İstanbul 2006, 125.

edenler! Eğer küfrü imana tercih ederlerse, babalarınızı ve kardeşlerinizi bile dost edinmeyin. İçinizden kim onları dost edinirse, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.”(Tevbe, 9/23) Müfessir Kurtubî’ye göre, gerçek yakınlık veya akrabalığın sadece kan bağıyla kurulamayacağı, din bağıyla kurulan bir akrabalığın insanın dünya ve ahireti için faydalı olacağını belirtmektedir. Bu sebepten dolayı müşrik anne-veya babaya itaatin kişinin Allah katında zalim olmasına, dolayısıyla ahirette huzursuzluk ve mutsuzluğa neden olacaktır.³⁷⁰

Anne babaya saygı ve itaat insanın iki cihanda mutluluk ve huzuru sağladığını Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şu hadislerinden de anlaşılmaktadır:

*“Anne ve babasına veya onlardan sadece birine yaşlılık günlerinde yetişip de cennete girmeyen kimse perişan olsun, perişan olsun, perişan olsun.”*³⁷¹

*“Allah Teâlâ’nın rızası, anne ve babayı hoşnut ederek kazanılır. Allah Teâlâ’nın gazabı, anne ve babayı öfkeliendirmek suretiyle çekilir.”*³⁷²

Netice itibariyle, insanın huzur ve mutluluğu için aile bağının önem taşıdığı söylenebilir. Bu nedenle ayetlerde inanç bağından sonra anne-baba itaati ile ilgili hükümler sıralanmaktadır. Anne ve babaya saygının devamlı olması da esastır. Özellikle anne babaların yaşlılık dönemlerinde onların daha çok görülüp gözetilmesi gerekmektedir. Yaşlandıklarında onları huzur evleri yerine çocuklarıyla ve torunlarıyla mutlu, huzurlu ve neşeli günler geçirecekleri “Aile Huzur Evleri”ne yerleştirmek gerekir.³⁷³

2.1.3.2. Evlât-Çocuk

Evlât, Arapça’da veled kelimesinin çoğulu olarak, kız-erkek ayrımı yapılmaksızın “çocuklar” anlamını karşılayan bir kavramdır. Servetle birlikte çocukların insan için bir imtihan, zenginlik vesilesi olduğu ayetlerde ifade edilmektedir.³⁷⁴

“(Ve o kullar): Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takvâ sahiplerine önder kıl! derler.” (Furkan, 25/74) Müfessir Kurtubî ayette

³⁷⁰ Kurtubî, XVI, 192.

³⁷¹ Müslim, Birr, 9,10.

³⁷² Tirmizi, Birr, 3.

³⁷³ Bilgiz, Musa, *Kur’an’da İnsanlık Onuru*, Fecr Yay., Ankara 2013, 90.

³⁷⁴ Aktan, Hamza, “Evlât”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, XI, 526-527.

geçen evlâtla ilgili; Allah tarafından insana mal ve çoğunun ihsan edilmesi insanın gözünü aydınlatan önemli bir etken olduğunu ifade etmektedir. Çünkü evlât, anne-babasına itaat etme veya gündelik işlerde onlara yardımcı olma sebebiyle onların başkalarına imrenmelerini engellemektedir. Bu sebepten dolayı evlât sahibi ailelerde huzur ve sükûn olduğu zaman göz aydınlığı da ortaya çıkmaktadır.³⁷⁵

Taberî ise ayette; Allah’a iman eden, O’nun emir ve yasaklarına riayet eden eş ve çocuk için dua edilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Çünkü Allah’a karşı isyan eden, O’nun emir ve yasaklarına uymayan bir eş ve çocuk diğer özellikler yönünden uygun olsa dahi insana huzur ve mutluluk veremeyeceğini savunmaktadır.³⁷⁶ Bundan dolayı insanın Allah’tan çocuk isteğinde bulunacağı zamanlarda doğacak çocuğun salih/saliha olması için Hz. Meryem’in annesinin duasını³⁷⁷ örnek alması, insan huzuru için önem taşımaktadır.

Başka bir ayette ise, ilerlemiş yaşta baba olan Hz. İbrahim (a.s.) baba olmasından dolayı yaşadığı mutluluk şöyle dile getirilmiştir: “*İhtiyarlık çağında bana İsmail'i ve İshak'ı bahşeden Allah'a övgüler olsun. Rabbim, dualarımı işitir.*” (İbrahim, 14/39) Kutub, ifade edilen ayetle ilgili olarak şu yorumda bulunmuştur: İnsanın özellikle yaşlılık döneminde çocukla müjdelenmesi büyük sevinç ve mutluluk kaynağı olmaktadır. Çünkü evlat, soyun devamını sağlamaktadır. Bu nedenle Hz. İbrahim (a.s.) almış müjde sebebiyle mutlu olmuştur.³⁷⁸

Evladın, dünya nimetlerinden sayıldığı gibi cennette de huzur vesilesi olacağı şöyle ifade edilmektedir: “*Çevrelerinde, (hizmet için) ölümsüz gençler dolaşır.*” (Vâkı’a, 56/17) Ayette ifade edildiği üzere, cennet ehline yapılan ikramların ölümsüz olan ve fiziksel olarak değişime uğramayan çocuk/geçler tarafından yapılması³⁷⁹ insanın huzurlu hayatında çocuğun önemini göstermektedir. Kurtubî ise, cennet ehline Allah (c.c.) tarafından sonsuz nimet ve ikrâmın verileceğini, cennet ehlinin huzur ve sükûna

³⁷⁵ Kurtubî, XIII, 82.

³⁷⁶ Taberî, XIX, 318: Râzî, XXIV, 486.

³⁷⁷ Âl-i İmrân, 3/36, “Onu doğurunca, “Rabbim!” dedi, “Onu kız doğurdum.” -Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir. “Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.”

³⁷⁸ Kutub, Fî Zilâl, IX, 79.

³⁷⁹ Taberî, XXIII, 98.

ulaşmasında ise ikrâmda bulunan küçük çocukların varlığıyla tamamlanacağını ifade etmektedir.³⁸⁰

İnsana mutluluk ve huzur veren mal ve evlâtların aynı zamanda insanın huzursuzluk nedeni olabileceği şöyle ifade edilmektedir: *“Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi, Allah’ı zikretmekten alıkoymasın. Her kim bunu yaparsa, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.”* (Münâfikûn, 63/9) İfade edilen ayette, evlat ve malların insanı ibadet etmekten alıkoymasının neden olacağı huzursuzluk ve ziyana vurgu yapılmaktadır. Özellikle de böyle bir durumun ahirette her şeyin kaybedilmesine sebebiyet vereceği ve bu nedenden dolayı insanın ahirette huzursuz olacağı ifade edilmektedir.³⁸¹

Çocuğun varlığı, insanı huzur ve saadete ulaştırabileceği gibi; vefatı, inkâr ehlinden oluşu vb. durumlar da insanın mutsuzluk nedeni olabilmektedir. Bununla ilgili Hz. Yakub’un, çocuğu Hz. Yusuf’un kaybolması sebebiyle yaşadığı üzüntüden dolayı gözlerini kaybetmesi örnek olarak verilebilir.³⁸² Aynı şekilde Hz. Nuh’un kendisine ve Allah’a karşı gelen oğlu için dua etmesi ve bu sebepten dolayı Hz. Nuh’un Allah’tan uyarı almasına neden olması başka bir örnek teşkil etmektedir. (Hûd, 11/42-47) Hz. Peygamber’in (s.a.v.) de oğlu İbrahim’in vefatı üzerine gözyaşı dökerek mahzunlaşması, çocuğun vefatının üzüntüye sebep olduğunu göstermektedir.

Dünyada mutluluk sebeplerinden biri sayılan evladın ayrıca ahirette de huzur ve saadete vesile olabileceği Hz. Peygamberin şu hadisinden anlayabiliriz: Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sohbetine çocuğuyla birlikte katılan sahâbî, evladının vefatı üzerine, üzüntüsünden dolayı -mescidin huzurunu bozmamak için- mescide gitmemeye karar vermiştir. Bunun farkına varan Hz. Peygamber, (s.a.v.) sahâbînin sohbetlere niçin katılmadığını sordu. Evladının vefatını öğrenen Hz. Peygamber (s.a.v.) o kişiyi bulup öncelikle başsağlığı dileyerek *“Söyle bakalım, şimdi oğlunun, sen yaşadıkça hep yanında bulunmasını mı, yoksa yarın cennetin hangi kapısına gitsen, onun koşarak ‘buyur babacığım’ diye sana cennet kapısını açmasını mı isterdin.”* şeklinde teskin etmeye çalışmıştır. Bunu duyan kişi, yüreğindeki yangının, acının eridiği hissederek

³⁸⁰ Kurtubî, XVII, 202.

³⁸¹ Züheyli, XXVIII, 228.

³⁸² bkz. Yusuf, 12/Suresinin geneli, özellikle 13,18,84-86,94,99 ayetleri.

“Ey Allah’ın elçisi, elbette onun bana cennet kapısını açmasını isterdim.” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber de (s.a.v.) “Öyleyse istediğin olacak.”³⁸³ şeklinde buyurdu.

Allah’ın insanlara armağan ettiği evlatların insana huzur ve mutluluk vermesi için herhangi bir cinsiyette olma şartı bulunmamaktadır. Kız veya erkek farkı olmadan doğan çocuk anne-baba için huzur kaynağı, dünya sevinci ve süsüdür. (Kehf, 18/46) Çocuklar arasında herhangi bir hukuki, fiili veya sevgi yönünden ayırım yapılması inancımıza uymamaktadır. Bu yanlış inanış cahiliye dönemine dayanmaktadır.³⁸⁴ Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şu hadisi şerifi de cinsiyet ayrımının yanlışlığını ifade etmektedir: “Kimin iki kızı olur da bunları öldürmez, alçaltmaz, oğlan çocukları bunlara tercih etmezse Allah onu cennete koyar.”³⁸⁵

Çocuk-evlât, Allah’ın insanlara bahşetmiş olduğu en büyük nimetlerdendir. Bu nimetin farkında olup Allah’a hamd ve dua edilmelidir. Çocuk, ancak salih-saliha olması durumunda anne ve babasına huzur ve mutluluk verebilecektir.

2.1.3.4. Dost-Veli

Dost kelimesi “seven”, “sevgili”, “yar” anlamına gelen “döst” kelimesinden meydana gelmiştir. İslamî eserlerde “sadakât”, “uhuvvet”, “meveddet”, ve “sohbet” gibi değişik anlamlara da gelmektedir. Veli kelimesi de dost anlamında kullanılmaktadır.³⁸⁶

İnsanın sosyal hayatında dostluk veya arkadaşlık önemli bir yere sahiptir. Kur’an bu konu üzerinde ehemmiyetle durmaktadır. Kur’an’da, dostluğu ifade eden birçok kavram bulunmakla birlikte en çok “veli” kavramı kullanılmakta ve kavram genellikle Allah (c.c.) için kullanılmaktadır.³⁸⁷ Bir ayette: “... Allah, dost olarak yeter. Allah, yardımcı olarak da yeter.”(Nisâ, 4/45) buyurulmaktadır. Ayette, Allah’ın insana dost olması durumunda bütün insanlar toplansa dahi insana zarar veremeyeceği belirtilmektedir.³⁸⁸ Bu nedenle kişi O’nun dostluğuyla yetinmeli, çünkü O’nun dostluğu sayesinde insan, diğer düşmanların kötülüğünden ve şerrinden korunmuş olmaktadır.³⁸⁹

³⁸³ Nesâî, Cenaiz, 20.

³⁸⁴ Özdeş, Talip, *Kur’an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, Fecr Yay., Ankara 2005, 202-203.

³⁸⁵ Ebû Dâvûd, Edeb, 130.

³⁸⁶ Çağrı, Mustafa, “Dostluk”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1994, IX, 511.

³⁸⁷ Abdülbâkî, 931-933.

³⁸⁸ Râzî, X, 91.

³⁸⁹ İbn Kesîr, II, 323.

Başka bir ayette ise Allah’la birlikte Peygamber ve müminlerin de dost edilmesi gerektiği şöyle ifade edilmektedir: “*Kim Allah’ı, O’nun peygamberini ve inananları dost edinirse, bilsin ki şüphesiz Allah taraftarları galiplerin ta kendileridir.*” (Maide, 5/56) Burada, dost seçilmesi gereken kişiler sıralanmaktadır. Özellikle de Allah’ın grubunda bulunmanın insanı bazı olumsuzluk ve üzüntülerden koruyacağı belirtilmektedir. Allah’a itaat edilmesi, peygamber ve müminlerin dost edilmesi durumunda kişi, düşmanlarına karşı galip gelecek, dolayısıyla dostları sayesinde üzülmeyecek ve kederlenmeyecektir.³⁹⁰

“*Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır...*” (Tevbe, 9/71) Ayetinde ise dostlukta genel şartın mümin olma olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü mümin insanların sevgisi içten, muhabbetleri de Allah içindir. Bu sebepten dolayı kalpleri farklı ve ayrı bir şekilde çarpmamaktadır. Ayrıca mümin bir dost, Allah’a ve peygambere itaatta, iyiliği emretmede ve kötülüğü engelleme konusunda arkadaşına örnek teşkil etmektedir. Bu sebeple de arkadaşının dünya ve ahiret huzuruna vesile olmaktadır.³⁹¹

Aşağıda verilen ayette ise Allah’ın emir ve yasaklarına uyarak Allah’ı dost edinen mümin kişilerin Allah (c.c.) tarafından mükâfatlandırılacağı bu sebepten dolayı mutlu ve huzurlu olacakları ifade edilmektedir: “*Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.*” (Yûnus, 10/62) İfade edilen ayette, birbirlerini herhangi bir maddi çıkar için sevmeyen ve Allah’ın dostu olan mümin kişilerin ahirette üzülmeyecekleri, ayrıca bu kişilerin dünya hayatında hedefledikleri nimetlere ulaşamamalarından dolayı içlerinde herhangi bir üzüntü ve huzursuzluğun olmayacağı ifade edilmektedir.³⁹²

Kur’an’da insana huzur ve mutluluk veren dostun tarif edildiği gibi, insanın üzülmesine neden olan bazı dostlardan (!) söz edilmektedir. Buna “*...Kim Allah’ı bırakıp da Şeytan’ı dost edinirse, şüphesiz o apaçık bir hüsrana düşmüştür.*” (Nisâ, 4/119) ayeti örnek olarak verilebilir. Burada, insana dostluk kurmak için gayret eden ve insanı Allah’ın göstermiş olduğu yoldan saptırmaya çalışan Şeytan’ın dostluğundan bahsedilmektedir. İnsana çeşit eşit kuruntular vererek insanın hak yoldan sapmasına

³⁹⁰ İbn Kesîr, III, 135.

³⁹¹ Kurtubî, VIII, 202.

³⁹² Taberî, XV, 118.

neden olan Şeytan'ı dost edinen kişilerin dünya ve ahirette hüsrana uğrayacağı ve huzursuz olacağı belirtilmektedir.³⁹³

Mümin bir kişinin dünyada başka hangi insanları da dost edinmemesi gerektiği ayetlerde şöyle açıklanmaktadır: *“Ey inananlar! Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse, kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğruya iletmez.”* (Mâide, 5/51) Müfessir Râzî, Yahudi ve Hristiyanlarla dostluk kurmanın Allah'ın emriyle yasaklandığını belirtmektedir. Onlarla gerçek anlamda dostluk kurulmayacağı, bundan dolayı mümin bir insanın onlara karşı sevgi ve muhabbet beslemesinin yanlışlığı vurgulanmaktadır. Onlarla dostluk kuran insanın onlara benzeyeceği bu sebeple de ahirette onlar gibi muamele görerek huzursuz olacaktır.³⁹⁴

Bazı durumlarda ise baba ve kardeşlerin dostluğu da insanın huzur ve saadeti için engel olabileceği ayette şöyle ifade edilmektedir: *“Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ederlerse, babalarınızı ve kardeşlerinizi bile dost edinmeyin. İçinizden kim onları dost edinirse, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.”* (Tevbe, 9/23) Ayette, gerçek dostluğun sadece kan bağıyla kurulmadığını, inanç birliğiyle sağlam dostlukların kurulacağı belirtilmektedir. Kan bağıyla birbirlerine bağlananların inkârı, inançsızlığı tercih etmeleri durumunda onlardan dost, arkadaş olunmayacak,³⁹⁵ onların dostlukları insan için sadece bir kayıp ve mutsuzluk nedenidir.

Dostluğun, İslam kardeşliğinin insanın huzur ve saadetine vesile olduğu şu olaydan da anlaşılmaktadır: Medine'de yaşayan iki kardeş kabile olan Evs ve Hazrec kabileleri 120 yıl boyunca süren düşmanlık nedeniyle aralarında çok sayıda savaş meydana gelmiştir. Savaşlarda yüzlerce insan hayatını kaybetmiş, bu savaşın bitmesi için çaba sarf edilmesine rağmen başarılı olunamamıştır.³⁹⁶ İki kardeş kabile arasındaki savaşın bitirilmesi ancak İslam kardeşliğiyle olmuştur. İfade edilen iki kabile İslamiyeti seçmekle birlikte birbirlerine kenetlenerek geçmişteki düşmanlıklarını unuttular. Ayrıca Allah tarafından da ensar olarak da adlandırılmışlardır.³⁹⁷ Kur'an bunların durumunu şöyle ifade etmektedir: *“...Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize*

³⁹³ Sâbûni, I, 280.

³⁹⁴ Râzî, XII, 375.

³⁹⁵ Yazır, IV, 460.

³⁹⁶ Önkâl, Ahmet, "Hazrec", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998. XVII, 144.

³⁹⁷ Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar, 1.

düşman idiniz. Allah gönüllerinizi birleştirmiş ve O'nun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken, oradan da sizi O kurtarmıştı." (Âl-i İmrân, 3/103) Ayette, Allah'ın lütuf ve ikramı sayesinde İslam dinini ve kardeşliğini seçen iki kabilenin cehenneme gitmekten kurtuldukları, böylece dünya ve ahirette mutlu oldukları ifade edilmektedir.³⁹⁸

*"Kişi sevdiği ile beraberdir"*³⁹⁹ hadisi gereğince dostun varlığı iki kutuplu olabilmektedir. Dost, insana mutluluk ve huzur verebildiği gibi, insanın dünya ve ahiret saadetine de engel olabilmektedir. Bu sebeple insanın *"Yazıklar olsun bana! Keşke falanı dost edinmeseydim."* (Furkan, 25/28) şeklinde pişmanlık duymaması için dostun iyi seçilmesi gerekmektedir.

2.1.4. Maddi Etkenler

Kur'an, insanın huzur ve mutluluğu için inanç ve ibadet ile ilgili etmenlere ek olarak maddi etmenlerden de bahsetmektedir. Bunlardan bazıları, ayrıntıya girilmeden ele alınacaktır:

2.1.4.1. Yaşanılacak Bir Ev

İnsana huzur ve mutluluk veren maddi etkenlerden biri de ev veya meskendir. Mesken; Arapçada, hareketin zıddı olan sükân ve seken kelimeleriyle de ifade edilir. *"Konaklama ve geceleme yeri"* anlamını ifade eden mesken, fıkıhî terim olarak; *"bir kişi ve ailenin sürekli oturmak amacıyla yerleştiği yer"* anlamına gelmektedir.⁴⁰⁰

Evin insana huzur ve mutluluk verdiği Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: *"Allah evlerinizi huzur bulacağınız mekânlar yaptı..."* (Nahl, 16/80) buyurulmaktadır. Ayette geçen sekene ifadesinin *"iç dünyadaki huzuru, gönül rahatlığını, kalpteki güveni, dinginliği"*⁴⁰¹ anlamını ihtiva ettiği belirtilmektedir. Ayrıca, Allah'ın insanoğluna bir ihsanı olan evlerin, insanın dünya meşgalesinden dolayı yorgun olan bedeni rahatlattığı, insanın bazı organlarının sükûnete ulaştırdığı ifade edilmektedir.⁴⁰² Sâbûni ise ayetle ilgili, Allah'ın insana ihsan ettiği evin ister taş, topraktan ister keçi, koyun kılından

³⁹⁸ Sâbûni, I, 198.

³⁹⁹ Buhârî, Edeb, 96; Ebû Dâvûd, Edeb, 122.

⁴⁰⁰ Döndüren, Hamdi, "Mesken", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2004. XXIX, 316-317.

⁴⁰¹ İbn Manzûr, II, 516.

⁴⁰² İbn Kesîr, IV, 590.

yapılmış olsun insanın bu mekânlardan faydalandığını ve burada rahatladığı görüşünü savunmaktadır.⁴⁰³

“Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara içinde ebedi kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vadetmiştir. Allah'tan olan hoşnutluk ise en büyüktür. İşte büyük kurtuluş ve mutluluk budur.” (Tevbe, 9/72) ayetinde ise Yüce Allah'ın müminlere vaat ettiği meskenlerden bahsedilmektedir. Bu meskenlerde sonsuz nimet ve güzelliklerin bulunduğu ve buradaki hayatın ebedi olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Yüce Allah'ın bu meskenlerde yaşayan kişilere gazabının dokunmayacağını buyurması sebebiyle bu meskenler, insan için gerçek huzur ve saadet yeri sayılmaktadır.⁴⁰⁴

Bazı durumlarda ise insanın sahip olduğu ev veya dünyevi varlıklar insana Allah'tan, peygamberden veya dinden daha sevimli gelebilmekte, bu sebeple de bu varlıklar insanın mutsuzluk ve huzursuzluğuna sebebiyet vermektedir.⁴⁰⁵ Bununla ilgili olarak *“Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşıretiniz, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihattan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah, fâsık topluluğu doğru yola erdirmez.”* buyurulmaktadır. (Tevbe, 9/24) Ayetten anlaşıldığı üzere ifade edilen nimetleri sevmenin bir sınırı olması gerekmektedir. Ev, konak, köşk ve bahçeler insan için asıl gaye ve amaç olmamalıdır. Bunlar kurtuluş için yeterli olan sebepler değildir. Ancak Allah ve peygamber sevgisine hizmet etmeleri durumunda değer verilecek durumda olabilirler. Din sevgisine, Allah'ın emir ve yasaklarını uymayı engellemeleri durumunda ise insan için huzursuzluk ve bela vesilesi olacak varlıklardır.⁴⁰⁶

Evin maddi yapısı tek başına huzur ve mutluluğu sağlayamamaktadır. Huzur için en önemli şart, Allah'ın bir ve tek olarak kabul edilmesidir. Bununla ilgili olarak *“Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!”* (Ankebût, 29/41) buyurulmaktadır. Yüce Allah, kendisinden yüz çevirip başka dost edinen kişilerin durumunu örümceğin evine benzetmektedir. Cenâb-ı Hak, bunu

⁴⁰³ Sâbûni, II, 125.

⁴⁰⁴ Taberî, XIV, 348.

⁴⁰⁵ Râzî, XVI, 17.

⁴⁰⁶ Yazır, IV, 461.

düşündürücü ve dikkat çekici bir örnekle açıklamaktadır. Bâtılın tutunduğu ipin, örümceğin ipi gibi çürük ve her an kopmak üzere olduğu anlatılmaktadır. Geçmişte, peygamberlere karşı çıkan milletlerin yok olması, kötü sonuçlarla karşılaşması bu çürüklüğün bir delilidir.⁴⁰⁷

İnsanın saadetine, huzuruna katkı sağlayan evle ilgili olarak Hz. Peygamber ise (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “*Saliha bir eş, oturmaya müsait bir ev, uygun bir binek insanoğlunun mutluluğundandır.*”⁴⁰⁸ İnsan, zamanının çoğunu kendi evinde geçirmiş olduğu için huzuru sağlama açısından evin önemi inkâr edilemez. Evin sade, gösterişten uzak ve geniş olması insana ferahlık vermektedir. Evin süslü, fakat dar olması aile bireyleri arasında bazı sıkıntılara neden olmaktadır.⁴⁰⁹ Geniş bir ev ise insanın gönlünü ferahlatmaktadır.⁴¹⁰

Ayetlerde ve hadislerde ifade edildiği üzere insanların günlük meşguliyetlerinden sıyrılıp sığınacağı evler insan için huzur ve mutluluk kaynağı olmaktadır. Evin geniş, ferah olması huzuru daha da pekiştirmektedir. Fakat bunun için temel olan şart Allah’ın ve peygamberin emir ve yasaklarına uyulmasıdır. Allah’ın varlığının ve birliğinin kabul edilmediği, O’nun yasaklarının çiğnendiği bir ev ne kadar geniş ve ferah olsa da kişiye huzur veremez.

2.1.4.2. Dünyalık Nimetlerden Meşruiyet Dairesinde Faydalanmak

İnsana dünyada huzur veren bir etken de nimettir. Nimet, sözlükte “*bolluk ve iyi hal içinde olmak, maddi ve mânevî imkânlar*”⁴¹¹ şeklinde ifade edilmektedir. Nimet kavramı, Kur’an-ı Kerim’de ifade edildiği üzere maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁴¹²

“*O göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından (bir lütuf olmak üzere) size boyun eğdirmiştir. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.*” (Câsiye, 45/13) Ayetinde ifade edildiği üzere, kâinatta bulunan her şey Allah’ın bir ihsanı olarak

⁴⁰⁷ Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Kur’an Tefsiri*, Anadolu Yay., İzmir 1989, IX, 4647.

⁴⁰⁸ Ahmed, *el-Müsned* I, 168.

⁴⁰⁹ *Hadislerle İslâm*, Heyet, TDV Yay., Ankara 2013, VII, 396.

⁴¹⁰ Ahmed, *el-Müsned*, XXIV, 87.

⁴¹¹ İbn Manzûr, XIV, 207-209.

⁴¹² Candan Günaydın, Fatma, "Nimet", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXX III, 129.

insana fayda ve huzur vermek amacıyla yaratılmıştır.⁴¹³ İnsanın, dünyada huzurlu yaşayabilmesi için Allah tarafından yaratılmış olan maddi ve manevi nimetlerden faydalanması önem arz etmekle birlikte, bu nimetlerden ölçülü bir şekilde, israfa kaçmadan yararlanmak da insanın görevleri arasında sayılmaktadır.⁴¹⁴

Kur'an-ı Kerim'de geçtiği üzere Yüce Allah insanlara çeşit çeşit nimetler sunmuştur.⁴¹⁵ Bu nimetler genel itibariyle dünya ve ahiret nimetleri olarak sıralanabilir. Dünya nimetleriyle ilgili şu ayet verilebilir: *“Allah’ın, göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkânları) sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?...”* (Lokman, 31/20) Ayette ifade edildiği üzere, gökyüzünde ve yer yüzünde bulunan her şey insanların faydalanabileceği bir şekilde Allah tarafından yaratılmıştır. Bunlardan uygun bir şekilde ve israf etmeden faydalanmak gerekmektedir.⁴¹⁶

Allah’ın insanlara sunmuş olduğu nimetler başka ayetlerde ise şöyle ifade edilmektedir: *“Hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için bir ısınma ve birçok faydalar vardır. Hem de onlardan yersiniz.”* (Nahl, 16/5), *“O, gökten sizin için su indirendir. İçilecek su ondandır. Hayvanlarınızı otlatığınız bitkiler de onunla meydana gelir.”* (Nahl, 16/11) Ayetlerde ifade edildiği üzere insana sunulmuş olan bir nimet de hayvanlardır. Bu nimet sayesinde insanoğlunun beslenmesi, giyinmesi ve ulaşımı karşılandığı için bunlar, insan için bir mutluluk ve rahatlık vesilesi olmaktadır.⁴¹⁷ Ayette ifade edilen bir diğer nimet ise sudur. Su sayesinde farklı ekin ve meyveler yetişmekte, dolayısıyla insan farklı tat ve lezzetlere ulaşmış olmaktadır.⁴¹⁸

Özellikle Rahman Suresinin bütününde Allah’ın nimetlerinden bahsedilmekte ve bu nimetlerin herhangi birisini yalanlamanın söz konusu olamayacağı ifade edilmektedir. (Rahman, 55/13) Bu nimetlerin insan için bir huzur ve mutluluk sebebi olabilmesi için onların yaratılış gayelerine uygun bir şekilde tüketilmesi, kullanılması önem arz etmektedir. Bu nimetlerden ancak akıllı davranan ve teknolojiyi olumlu bir

⁴¹³ Yazır, VII, 339.

⁴¹⁴ Âlûsî, *Rûhu’l- Meânî*, VII, 335.

⁴¹⁵ Yazır, I, 127-128.

⁴¹⁶ *Kur’an Yolu*, Heyet, IV, 342.

⁴¹⁷ Taberî, XVII, 167.

⁴¹⁸ Sâbûnî, II, 110.

şekilde kullanan ayrıca bunların insana sunulmuş bir nimet olduğunu idrak edenler gerçek anlamda faydalanır.⁴¹⁹

“...De ki: Bunlar, dünya hayatında mü'minler içindir. Kıyamet gününde ise yalnız onlara özgüdür. İşte bilen bir topluluk için ayetleri, ayrı ayrı açıklıyoruz.” (A'raf, 7/32) Ayetinde ise, dünyada var olan nimetlerin Allah tarafından, mümin kişilerin faydalanması için yaratıldığı; ancak dünyada bu nimetlerden kâfirler de yararlandıkları belirtilmektedir. Ahiret hayatında ise sadece müminler bu nimetlere kavuşup mutlu olacaklardır.⁴²⁰

Nimetler sadece dünyada olan maddi varlıklar değildir. Ahirette, insanın insani özelliklerinden dolayı içindeki korku ve endişenin Allah'ın ikramı sayesinde kaldırılması sonucu rahatlaması, huzura ermesi de insan için en büyük nimet sayılmaktadır. “Ey âyetlerimize iman eden ve Müslüman olan kullarım! Bugün size korku yoktur, siz üzülmeceksiniz de.” (Zuhruf, 43/68) Ayette ifade edildiği üzere Allah'ın nimetine kavuşan mümin insanlar, sevinçleri yüzünden belli olacak şekilde ve mutluluk içinde cennete gireceklerdir.⁴²¹

2.1.4.3. Uzun (Hayırlı) Bir Ömür

Ömür, kelime olarak; “*hayat, bedenin hayatta kalış müddeti, yaşama ve var olma süresi, yaşam*” anlamlarına gelmektedir.⁴²² Kur'an'da ifade edildiği üzere Allah (c.c.) insanların ve tüm canlıların ömrünü belirlemektedir. (Fâtır, 35/11)

Ömür, tek başına mutluluk sebebi değildir. Fakat ömrün Allah'a kulluk ve itaatle geçirilmesi, ahiretteki sonsuz huzur ve saadete vesile olması sebebiyle önem taşımaktadır: “Herhangi birinize ölüm gelip de, “Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!” demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın.” (Münâfikûn, 63/10) ayetinde ifade edildiği üzere, insanın dünya hayatındayken Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu mallardan infak etmesi gerekmektedir. Çünkü ölüm geldikten sonra tekrar dünya hayatına geri dönme ve infak gibi ibadetlerde bulunma söz konusu olmayacaktır. Bu

⁴¹⁹ Saka, Şevki, *Yabancılaşma Karşısında Kur'an*, İrşad Kitaplığı Yay., Ankara 1999, 264.

⁴²⁰ Kurtubî, VII, 195.

⁴²¹ Kutub, *Fî Zilâl*, XIII, 216.

⁴²² İbn Manzûr, IX, 390.

nedenle Allah'ın belirlemiş olduğu ömür süresi boyunca insanın iyi amellerde bulunması, ahiret hayatında kurtuluş ve saadete vesile olacaktır.⁴²³

Allah (c.c.) insana, araştırması ve olayları anlaması için gerekli olan ömrü verdiğini ifade etmektedir. (Fâtır, 35/45) Bu ömür kısa olsa dahi iyi bir şekilde değerlendirilmesi durumunda mümin insanı dünya ve ahirette mutlu kılmaktadır. Kâfirler ise, kısa ömürden razı olmamakta, Allah'a ve peygambere itaat için daha çok ömür istemektedirler. Bununla ilgili olarak ayette geçen "*Kime uzun ömür verirsek, onu yaratılış itibariyle tersine çeviririz (gücünü azaltırız). Hâlâ düşünmeyecekler mi?*" (Yasin, 36/68) ifadeleri, uzun yaşamanın tek başına çok da önem taşımadığı, uzun yaşamakla birlikte insanın sağlığının bozulduğu ve gücünün azaldığı vurgulanmaktadır. İnsana faydalı olan şey ise insan dünya hayatındayken, daha iş işten geçmemişken kendisini mutlu kılacak davranış ve ibadetlerde bulunmasıdır.⁴²⁴

Onları yeniden diriltip hepsini bir araya toplayacağı gün, sanki gündüzün bir saatinden başka kalmamışlar (yeni ayrılmışlar) gibi, aralarında tanışırılar. Allah'a kavuşmayı yalan sayanlar, ziyana uğramış ve doğru yolu bulamamışlardır. (Yûnus, 10/45) Ayetinde ifade edildiği üzere insan, dünya hayatında sınırlı bir zaman geçirmekte, buna rağmen bütün gücünü bu sınırlı zaman için harcamaktadır. İnsan, ömrünü Allah'ın emir ve yasaklarını çiğneyerek ve ahireti inkâr ederek geçirmesi durumunda ahiretini kaybedecek ve huzursuz olacaktır.⁴²⁵

Hayatın, ölümden daha iyi, ölümün ise çetin olduğunu ve bu nedenle ölümün istenmemesi gerektiğini Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle ifade etmektedir: "*Kişinin ömrünün uzun olması ve Allah'ın insana tevbe ile kendisine yönelme imkânı vermesi onun için mutluluktur.*"⁴²⁶ Hadisi şerifte geçtiği üzere, uzun bir hayat yaşamak başlı başına mutluluk ve huzur kaynağı sayılmamaktadır. Uzun ömrün iyi bir şekilde değerlendirilip işlenen günahlar için Allah'a yönelmekle, O'ndan af dilemekle mümkün olabilir.

İnsanoğlu kalıcı mutluluğu ve huzuru yakalayabilmek için yaratılmış, bunun için Allah'ın ihsan etmiş olduğu ömrün iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Ömrün uzun ve

⁴²³ Kurtubî, XVIII, 129.

⁴²⁴ Râzî, XXVI, 304.

⁴²⁵ Kutub, *Fî Zilâl*, X, 583.

⁴²⁶ Ahmed, *el-Müsned*, III, 332.

verimli olması, Allah’a ibadet edilerek geçirilmesi, sık sık tevbe edilip işlenen günahlar için Allah’tan af dilenmesi ve daha fazla sâlih amelin işlenmesi mutlu ve huzurlu olmaya aracı olacaktır. Hz. Peygamber (s.a.v.), hayırlı insanı “*İnsanların hayırlısı [en iyisi], ömrü uzun olup ameli güzel olanıdır.*”, en kötüsünü ise: “*Ömrü uzun olup da, ameli kötü olanıdır.*”⁴²⁷ şeklinde tarif etmiştir. Uzun ve hayırlı bir hayat yaşayan sahabe örnek olarak Enes b. Malik örnek verilebilir. Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hizmet etmek amacıyla sunulan Enes b. Malik’in uzun yaşaması için Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine dua etmiş ve 103 yıl yaşadığı ifade edilmektedir.⁴²⁸

Hayırlı ömür, Allah’a taatla geçirilen zaman dilimidir. Kalp, Allah’ı bırakıp, harama dalsa ömür boşa harcanmış demektir. Zamanını faydalı şeylerle geçiren kişi, ahiretteki sınırsız ömrünü Adn cennetlerinde hoş ve güzel evlere sahip olacak şekilde devam ettirecek. Bu evler; sonsuz ve sınırsız kalış yeri, gözlerin görmediği güzellikte olan, olgun ve seçkin kullara söz verilen evler şeklinde tarif edilir.⁴²⁹ İfade edilen cennete kavuşabilmek için insana sunulan ömrün iyi bir şekilde değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Allah’ın insana ihsan ettiği yaşama hakkı yani ömür insanın mutlu ve huzurlu olması için önemli bir etkidir. İnsani değerlerin korunabilmesi, Allah’a gereği gibi ibadet ve kulluğun edilebilmesi, ebedi huzur yeri olan ahiret hayatına gerekli hazırlığın yapılabilmesi için ömrün, Allah ve peygamberin buyurduğu şekilde geçirilmesi önem taşımaktadır.⁴³⁰

2.1.5. Diğer Etkenler

Bu kısımda, insanın dünya ve ahiret saadetine doğrudan veya dolaylı bir şekilde etki eden ilim, şükür, sabır, zikir ve ümit konuları ayet ve hadislerde eşliğinde, ayrıntıya girmeden işlenecektir.

⁴²⁷ Ahmed, *el-Müsned*, V, 50; Tirmizî, *Zühd*, 22.

⁴²⁸ Buhârî, *Savm*, 61; Müslim, *Fedâilu’s-Sahabe*, 141.

⁴²⁹ Yazır, IV, 545.

⁴³⁰ Topaloğlu, Bekir, “Ölüm”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIV, 34.

2.1.5.1. İlim

İnsana hem dünyada hem de ahirette huzur ve mutluluk veren önemli bir etken de ilim sahibi olmaktır. Sözlükte ilim, “*Bir şeyin hakikat ve mahiyetini kavrayıp idrak etmek*”, ilahi bir sıfat anlamında ise “*Allah’ın gerek duyular âlemine gerekse duyular ötesine ait bütün nesne ve olayları bilmesi*” şeklinde tarif edilir.⁴³¹

İlmin, Allah tarafından övüldüğü, cehaletin ise zelil ve eksiklik olduğu ayette şöyle ifade edilmektedir: “...yoksa gece vakitlerinde, secde hâlinde ve ayakta, ahiretten korkarak ve Rabbinin rahmetini umarak itaat ve kulluk eden mi? De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.” (Zümer, 39/9) Ayette ifade edildiği üzere, ilim sahibi ve takvalı bir insan Allah katında isyankâr biri gibi olmayacak ve aynı muameleyi görmeyecektir.⁴³² Bu sebeple de insanın geçici dünya hayatında iyi davranışlarda bulunması, kendisine ve çevresine faydalı bir ilim için çaba sarf etmesi, kalıcı olan ahiret huzurunu sağlayacaktır.⁴³³

“...Kulları içinde ancak bilenler, Allah’ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar. Şüphesiz Allah azizdir, gafurdur.” (Fatır, 35/28) Ayetinde de ifade edildiği üzere ilim sahibi kişi Kur’an’ı sadece yüzeysel değil, ayrıntılı bir şekilde kavramaktadır. Bu sebeple ilim sahibi birey, Allah’ı gerçek anlamda tanıdığı için O’na en güzel bir şekilde ibadet ve kulluk etmeye gayret eder. O’nun yasaklarına uyar ve emirlerini en güzel bir şekilde yerine getirir. Bu sebeple de ilim, kişiyi Allah’ın sevdiği kul haline getirerek insanın huzur ve saadete ulaşmasına katkı sağlamaktadır.⁴³⁴

İlmin, huzur ve saadeti sağlaması için Allah’ı tanımaya ve O’na kulluk etmeye aracı olması önem arz etmektedir. Sadece mesleki bir bilimsel araştırma yapmak veya birtakım bilgileri ezberleyip hafızaya yerleştirmek huzurlu bir hayat için yeterli değildir. İlimle birlikte ayrıca ilmin gereği olan ibadetlerin yerine getirilmesi de gerekmektedir. Bunu sağlayan bir ilim, kişinin Allah’a saygı noktasında mesafe kat etmesine ve huzura ulaşmasına vesile olacaktır.⁴³⁵

“...Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini

⁴³¹ Yavuz, Yusuf Şevki, “İlim”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII, 108-109.

⁴³² Kurtubî, XV, 237.

⁴³³ Sâbûni, III, 63.

⁴³⁴ Kutub, *Fî Zilâl*, XII, 204-205.

⁴³⁵ Yıldız, Hasan, *Kur’an’da Mutluluk*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997, 94.

yükseltsin.” (Mücadele 58/11) ayetinde de ilmin insan için önemli olduğu ifade edilmektedir. Allah’a iman eden, ayrıca ilim sahibi olup da ilmin gereğini yerine getiren kişilerin dünya ve ahirette üstün derecelere ulaşacağı, bu sebeple de bu kimselerin huzura ve mutluluğa ulaşacakları ifade edilmektedir.⁴³⁶

Hız. Yusuf’u Mısır’da en üst makama getiren, onun Mısır hazinelerinden sorumlu olmasını sağlayan etken de ilim ve bilgidir. Bu durum ayette şöyle ifade edilmektedir: *“Yûsuf, ‘Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim’ dedi”* (Yûsuf, 12/55) Burada, Hız. Yusuf’un görev isteğinde bulunması ancak ilmi ve bilgisine güvenmesinden dolayıdır. Onun amacı Mısır hazinelerini bolluk ve kıtlık yıllarında en güzel bir şekilde idare etmektir. Kişisel çıkar veya bir ganimete sahip olmak için değildi. Hız. Yusuf’un bu görevi ilmi sayesinde hakkıyla yerine getirebilmesi bir toplumun kurtuluşu ve mutluluğunu sağlamıştır. Çünkü açlık, kişi ve toplumları küfür ve delilik noktasına getirerek onların dünya ve ahiret saadetine engel olabilmektedir. Bu olumsuz durumdan korunma ancak Hız. Yusuf’un ilmi sayesinde olmuştur.⁴³⁷

İlimle ilgili başka ayetlerde de insanın diğer varlıklardan bilişsel anlamda daha üstün olduğu, toplumun yaratışı ve doğası ile ilgili düşünmesinin önemi vurgulanmaktadır.⁴³⁸ Ayrıca Allah (c.c.) tarafından insana tebliğ edilen Kur’an-ı Kerim’in araştırılması gerekmektedir. Kur’an’da ifade edilen Esma-i Hüсна’nın araştırılması, tefekkür edilmesi Allah’ı tanımak için insana yol gösterici olmaktadır.⁴³⁹

İlmin, insan için önem taşıdığı, insanın mutlu olmasını sağlayacak sonuçlara ulaştırdığı ayrıca hadisi şeriflerde de ifade edilmektedir:

*“İlim sahibinin, ibadet edene oranla üstünlüğü, dolunayın ışığının diğer yıldızların ışığına oranla üstünlüğü gibidir.”*⁴⁴⁰

*“İlim tahsil etmek için yolculuğa çıkan kimse, evine dönünceye kadar Allah yolundadır.”*⁴⁴¹

⁴³⁶ Kurtubî, XVII, 296.

⁴³⁷ Kutub, *Fî Zılâl*, VIII, 430-431.

⁴³⁸ bkz. Bakara, 2/30, 34; Tevbe, 9/122; Mü’minûn, 23/78; Ahzâb, 33/72; Şûrâ, 42/38; Hucurât, 49/13; Târık, 86/5.

⁴³⁹ İslamoğlu, *Esma-i Hüсна*, I, 28.

⁴⁴⁰ Ebû Dâvûd, İlim, 1; İbn Mâce, Mukaddime, 17.

⁴⁴¹ Tirmizi, İlim 2.

Ayet ve hadislerde ifade edildiği üzere ilim, insanı insandan ve diğer varlıklardan üstün kılmaktadır. Sahip olunan ilmin kişiye huzur ve mutluluk verebilmesi için öncelikle, Allah'ın varlığının ve birliğinin bilinmesine, O'na teslimiyete aracılık etmesine bağlıdır. İlim, insanın imanını olgun ve kuvvetli olmasını sağladığı ölçüde değer kazanır. Niteliksiz, sadece ezbere dayalı bir bilgiye sahip olmak kişiyi âlim yapmaz. İlim, insanı yakîn derecesine bir imana kavuşturduğu ölçüde değerli olur.⁴⁴²

2.1.5.2. Şükür

Sözlük anlamı olarak şükür, *“Yapılan iyiliğin farkında olmak, daima o iyiliği hatırlayarak yapını övmek, ona minnettarlık duymak ve teşekkür etmek”*⁴⁴³ şeklinde tarif edilir. Terim anlamı ise *“Allah'tan veya insanlardan gelen nimet ve iyilikten dolayı minnettarlığını ifade etme, nimete söz ve fiille mukabelede bulunma; kulun, Allah'ın kendisine verdiği görme, işitme vb. bütün nimetleri yaratılış amacına uygun şekilde helal yolda kullanması”* olarak ifade edilir.

Kur'an-ı Kerim'in farklı ayetlerinde, insanın şükretmesi gerektiği ifade edilmektedir. *“Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.”* (İbrahim, 14/7) Ayetinde belirtildiği üzere şükür, insanın maddi ve manevi nimetlere ulaşmasına vesile olmaktadır. İnsanın dünyada hedeflediği şeylere kavuşması maddi nimettir. Hayır ve saadetin kaynağı olan Allah sevgisine ulaşma ise manevi ödüllerin en değerlisi sayılmaktadır. Şükür sayesinde insan, kendisini hem dünyada hem de ahirette saadete ulaşmasını sağlayan bir makama ulaşmaktadır.⁴⁴⁴

Şükür ibadeti Allah tarafından ödüksüz bırakılmamaktadır. İnsan, Allah için bir şeyi terk ederse Allah da o insana bundan daha değerli olanı ihsan ederek mutlu olmasını sağlamaktadır. Allah'ın ihsan ettiği bu nimetler O'nun üzerinde bir hak değildir. Bunlar Allah'ın cömert olmasından kaynaklanmaktadır.⁴⁴⁵

“Eğer inkâr ederseniz bilin ki Allah sizden müstağnidir. Kullarının inkârından hoşnut olmaz. Eğer şükrederseniz (Allah) sizden hoşnut olur...” (Zümer, 39/7) Müfessir

⁴⁴² Sağiroğlu, Ekrem, *Bilgiden Tevhide Yükseliş*, Timaş Yay., İstanbul 1992, 50.

⁴⁴³ İbn Fâris, III, 207.

⁴⁴⁴ Râzî, XIX, 66.

⁴⁴⁵ *Esma-i Hüsnâ*, Heyet, (İbn Kesîr, Kurtubî, Beyhaki, Es-Sâdi, el-Cezviyye), Polen Yay., İstanbul 2007, 204.

Kurtubî ayetle ilgili olarak şu açıklamada bulunmaktadır: Allah (c.c.) ğanıdır. İnsanın ibadetine ihtiyacı bulunmamaktadır. Fakat insanın kâfir olmasına da rıza göstermemektedir. Bu kötü davranış sebebiyle insanı dünya veya ahirette cezalandırmaktadır. Buna karşın insanın şükürde bulunması sebebiyle ondan razı olmaktadır. Allah'ın insandan razı olması, insana mükâfatı da gerektirmektedir. Allah'tan mükâfat alan insan ise huzur ve saadete ulaşmış olmaktadır.⁴⁴⁶

Başka bir ayette ise şükreden insanın azap görmeyeceği dolayısıyla mutsuz olmayacağı şöyle ifade edilmektedir: *“Eğer şükreder ve iman ederseniz, Allah size niye azab etsin ki? Allah, şükürün karşılığını verendir, hakkıyla bilendir.”* (Nisâ, 4/147) Ayette, Allah (c.c.) kendisine iman eden ve şükreden mümin insanlara azap vermeyeceği, onların cezalandırılmasından hoşnut olmadığı belirtilmektedir. Tam tersine kendisine iman edip şükreden mümin insanların mükâfatlandırılacağı ve bu sebepten dolayı hoşnut olacakları ifade edilmektedir.⁴⁴⁷

Allah'a şükretmenin insanın hem dünya hem de ahiret saadetini sağladığı Hz. Lût'un olayında da görülmektedir. Hz. Lût zamanında isyan eden, azgın insanlar bulunduğu gibi Allah'a iman eden, O'na şükreden insanlar da bulunmaktaydı. Allah'a isyan eden kavim dünyada şiddetli bir azapla karşılaşmış, buna karşın Allah, (c.c.) kendisine şükreden kimselere bir nimet olarak azap etmemiş, onları dünya sıkıntılarından kurtarmıştır. Şükreden kişilerin ayrıca cehennem azabından uzak tutulması ahiret saadetleri için önem arz etmektedir.⁴⁴⁸ Nitekim bu durum ayette şöyle ifade edilmektedir: *“Şüphesiz biz de üzerlerine taşlar savuran bir rüzgâr gönderdik. Yalnız Lût'un ailesi başka. Katımızdan bir nimet olarak bir seher vakti onları kurtardık. Şükredenleri işte böyle mükâfatlandırırız.”* (Kamer, 54/35)

Başka ayetlerde de, Allah'ın insanlara ihsan ettiği nimetlerden bahsedilmektedir. İnsanın kendisine sunulan nimetlere rağmen bazen günah işleyip Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı hareketlerde bulunduğu ifade edilmektedir. Buna rağmen Allah'ın insanları bağışladığı, bu nimetlere karşılık insanlara hitaben *“belki şükredersiniz”* denilmekte, yani Allah'ın insana sunduğu nimetlerin insan için imtihan vesilesi

⁴⁴⁶ Kurtubî, XV, 236.

⁴⁴⁷ Kurtubî, V, 426.

⁴⁴⁸ Râzî, XXIX, 314.

olduğu,⁴⁴⁹ insanın saadetini sağlayabileceği gibi huzursuzluğuna da neden olabileceği belirtilmektedir. Nimetler için şükür edilmesi gerektiği ile ilgili olarak şu ayetler de örnek verilebilir:

“Allah, siz hiçbir şey bilmez halde iken analarınızın karnından dünyaya getirdi. Size kulaklar, gözler ve kalpler verdi ki şükredersiniz.” (Nahl, 16/78)

“Doğrusu sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada size geçim vasıtaları verdik. Ne kadar da az şükrediyorsunuz.” (A’raf, 7/10)

Şükür konusunda mümin insana en büyük örnek Hz. Peygamber (s.a.v.)’dir. O, Allah’ın kendisine ihsan etmiş olduğu nimetler için Allah’a şükretmiş, geceleri ayaklarının altı şişinceye kadar namaz kılmıştır. Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladığı halde niye bu kadar ibadette bulunuyorsun sorusuna *“Şükreden bir kul olmayayım mı?”* diye cevap vererek, şükürün sadece temizlenmek veya günahların bağışlanması için değil, Allah’ın ihsan ettiği nimetler için yapılması gerektiğini bildirmiş oldu.⁴⁵⁰

Bazı durumlarda Yüce Allah, kulun işlemiş olduğu iyi amellerden dolayı kendi kuluna şükretmektedir. Bu şükür, Allah’ın rızasını kazanmak için insanın işlemiş olduğu salih amellerden dolayı Allah’ın, kulu ödüllendirmek suretiyle cennetine koymasıdır.⁴⁵¹ Bununla ilgili şu hadisi şerif örnek verilebilir: Yolda, insanlara ve diğer canlılara rahatsızlık veren bir maddenin kaldırılması ve susayan bir hayvana su vererek yardımda bulunan bir kişiyle ilgili olarak *“Allah ona şükretti ve onu cennetine koydu.”*⁴⁵² denilmektedir. Burdaki şükür, kulun işlediği örnek davranış sebebiyle Allah tarafından cennetle ödüllendirilmesi ve bunun sonucunda saadete ulaşması şeklinde ifade edilebilir.

Şükür, Allah’ın ihsan ettiği nimetin sürekliliğini de sağlayarak insanın huzurlu ve mutlu olmasına katkı sağlamaktadır. *“...Bir toplum kendilerinde bulunan (iyi davranışlar)ı değiştirmedikçe, Allah onlara verdiği bir nimeti değiştirmez ve şüphesiz Allah hakkıyla iştir, hakkıyla bilendir.”* (Enfal, 8/53) Ayetinde ifade edildiği üzere, Allah’a ihsan ettiği nimetlerden dolayı şükredilmeli, bunun yapılmasıyla birlikte o

⁴⁴⁹ bkz. Bakara, 2/52; Enfâl, 8/26; Mâide, 5/6, 89; Nahl, 16/14, 78; Hac, 22/36; Kasas, 28/73.

⁴⁵⁰ Buhârî, Teheccüd, 16; Müslim, Sıfâtü’l-Münâfikîn, 79.

⁴⁵¹ Râğıb, 298.

⁴⁵² Ahmed, el-Müsneid, II, 375, 521, 533

nimetin kalıcılığı sağlanmış olacaktır. Fakat Allah'ın nimetine karşı O'a nankör davranmak ise azap ve sıkıntı sebebi olmaktadır.⁴⁵³ Başka ayetlerde de nankörlükten, fasıklıktan ve küfürden dolayı insanların müstahak olacakları cezalardan bahsedilmektedir.⁴⁵⁴

Şükür ibadetinin insanın huzurlu olmasına katkı sağlaması için insanın Allah'a şükür konusunda kusur etmemesi gerekmektedir. Bunun sağlanması için de hastahane veya ceza evlerine gidilmesi ve orada bazı nimetlerden mahrum olan kişilerin görülmesi gerekmekte, ayrıca Allah tarafından insana bahşedilen hava, su, güneş gibi nimetlerin hatırd tutulması, insanın şükretmesini ve tatmin olmasını sağlayacaktır.⁴⁵⁵

Allah'a yapılan hamd ve şükürün insana dünya ve ahirette faydası dokunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Öncelikle her Müslüman kişi şükürde bulunarak mutlak Şâkir (şükre nimetle karşılık veren) ve Şekûr'un (kendisine şükredilen) Allah (c.c.) olduğunu, O'na şükretmenin gerekliliğini, ayrıca her aza ve organın kendine has bir şekilde Allah'ı hamd ettiğini kavrar. Dilin şükürü Allah'ı hamd etme dışında farklı şeylerle meşgul olmaması, malın şükürü ise O'nun istediği yerlerde harcanmasıdır.⁴⁵⁶

Şükür, insanın ahiret saadetine vesile olduğu gibi dünya hayatında da insanın olumsuz duygularını tedavi etmektedir. Şükür eden kişi haset ve cimrilik gibi olumsuz duygulardan arınmış olur. Günümüzün modern insanın bilincinde, infak etmenin helak olmaya sebep olduğu gibi olumsuz düşünce bulunmaktadır. Bu olumsuz düşünce ancak şükür sayesinde düzelebilmektedir. Yapılan pozitif psikoloji deneylerinde de şükreden ve paylaşan insanların daha huzurlu ve mutlu olduğu kanıtlanmıştır. Ayrıca, şükür duygusuna sahip insanların ruh, kalp ve beden sağlıklarının diğer insanlara göre daha yüksek değerde olduğu ifade edilmektedir.⁴⁵⁷

Netice itibarıyla şükür, insanın dünya ve ahiret saadeti için önem arz ettiği söylenebilir. Nimet verenin verdiği nimeti kabul edip bunun dil ile ikrar edilmesi durumunda, Allah (c.c.) bunu mükâfatsız bırakmamaktadır. O'nun nankör kâfirler için

⁴⁵³ Sâbûni, I, 469.

⁴⁵⁴ bkz. Neml 27/52; Ali İmran 3/112; Nisa 4/62, 88; Maide 5/64, 78; Araf 7/162.

⁴⁵⁵ el-Gazzâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, (Çev: A. Faruk Meyan), Bedir Yay., İstanbul 1986,s.636.

⁴⁵⁶ *Esmâ-i Hüsnâ*, Heyet, 206.

⁴⁵⁷ Sayar, Kemal, *İnsan Halleri*, TDV Yay., Ankara 2018, 162-163.

hazırladığı şiddetli azaptan kurtulup mutlu olmanın yolu O'na şükretmekten geçmektedir.⁴⁵⁸

2.1.5.3. Sabır

Kur'an'da ifade edilen önemli kavramlardan biri olan sabır, sözlükte “engellemek, alıkoymak, kendini tutup sızlanmamak, güçlü ve dirençli olmak”⁴⁵⁹ gibi manalara gelmektedir. Sabrın terim anlamı ise şöyle ifade edilmektedir: “Başa gelen sıkıntı, bela ve musibetler, üzücü olaylar karşısında dirençli ve dayanıklı olmak, menfi halleri müsbete çevirmek için metanet göstermek”⁴⁶⁰

Allah, (c.c.) insanı sabırlı olmaya davet etmekte, hatta bazı ayetlere bakıldığında bu, emir şeklinde de ifade edilmektedir: “Sabır ve niyazla Allah’tan (c.c.) yardım isteyin.” (Bakara, 2/45) Ayette ifade edildiği gibi, başa gelen sıkıntı ve musibetlerde Allah’ın yardımına kavuşmayı sağlayabilecek yegâne vasıta sabırdır. İnsan, herhangi bir sıkıntıya maruz kaldığında, Allah’a samimi bir şekilde bağlanmalıdır. Ayrıca bu sıkıntının sabırlı bir şekilde karşılanması insanın gönlünü ferahlatacak, sıkıntısını da azaltacaktır.⁴⁶¹

“Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!” (Ra’d, 13/24) Ayetinde ise, insanın dünya hayatında iken Allah’ın emir ve yasaklarına uyması sebebiyle Ahirette bunun karşılığını cennete girmekle alacağı belirtilmektedir.⁴⁶² Müfessir Taberî, mümin insanın savaşta düşmandan korkmaması ve dünyada fakirlik çekmesine rağmen sabretmesi sonucu kendisine Allah tarafından mükâfat verileceğini belirtmektedir. Mükâfat olarak da mümin kişinin hem kendisi hem de aile halkının Adn cennetine selam ifadesiyle karşılanmaları ve orada sonsuz huzura ulaşmalarıdır.⁴⁶³

Aşağıda ifade edilen ayette de sabrın insan için önemi vurgulanmaktadır: “Sabretmiş olmaları sebebiyle, bugün ben onları mükâfatlandırımdı. Şüphesiz onlar

⁴⁵⁸ Esma-i Hüsnâ, Heyet, 207.

⁴⁵⁹ Râğıb, 306.

⁴⁶⁰ Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, (Çev: Selahattin Ayaz), Pınar Yay., İstanbul 1997, 146-147.

⁴⁶¹ Yazır, I, 366.

⁴⁶² Kurtubî, IX, 309.

⁴⁶³ Taberî, XVI, 423.

başarıya erenlerin ta kendileridir.” (Mü’minûn, 23/111) Burada, müminlerin dünyada sabırlı olmaları sebebiyle ahirette karşılaştıkları iyi hallerden bahsedilmektedir. Bu iyi hallerden en önemlisi, ahirette saadete ulaşmak, Allah’ın azabından ve cehennemden kurtulmaktır.⁴⁶⁴

Sabır sayesinde insanın dünya veya ahirette mutlu sona ulaştığı başka ayette şöyle ifade edilmektedir: *“O hâlde sabret. Çünkü (iyi) sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.” (Hûd, 11/49) Ayette geçtiği üzere Hz. Nuh ve kavmi uğradığı haksızlıklara karşı sabırlı davrandıkları ve bunun mükâfatını alarak mutluluğa ulaştıkları ifade edilmektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber’in ve ümmetinin de sabırlı olmaları durumunda mükâfat alacakları ve bu sebepten dolayı huzura ulaşacakları belirtilmektedir.⁴⁶⁵*

Sabır konusunda tüm insanlığa örnek kişi Hz. Eyyûb’tür. Hz. Eyyûb çocuklarını, mal ve mülkünü kaybetmesine rağmen Allah’a isyan etmemiş, sadece mevcut durumu Allah’a arz etmekle yetinmiştir. Allah (c.c.) Hz. Eyyûb’ü sabrından dolayı şöyle övmüştür: *“Kulumuz Eyyûb’ü de an. O, Rabbine, ‘Doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve acı vermeye başladı’ diye nida etmişti... Gerçekten biz onu sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kul! Hep Allah’a yönelen biri!” (Sâd, 38/41-44) Ayetlerde ifade edildiği üzere, Hz. Eyyûb, sabırla imtihanı başararak eski sağlığına kavuşmuş oldu. Ona, aile fertleri ve büyük miktarda servet verilerek eski huzur ve saadete ulaşması sağlandı.⁴⁶⁶*

Sabır, Müslüman kişinin hayatında hem günümüzde hem de Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde de önemli bir yer edinmektedir. Sabır ile ilgili Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şu hadisi sabrın insan için önemini belirtmektedir: *“Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve geniş bir nimet verilmemiştir.”⁴⁶⁷*

Sabırla ilgili anlatılan şu olay da sabrın insan için önemini gözler önüne sermektedir. Ümmü Seleme annemizin anlattığı şekliyle: *“Ben, Resûlullah (s.a.v.)’den ‘Başına bir musibet gelen Müslüman, ‘Biz Allah’a aidiz ve ancak O’na döneceğiz. Allah’ım, bana bu musibetim için mükâfat ver ve bunun arkasından daha hayırlısını*

⁴⁶⁴ Kurtubî, XII, 154.

⁴⁶⁵ İbn Kesîr, IV, 328.

⁴⁶⁶ Râzî, XXVI, 396.

⁴⁶⁷ Buhârî, Zekât, 50; Müslim, Zekât, 124.

ver” derse Allah, o musibeti giderir ve mutlaka ona hayırlısını verir.” sözlerini işitmiştim. Kocam Ebu Seleme vefat ettiği zaman ben, ‘Ebu Seleme’den daha hayırlı olan hangi Müslüman var? Resûlullah’a ilk hicret eden aile onunkiydi’ demiştim. Ben bunu söyledikten sonra Allah, onun yerine bana Resûlullah’ı nasip etti.”⁴⁶⁸ Hadisi şerifte ifade edildiği üzere, sabır ilk başlarda insana zor veya acı gelmektedir. Fakat musibetin, Allah’ın emrettiği bir şekilde karşılanması ve musibete karşı sabırlı olunması insana dünyada huzur ve mutluluk verecektir. Musibeti sabırla karşılayan Ümmü Seleme’nin, Peygamberimize eş olma şerefine ermesi gibi.

Sabır, insanın huzura ulaşmasında önem taşımaktadır. Çünkü insanoğlu günlük hayatının farklı zamanlarda farklı kötü olaylarla karşılaşmaktadır. Bazen üzümekte veya ağlamaktadır. Bu duygular hayatın gerçeğidir. Önemli olan, üzüntü veren durumdan sonra toparlanabilmektir. Kişinin sağlam bir psikolojiye sahip olmasını sağlayan bu duygu ancak sabırla kazanılabilir.⁴⁶⁹

Ayet ve hadislerde ifade edildiği üzere, insanın dünya hayatında karşılaştığı dert ve sıkıntılarla baş edebilmesi için sabırlı olması gerekmektedir. Kişinin dünyada gösterdiği bu sabır dünyada huzur ve mutluluğa vesile olmakta ayrıca ahirette de cennete girmeyi sağlayarak sonsuz huzuru sağlamaktadır.

2.1.5.4. Zikir

İnsana doğrudan veya dolaylı yönden huzur ve mutluluk veren zikir, sözlük anlamı olarak “anma, hatırlamak, şan, şeref, öğüt, ses, namaz, dua, övgü” anlamına gelmektedir. Zikir, ayrıca “telaffuz etmek, bir şeyi ezberlemek, unutulmuş bir şeyi dil ve kalp ile hatırlamak, zorunlu olsun veya olmasın bir işte bulunulan düzen, insanın bildiği bir şeye sahip olması ve onu koruması” gibi anlamlara da gelmektedir.⁴⁷⁰

“Ey iman edenler! Allah’ı çokça zikredin.” (Ahzâb, 33/41) Ayetinde belirtildiği üzere mümin bir insanın Allah’ı zikretmesi gerekmektedir. Özellikle de insanın unutkan olmasından dolayı Allah, (c.c.) kendisinin zikredilmesini hatırlatmakta ve açık bir

⁴⁶⁸ Müslim, Cenâiz, 3; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 22.

⁴⁶⁹ Doğan, Muhammed, *Dindarlık Sabır ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkiler*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014, 75.

⁴⁷⁰ Râğıb, 259-260.

şekilde emretmektedir.⁴⁷¹ O'nun zikredilmesinin olumlu sonuçları başka bir ayette şöyle ifade edilmektedir: “...Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz.”(Enfâl, 8/45) buyrulurak, savaşta dahi kendisinin anılmasını istemektedir. Allah'ın zikredilmesi insana güç vermekte, bir nevi düşmana karşı üstünlük sağlamanın yolu olarak da ifade edilmektedir.⁴⁷²

Allah'ı anmanın mümin insanların huzur ve saadeti için önem arz ettiği ifade edilmekte,⁴⁷³ buna karşın da O'ndan yüz çevirmek, O'nun emir ve yasaklarına muhalif davranmak da insanın dünya ve ahiret hayatında mutsuz ve huzursuzluğuna da neden olmaktadır. Bir ayette “*Kim Rabbinin zikrinden (Kur'an'dan) yüz çevirirse, Rabbi onu gittikçe yükselen bir azaba sokar.*” (Cin, 72/17) belirtildiği üzere, Allah'ın zikrinden yüz çeviren insan, ahiret huzurunu engelleyen çetin bir azapla karşılaşacaktır.⁴⁷⁴

Kalpler ancak Allah'ı anmakla mutmain olmaktadır. Fakat bazı durumlarda Allah'ın anılması kalbin mutmain kılmamakta, bir nevi insanın mutsuzluğuna neden olmaktadır. Bununla ilgili olarak ayette şöyle buyrulmaktadır: “...*Kalpleri Allah'ı anmak hususunda katılmış olanlara yazıklar olsun; işte bunlar apaçık sapıklıktadırlar.*” (Zümer, 39/22) Bu durum şöyle izah edilebilir: Allah'ı zikretmenin dünya ve ahiret saadetini sağlaması için insanın sağlam karakter ve huylara sahip, nefsinin de sağlam yapıda olması önem arz etmektedir. Kötü sıfatlara sahip kişinin zikirde bulunması ancak kalp katılığına sebep olmaktadır. Bu kişiler ise ahirette çetin bir azapla karşılaşacaklardır.⁴⁷⁵

Başka bir ayette ise insanı, Allah'ı zikretmekten alıkoyan ve huzursuz yapan durumlar şöyle ifade edilmektedir: “*Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alkoymasın. Kimler bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır.*” (Münâfikûn, 63/9) Müfessir Râzî ayetle ilgili olarak şu açıklamada bulunmuştur: Allah'ın farz kıldığı ibadetlerin veya mutlak manada Allah'a itaatin, çocuk veya mal-mülk sevgisinden dolayı terk edilmesi insan için telafi edilemeyecek sonuçlara mal

⁴⁷¹ Râzî, XXV, 171.

⁴⁷² Sâbûni, I, 469.

⁴⁷³ Ra'd, 13/28.

⁴⁷⁴ Taberî, XXIII, 672.

⁴⁷⁵ Râzî, XXVI, 440.

olacaktır. Çünkü böyle yapan, değerli ve sürekli bir şeyi geçici bir şeyle değiştirmiş olduğu için çok büyük zarara uğrayacak ve ahirette saadete ulaşmayacaktır.⁴⁷⁶

Allah'ın Müslümanlara emrettiği ibadetlerde bir ölçü, sınır bulunmaktadır. Örnek olarak oruç ibadeti ramazan ayında tutulmakta, haç ibadeti de zilhicce ayında yerine getirilmektedir. Fakat zikirde böyle bir ölçü veya sınırlama bulunmamaktadır. Sabah veya akşam, ayakta, yolculukta, fakirlikte veya zenginlikte Allah'ın devamlı anılması gerekmektedir.⁴⁷⁷ Yani Müslüman kimse çok yoğun olsa dahi Allah'ın anmaktan uzak durmaması istenmektedir. Savaşta ve düşmanla çarpışırken dahi Allah'ın anılması gerekmektedir. (Enfâl, 8/45) Ayette “*Sabah akşam O'nun yücelik ve eşsizliğini dile getirin.*” (Ahzâb, 33/42) ifadesiyle, Allah'ı anmada şekil ve sınırlamaya olmadan anılması teşvik edilmektedir. Çünkü Allah'ı düşünüp zikretmek insana eşsiz bir enerji vererek insanın huzurlu olmasına katkı sağlamaktadır.⁴⁷⁸

Allah'ın zikredilmesi gerektiğini ifade eden şu hadis konunun ehemmiyetini ifade etmektedir: “*Allah'ı zikretmeden bir meclisten kalkan topluluk eşek leşi gibi bir pislikten kalkmış gibi olurlar ve bu meclis kendileri için üzüntü sebebi olur.*”⁴⁷⁹ Hadiste belirtildiği üzere, yapılan toplantı veya kurulan meclislerde Allah'ın anılması, zikredilmesi gerekmektedir, aksi durumda yani Allah'ın adının anılmadığı bir mecliste insanlar dedikodu yaparak başkalarını çekiştirmektedir. Bu durum ise günah işlemeye sebep teşkil ettiği için insanın huzuruna engel olmaktadır.

Zikrin insan için önemli olmasının bir nedeni de, Allah'ı, hesap gününü, nimetleri, ceza gününü ve diğer şeyleri hatırd tutmasıdır. Bunları hatırd tutan kişi, güzel işler yapmak ve takvalı olmak için çaba gösterir. Bu hatırlatma, ayrıca insanın dünya veya ahiret saadetine de vesile olabilmektedir. Buna karşın, bazı insan veya toplumların tevhit inancından uzaklaşması, Allah'ı ve peygamberlerini hatırlamaması onların iki cihanda da sıkıntılar yaşamalarına neden olmaktadır.⁴⁸⁰

Netice itibariyle, kişinin ahlakını ve karakterini sağlamlaştıran zikir, ayet ve hadislerde üzerinde çok durulan bir ibadettir. Çünkü zikir, sorumluluk duygusunun gelişmesini sağlamakta, insanın kendisiyle ilgili gerçeği keşfetmesi için insana gerekli

⁴⁷⁶ Râzî, XXX, 549.

⁴⁷⁷ Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Uysal Kitabevi, Ankara 1998. s.746.

⁴⁷⁸ *Kur'an Yolu*, Heyet, IV, 389.

⁴⁷⁹ Ahmed, *el-Müsned*, II, 224, 389, 463, 495, 515, 527; Ebû Dâvûd, Edep, 25.

⁴⁸⁰ Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, 154.

şuuru da kazandırmaktadır.⁴⁸¹ Zikir sayesinde ibadetlerin devamlı yapılması kişinin inancını kuvvetlendirir. Ayrıca haramlardan uzaklaşma konusunda kişinin iradesini sağlamlaştırmaktadır.⁴⁸²

2.1.5.5. Ümit

Ümit, “*Umma, ummaktan doğan duygu ve bir şeyin olmasını isteme ve bekleme duygusu*”⁴⁸³ şeklinde tanımlanır. Başka bir ifadeyle ümit, “*kulun ilahî rahmetin genişliğine bakması, rabbinin lütfunu kendisine yakın hissetmesi, O’nun lütuf ve keremini umması, O’na güvenmesi, sonucun iyi olacağını düşünüp sevinmesi, celâli cemal gözüyle görmesi*” dir.⁴⁸⁴

Ümit, Kur’an’da üzerinde önemle durulan bir konudur. Özellikle şu ayette geçen ümit vurgusu, insanın karamsar olmaması gerektiği vurgulamaktadır: “*De ki: Ey kendilerinin aleyhinde aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*” (Zümer, 39/53) Ayette ifade edildiği üzere, Allah’ın rahmetinden ümidi kesmemek gerekir. Yüce Allah, günah işlemiş olan kulları dışlamayarak, kullarım şeklinde hitap etmesi ve günahlarının bağışlanacağını bildirmesi O’nun rahmetinden ümitvar olmanın gerekliliğini bildirmektedir. İnsan, hayatının bazı dönemlerinde hata veya günahlar işleyebilir. İmtihan amacıyla dünyaya gelen insan, hayatının sonlarına doğru iyi işler, ameller işlemeye meyilli olur. Tam da bu zamanda Şeytan, ortaya çıkarak bu yaştan sonra imtihanı kazanmanın imkânsızlığını telkin ederek kişinin huzur ve saadetini engellemek için onu ümitsizliğe, Allah’ın kendisini affetmeyeceğini gibi olumsuz düşüncelere sevk etmektedir. Ayette ise insanın, her zaman ve durumda Allah’ın rahmetine, bağışlamasına güvenmesi, dünya ve ahiret saadeti engel teşkil edebilecek olumsuz düşüncelerden de uzak durması gerektiği belirtilmektedir.⁴⁸⁵

Hz. Peygamber ve müminlerin ümitvar olmaları gerektiği, açık bir şekilde şu ayette de ifade edilmektedir: “*Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın.*” (Duhâ, 93/5) Ayette ifade edildiği üzere, Allah (c.c.) Hz. Peygamber’e

⁴⁸¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 230.

⁴⁸² Certel, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Andaç Yay., İstanbul 2003, 119

⁴⁸³ TDK, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yay., (Şükrü Haluk Akalın), Ankara 2011, 2445.

⁴⁸⁴ İbn Kayyim, el-Cevziyye, *Medâricu’s-Sâlikîn*, Dâru’l-Hadîs, Kahire 1983, II, 27-28.

⁴⁸⁵ Mâturîdî, VIII, 694; Taberî, XXI, 306.

ihsanlarda bulunacak ve onu cennetine koyacaktır. Hz. Peygamber ise ancak mümin insanların cennete girmesiyle razı olabileceğini buyurmaktadır. Allah (c.c.) Hz. Peygamber'i razı etmek amacıyla günahkâr olan mümin insanlara şefa'at edecek ve onları cennete koyacaktır.⁴⁸⁶ Bu sebeple mümin insanların içindeki korku ve endişe azalmış olmaktadır.

İnsan, hayatı boyunca çeşitli sıkıntı ve derlere maruz kalabilir. Böyle bir zamanda mümin insanın çıkmazlardan ve sıkıntılardan koruyacak olan duygu ümittir. Nitekim bu durum ayette şöyle belirtilmektedir: *“İnsanlara rahmet tattırdığımız zaman ona sevinirler. Eğer kendi işledikleri şeyler sebebiyle başlarına bir kötülük gelirse, birde bakarsın ki ümitsizliğe düşerler.”* (Rum, 30/36) Ayette ifade edildiği üzere, insana rahmet ulaşması durumunda sevinmekte, nimetin çekilmesinde ise ümitsizliğe kapılarak psikolojik anlamda sıkıntılar yaşamaktadır.⁴⁸⁷ Fakat mümin insana yakışan davranış ise, Allah'ın kendisine nimet ihsan ettiğinde şükretmesi, başına bir musibet geldiği zaman O'ndan ümidini kesmemesidir.⁴⁸⁸

Allah'ın rahmetinden ümidin kesilmemesi gerektiği bir başka ayette şöyle ifade edilmektedir: *“...Şüphesiz Rabbin, insanların zulümlerine rağmen bağışlama sahibidir. Bununla beraber Rabbinin azabı pek şiddetlidir.”* (Ra'd, 13/6) Müfessir Râzî'ye göre, insanın kâfir olmaması şartıyla, büyük günah işlemesi halinde de Allah tarafından bağışlanabilecektir. Bu sebepten dolayı insan, O'nun rahmetinden ümit kesmemelidir.⁴⁸⁹ O'nun rahmetinden ümitli bir insanın mutlu ve huzurlu olması da kaçınılmazdır.

Ümitsizlik duygusunun ancak kâfirlere özgü olduğu, bu sebeple onların örnek alınmaması gerektiği başka bir ayette şöyle ifade edilmektedir: *“Ey iman edenler! Kendilerine Allah'ın gazap ettiği, kâfirlerin kabirlerdeki kilerden ümitlerini kestikleri gibi ahiretten de ümitlerini kesen kâfirleri dost edinmeyin.”* (Mümtehine, 60/13) Ayette, ölmüş insanların insana herhangi bir yardımı, desteği olmayacağı ve bu sebepten dolayı onların tekrar dirilemeyeceklerini savunan müşriklerin durumuna düşmenin Müslüman kişiye yakışmadığı belirtilmektedir. Ayrıca kâfirlerle sıkı ilişkiler kurulmamalı ve insanın huzuruna engel olabilecek bu olumsuz davranış ve tutumlarından etkilenmemek

⁴⁸⁶ Râzî, XXXI, 194.

⁴⁸⁷ Yazır, VI, 466.

⁴⁸⁸ Kurtubî, XIV, 34.

⁴⁸⁹ Râzî, XIX, 11.

gerekir.⁴⁹⁰ Allah'ın rahmetinden, ancak inanmayan, taassup sahibi ve inkârında ısrar eden kâfirler ümitsiz olur. Mümin insan ise, günah ve hataları olsa dahi Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez. Aynı şekilde de mümin kişi, kendi iyi amel ve davranışlarına güvenerek Allah'ın rahmetine ihtiyacının olmadığını da düşünmez.⁴⁹¹

Kur'an-ı Kerim'de farklı ayet ve surelerde insanın Allah'ın rahmetinden ve yardımından ümitli olması gerektiği belirtilmektedir. Fakat ümitli olunca dengenin iyi sağlanması da önem arz etmektedir. İnsan, Allah yanındaki konumunu ümit ve korku arasında bir yerde olmalıdır. Başka bir ifadeyle insan, Allah'tan hem ümidini kesmeyecek hem de Allah'ın azabından da çekinerek kendini haramlardan uzak tutmaya çalışacaktır.⁴⁹² Aksi bir durumda ise yanlış ümit, insana huzur vermek yerine insanın mutsuzluğuna, huzursuzluğuna neden olacaktır. Şu ayet bu duruma örnek olarak verilebilir: *“Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın (Azabında) korkarak ve (rahmetini) umarak Allah'a dua edin. Şüphesiz, Allah'ın rahmeti iyilik edenlere çok yakındır.”* (A'raf, 7/56)

Hz. Peygamber'in şu hadisi şerifinde de Allah'ın rahmetinden ümidin kesilmemesi gerektiği, dolayısıyla İslam'da aşırı üzüntüye yer olmadığı ifade edilmektedir: *“Bu canı bu tende tutan Allah'a yemin ederim ki, siz günah işlememiş olsaydınız, Allah sizi yok eder, yerinize günah işleyip, istiğfar edecek bir topluluk getirir, sonra da onları bağışlardı.”*⁴⁹³

Kur'an-ı Kerim'deki ümit ilgili ayetlerde; insanın olumlu düşünmesi, hayata ve geleceğe yönelik karamsar olmaması ve ümidini yitirmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Ümit, insanın dünyada huzurlu olması için gerekli olan en önemli etkenlerden biri sayılmaktadır. Çünkü hayata pozitif yönden bakmak insana güç vermekte; hayata olumsuz bakmak ve ümitsiz olmak da insanın mutlu olmasını engellemektedir.⁴⁹⁴

İnsanın zorluklara karşı sabretmesi ve gelecekle ilgili ümitli, iyimser olması stresle mücadelede ve üzüntüde kişiye dayanma gücü vermektedir. Buna karşın insanın ümitsizliği daha kötü sonuçlarla karşılaşmaya neden olmaktadır. Bundan dolayı

⁴⁹⁰ İbn Kesîr, VIII, 102.

⁴⁹¹ *Kur'an Yolu*, Heyet, V, 328.

⁴⁹² Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Yalnızkurt Yay., İstanbul 1997, 30-31.

⁴⁹³ Müslim, Tevbe, 11.

⁴⁹⁴ Sayar, Kemal, *Ruh Hali*, Timaş Yay., İstanbul 2013, 17.

psikologlar, dünyada gerçek huzura ulaşmak için pozitif düşünmenin önemine vurgu yapmaktadırlar.⁴⁹⁵ Bu düşünce de ancak ümit duygusuyla gerçekleşebilir.

2.2. HUZURLU HAYATI ENGELLEYEN ETKENLER

2.2.1. İnançla İlgili Etkenler

Kuran'ı Kerim'de, daha çok Mekke döneminde nazil olan ayetlerde, en çok ifade edilen husus inançla ilgili esaslardır. Çünkü insanın dünya veya ahirette huzura ulaşabilmesi için itikadi esasları kabul etmesi çok önemlidir. İtikadi anlamda sıkıntıları olan insanın diğer ibadetleri yerine getirse dahi huzura kavuşması çok zor bir durumdur. İnanç esasları insanı gerekli kıvama getirmesi nedeniyle önem teşkil etmektedir. Yapılan çalışmanın bu kısmında, sıkıntılı-kaygılı hayata neden olan inançla ilgili bazı etkenler açıklanacaktır.

2.2.1.1. Allah'a Karşı İsyanda Bulunmak

Sözlükte '*ma'siyet*' anlamına gelen isyan: "*itaatten ayrılmak, söz dinlememek, çoğunluk tarafından onaylanan davranışlara uyum sağlamamak*"⁴⁹⁶ anlamını ifade etmektedir. Dini isyan; aşkın, yüce bir varlığa yönelik olarak yapılan isyandır. Allah'ın varlığını ve birliğini kabul edilmemesi veya O'nun yasaklamış olduğu davranışların işlenmesi, O'na başkaldırının yapılmasıdır.

Allah'a inanmak ve O'na itaat etmek insanın fıtratında var olan bir özelliktir. Özellikle küçük yaşlarda fıtrata uygun bir şekilde gerekli olan eğitim ve bilginin alınması, insanın dünya ve ahiret saadetine ulaşmasında önemli rol oynamaktadır.⁴⁹⁷ Nitekim ayette "*Eğer itaat ederseniz hidayeti bulursunuz.*" (Nur, 24/54) ifade edildiği üzere insanın Allah'a itaatta bulunması, kendisi için dünya ve ahiret hayatında daha faydalı ve kazançlı olacağı belirtilmektedir.⁴⁹⁸ Allah'a itaat etme, sadece belli durum ve davranışlar için söz konusu değil, tüm iş ve davranışlarda yerine getirilmesi gereken bir durumdur. Bunun devamlı, koşulsuz ve içten bir şekilde yerine getirilmesi insana,

⁴⁹⁵ Tarhan, Nevzat, *Mutluluk Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2003 s.109.

⁴⁹⁶ Topaloğlu, Bekir, "Ma'siyet", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 77.

⁴⁹⁷ Peker, Hüseyin- Kara, Mustafa, *Kur'an ve Sünnet Ekseninde Ahlâk, Birey ve Toplum*, Üniversite Yay., Samsun 2015, 200

⁴⁹⁸ Râzî, XXIV, 411.

Allah'ın rızasını kazandırmakta ve insanın mutlu olmasını sağlamaktadır.⁴⁹⁹ Bu durum ayette şöyle ifade edilmektedir: “*Kim Allah’a ve Rasûlü’ne itaat eder, Allah’tan korkar ve O’na karşı gelmekten sakınırsa, işte onlar ebedî başarı ve mutluluğa erenlerin tâ kendileridir.*” (Nûr, 24/52)

Allah’a karşı gelme, O’na isyan etme ise yasaklanmış ve huzursuzluk nedeni sayılmıştır. Bu olumsuz davranış, ilk olarak Şeytan’ın Hz. Âdem’e secde etmeyi reddetmesiyle gerçekleşmiştir. Bu durum ayette şöyle ifade edilmektedir: “*Hani meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.*” (Bakara, 2/34) Burada, Allah’a ve O’nun emir ve yasaklarına karşı gelmenin kişinin huzuruna engel teşkil ettiği ifade edilmektedir. Cennet bahçelerinde yaşayan Şeytan’ın, Allah’a isyan etmesi sonucu bulunduğu makamdan kovulması sebebiyle içinde bulunduğu nimetlerden mahrum edilmiştir.⁵⁰⁰ Ayrıca, yaptığı isyana karşılık Şeytan’ın ve ona tabi olanların ahirette de cehenneme gideceklerine dair Allah’ın yemininin bulunması, Allah’a isyanın huzur ve saadete engel olduğunun bir göstergesidir.⁵⁰¹

Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de, kendisine isyan edip inkâr edenlerin en çetin, alevlendikçe alevlenen bir ateşe atılacağını başka bir ayette şöyle ifade etmektedir. “*O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren en bedbaht kimse girer.*” (Leyl, 92/15-16) Bu ayette, Allah’a isyan edip, O’nun emir ve yasaklarına muhalefette bulunan bedbaht kâfirlerin cehennem ateşinde yakılacağı, bu sebepten dolayı ahirette mutsuz ve huzursuz olacakları belirtilmektedir.⁵⁰² Müfessir Yazır ise, cehenneme atılmak suretiyle üzülen ve azap çeken bu kişilerin, Allah’ın ayetlerine yüz çeviren ve ayetleri yalanlayan kâfirler olduğunu ifade etmektedir.⁵⁰³

Allah’a ve peygambere isyan etmenin sonsuza kadar cehennemde kalmanın bir nedeni olduğu şöyle ifade edilmektedir: “*Kim de Allah’a ve Peygamberine isyan eder ve O’nun koyduğu sınırları aşarsa, Allah onu ebedî kalacağı cehennem ateşine sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır.*” (Nisa, 4/14) Allah, (c.c.) kendisine itaat edenlerin

⁴⁹⁹ Sâbûni, II, 310.

⁵⁰⁰ Kurtubî, I, 291.

⁵⁰¹ Râzî, XXVI, 408.

⁵⁰² Râzî, XXXI, 186.

⁵⁰³ Yazır, IX, 582.

cennet ile müjdeleneceğini, bunlar için büyük bir kurtuluş söz konusu olacağını;⁵⁰⁴ buna karşın ise Allah'ın sınırlarını çiğneyip O'na itaat etmeyenlerin onur kırıcı bir azapla karşılaşarak cehenneme gireceklerini belirtmektedir. Çünkü, O'ndan başka bir varlığa yapılan bir itaat, O'nun kitabına, O'nun otoritesine aykırı; ancak başkaları tarafından konulmuş sistemlere uygun olmaktadır. Bu durum cezasız kalmadığı için insanın dünya ve ahireti için olumsuz sonuçları olmaktadır.⁵⁰⁵

Allah'a ve peygambere karşı gelmenin insanın rezil, rüsvay ve mutsuzluğa neden olacağı diğer bir ayette ise şöyle izah edilmektedir:⁵⁰⁶ *“Allah'a ve Resûlüne karşı gelen kimseye, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşinin olduğunu bilmediler mi? İşte bu, büyük bir rezilliktir.”* (Tevbe, 9/63) Bu ayette ve Kur'an'ın diğer ayetlerinde geçtiği üzere Allah'a ve Peygambere karşı yapılan isyanın ahiretteki sonucunun cehennem olacağı belirtilmektedir.⁵⁰⁷ Cehenneme giren bir kişinin mutlu ve huzurlu olması mümkün değildir. Ahiretteki cehennem azabından korunmak ancak Allah'a itaat etmekle gerçekleşebilir.

Ayrıca, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu hadisi şerifinde de insanın Allah'a inanması, dünya ve ahirette huzuru sağladığı, isyan edip Allah'ın inkâr edilmesi ise mutsuzluk ve huzursuzluğa neden olduğu belirtilmektedir: *“Allah sizden cahiliye gururunu ve atalarla övünme âdetini gidermiştir. İnsanlar iki gruptur; (Allah katında değerli, doğru) Müslüman kişi ve bedbaht (Allah tarafından hor görülen isyankâr) inanmayan kişi.”*⁵⁰⁸ İfade edildiği üzere huzursuzluğun asıl kaynağı Allah'a isyandır. *“Mutsuz kimse, ibadet olarak Allah için bir amel işlemeyen ve Allah'a isyanı da terk etmeyen kimsedir.”*⁵⁰⁹ Hadisinde ise mutsuz ve huzursuz kişilerin kâfir ve facirler olduğu belirtilmektedir.⁵¹⁰

İnsanın yaratılış amacı Allah'ı bir ve tek olarak bilmek, O'nu anmak, sadece O'na güvenmek, O'na ibadet ve kulluk etmektir. Bu duygu ve hisleri kaybeden bir insan mutluluk ve huzuru kaybeder, dert ve sıkıntı onu esir alır.⁵¹¹ Allah'a itaat, insanın kendisini emniyette hissettirir. Sınırsız bir güce sahip, kalbi ve kalpteki her şeyi bilen

⁵⁰⁴ Nisa, 4/14.

⁵⁰⁵ Kutub, *Fî Zilâl*, III, 100-101.

⁵⁰⁶ Taberî, XIV, 330.

⁵⁰⁷ bkz. Enfal, 8/36; Nahl, 16/29; Sad, 38/55-56.

⁵⁰⁸ Ahmed, *el-Müsne'd*, II, 361, 524; Ebû Dâvûd, Edep, 110-111.

⁵⁰⁹ Ahmed, *el-Müsne'd*, II, 349; İbn Mâce, Zühd, 35.

⁵¹⁰ El-Kârî, Alî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn b. Sultân Muhammed el-Herevî, *Mirkâtü'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâtî'l-Mesâbîh*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001, X, 356.

⁵¹¹ el-Cevziyye, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 202.

kudretli bir varlığa inanmak ve O'na itaat etmek insana psikolojik yönden huzur vermektedir. Buna karşın, kendi gücünün azlığının farkında olan, diğer insanlara ve varlıklara üstünlüğünü sağlamada yetersiz kalacağını düşünen insanda kaygı ve endişe hâkim olmaktadır. Yani Allah inancına sahip olmayan veya O'na itaat etmeyen bir insanda çeşitli ruhsal problemlerin yaşanacağı rahatlıkla söylenebilir.⁵¹²

Dünyada farklı lezzet ve mutluluğu tadan insanın sahip olduğu en üstün nimet, Allah'a itaat ve iman duygusudur. Buna karşın, iman duygusundan yoksunluk diğer maddi yoksulluktan kat kat daha çetindir. Allah ile bağını kesen insan ne kadar zengin ve varlıklı olsa dahi mutsuz olacaktır. Ancak Allah'ın koruyuculuğunu kabul eden bir kalp huzura kavuşabilir.⁵¹³

2.2.1.2. Ümitsiz Olmak

İnsanın mutluluk ve huzurunu bozan kavramlardan biri de ümitsizliktir. Ümitsizlik (yeis); *“umudunu kaybetmek, istenen şeyden uzak olma durumu, güvenin kaybolması, kalbinde ümit ve emeli tamamen keserek umuttan uzak olmak”*⁵¹⁴ anlamına gelmektedir. Belli olan bir menfaate kavuşamamaktan dolayı hoş gitmeyen bir durum olarak da ifade edilebilir.⁵¹⁵

Ümitsizlik, farklı ayetlerde üzerinde durulan önemli bir konudur. Ümitsizlik, inanan kişi için ruhsal gerginlik ve huzursuzluklara yol açmakta, bu sebeple de Müslüman kişinin Allah'ın rahmetinden ümit kesmemesi gerektiği ifade edilmektedir.⁵¹⁶ *“Ey oğullarım! Gidin Yûsuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.”*(Yûsuf, 12/87) Ayette ifade edildiği üzere, mümin bir insan, her durumda Allah'a güvenmeli, O'ndan ümidini kesmemelidir. O'ndan ümit kesenler ancak sıkıntılı ve tedirgin olan kâfirlerdir.⁵¹⁷ Müfessir Râzî ise Allah'tan ümit kesmenin ancak kâfirlere özgü olabileceğini belirtmektedir. Çünkü O'ndan ümit kesen insan, O'nun gücünün sınırlı olduğunu, O'nun yeterli bir ilme sahip olmadığı gibi olumsuz düşüncelere kapılır.

⁵¹² Tarhan, Nevzat, *İnanç Psikolojisi ve Bilim*, Timaş Yay., İstanbul 2017, 22, 154.

⁵¹³ Kutub, *Fî Zilâl*, XIII, 509.

⁵¹⁴ İbn Manzûr, VI, 260.

⁵¹⁵ Ebu's-Suud, Muhammed b. Mustafa, *İrşâdu Akli Selim ila Mezâyâ'l Kitâbi'l-Kerim*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arap, Beyrut t.y. VI, 436.

⁵¹⁶ Zümer, 39/53.

⁵¹⁷ Kurtubî, IX, 251.

Bu olumsuz düşünce ve inancı taşıyan ve bu sebepten dolayı tedirgin ve endişeli olan kişiler, ancak kâfirlerdir.⁵¹⁸

Kur'an'da, özellikle Hz. İbrahim'in çocukla müjdelmesi olayında, ümitsizliğe kapılmanın inanç anlamında istenmeyen ve bunun insan için olumsuz bir düşünce olduğu belirtilmektedir. *“Biz sana gerçeği müjdeledik. Sakın ümitsizlerden olma.”* (Hicr, 15/55) Ayette geçtiği üzere, Hz. İbrahim, umutsuz olmaması gerektiği konusunda meleklerden uyarı alınca hemen ümitsizlik duygusunu kalbinden söker. Çünkü bu duyguyu, ancak Allah'ın üstün gücünü kabul etmeyen kâfirler taşıyabilir. Hz. İbrahim ise, Allah'a teslim olmuş halde aldığı müjde sebebiyle sakinleşerek güven ve mutluluk duygularını yaşamıştır.⁵¹⁹

Başka bir ayette ise insanın başına bir bela, şer veya olumsuz bir durum geldiğinde ümitsizliğe düştüğü şöyle ifade edilir: *“İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirip yan çizer. Kendisine şer dokununca da umutsuzluğa düşer.”* (İsrâ, 17/83) Burada, insanın bir nimete kavuşması durumunda Allah'a hamd ve şükretmesi önem taşımaktadır. Aksi takdirde bu nimet onun azmasına, huzurunun bozulmasına neden olacaktır. İnsanın başına kötü olay gelmesinde ise, Allah'tan ümidini kesmemesi ile O'nun rahmeti ile gönül huzuruna kavuşabilmektedir.⁵²⁰

Ümitsizlik ile ilgili başka bir ayette, Allah'a ve peygambere inanmayan kişilerin, mümin insanları kendi din veya inançlarına dâhil etme konusunda yenilgiye uğramaları sebebiyle ümitsiz oldukları şöyle ifade edilmektedir: *“...Bugün kâfirler dininizden (onu yok etmekten) ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun...”* (Maide, 5/3) Müfessir Râzî burada; Müslümanların güçlü ve üstün duruma geldikleri, bu nedenle kâfirlere yağcılık yapmalarına gerek kalmadığını belirtmektedir. Aynı şekilde kâfirler de Müslümanları ve İslam dinini bu saatten sonra yok etme hususunda ümitsizliğe düşmüşler ve bu onların üzülmelerine, hüznlenmelerine neden olmuştur.⁵²¹

“Sonunda onlara şiddetli bir azap kapısı açtığımızda bir de bakarsın onun içinde ümitsizliğe düşüvereceklerdir.” (Mü'minûn, 23/77) Bu ayette de kâfirlerin cehenneme girmeleri sebebiyle ümitsizliğe kapıldıkları ve bu yüzden orada huzursuz oldukları

⁵¹⁸ Râzî, XVIII, 496.

⁵¹⁹ Kutub, *Fi'zilâl*, IX, 133-134.

⁵²⁰ Kutub, *Fi'zilâl*, IX, 371.

⁵²¹ Râzî, XI, 283.

belirtilmektedir. Özellikle orada azapla başbaşa kalmaları, herhangi bir kurtarıcılarının olmayışı, onların kaygılı ve ümitsiz olmalarının temel nedenidir.⁵²²

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) Şu hadisi Şerifi de ümidin insan için önemini göstermektedir: *“Eğer kâfir Allah'ın katındaki rahmetin tamamını bilseydi cennetten ümidini kesmezdi; mümin de Allah'ın katındaki azabın tamamını bilseydi cehennemden kurtulacağına güvenmezdi”*⁵²³

Allah'ın rahmeti her Şeyi kuŐatmıŐtır. İnsan, zaman zaman günah işlemektedir. İşlediği bu günahlardan dolayı karamsarlığa kapılması, Allah'ın rahmetinden ümitsiz olması veya aşırı bir Şekilde üzüntü ve huzursuzluğa kapılması hoş karşılanmamıştır. Allah'ın rahmeti o kadar geniş ki Şeytan bile Allah'ın rahmetinden ümitli olmaktadır. Fakat bu beklenti Yahudilerde, Hristiyanlarda ve Őeytanda olsa da gerçeği yansıtmamakta ve bunlar, Allah'ın rahmetine kavuşamayacakları için ahirette kurtuluşa erenlerden olmayacaklardır.⁵²⁴

Ayet ve hadislerde de ifade edildiği üzere ümitsizlik, insanda olumsuz bir ruh haline neden olmakta ve insanın başarısını engelleyen en büyük etkenlerden biri sayılmaktadır.⁵²⁵ İnsanın en temel gayesi ise dünya ve ahirette üzüntü ve kederi yenerek huzur ve mutluluğa ulaşmaktır. Bunu başarmanın yolu da yapılan iş ve davranışlarda ahiret kurtuluŐunun gaye edilmesidir. İşte bu amaç ve gayeye ancak ümitli olan ve yeise kapılmayanlar ulaşabilmektedir.⁵²⁶

2.2.1.3. Kaderine Razi Olmamak

Kader, kelime olarak *“gücü yetmek, planlamak, bir Şeyin Őeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek, rızkını daraltmak”* gibi anlamlara gelmekte, isim olarak ise *“ölçü, miktar, limit”* kavramlarıyla tanımlanmıştır.⁵²⁷ Kader, *“bir Şeyin kendisi için belirlenmiş yer ve zamanı”*⁵²⁸ olarak da ifade edilmektedir.

⁵²² Kurtubî, XII, 143.

⁵²³ Müslim, Tevbe, 23.

⁵²⁴ Zemahşerî, II, 461.

⁵²⁵ Mâverdî, *Edebü'd- Dünyâ ve'd-Dîn*, (NŞr: Mustafa es-Sekkâ), Dârul Fikr, Beyrut 1398/1978, 304

⁵²⁶ İbn Hazm, *el-Ahlak ve's-Siyer*, y.y, Beyrut 1985, 14-15.

⁵²⁷ İbn Manzûr, VII, 262-264.

⁵²⁸ el-Halebî, III, 330.

İslam dinine göre hayır ve şer Allah'tandır. Yani ikisi de Allah'ın iradesi ve kudreti dâhilinde gerçekleşmektedir. Allah, kulları için yalnız iyi ve hayırlı olanı istemektedir. İnsanın, mutluluk ve huzuruna engel olacak bir kötülükle karşılaşması kişinin yanlış tercih ve davranışlarından kaynaklanmaktadır.⁵²⁹ “*Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet başa gelmez. Kim Allah'a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya iletir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.*” (Teğabûn, 64/11) Ayette, insanın dünya veya ahiret hayatında üzüntü veya musibetle karşılaşması, ancak Allah'ın ilmi ve bilgisi dâhilinde olduğu belirtilmektedir. İfade edilen musibetlerin sabır ve şükürle karşılanması ve kadere razı olunması, mümin insanın kalbinin sükûnete ermesini sağlamaktadır.⁵³⁰

Kadere iman konusu, aynı zamanda Allah'ın ilim, tekvin ve diğer sıfatlarını kabul etme anlamını ifade ettiği için insanın dünya ve ahiret saadetini sağlama babında da önem arz etmektedir. Bir ayette “*Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık.*” (Kamer, 54/49) Allah (c.c.) burada, her şeyin önceden kendisinin plan ve kaderi doğrultusunda yaratıldığını belirtmektedir. Ayrıca, Allah'ın bazı konularda yönlendirilmesi veya O'nun takdir ettiği kaderin değiştirilmesi kesinlikle söz konusu olmamaktadır. Kişinin işlediği suç veya günahın karşılığı ancak cehennem azabı olmaktadır. Bu cezanın karşılığı olarak, kişinin mutlu olma veya cennete gitme gibi bir beklentisi içine girmesi kader inancına uymamaktadır. Bu nedenle suçlu kişinin azaptan kurtulması söz konusu olmayacaktır.⁵³¹

İnsanın başına gelen her türlü olumlu veya olumsuz olayların ancak Allah'ın takdiri ile gerçekleştiği ve O'nun katında yazılı olduğu başka bir ayette şöyle ifade edilmektedir: “*Bizim başımıza ancak, Allah'ın bizim için yazdığı şeyler gelir. O, bizim yardımcımızdır. Öyleyse mü'minler, yalnız Allah'a güvensinler.*” (Tevbe, 9 /51) Burada, Allah'ın müminler için takdir ettiğine inanmanın müminler açısından faydalı olduğu ifade edilmektedir. Mümin insanın savaşta galip veya mağlup olması fark etmemektedir. Çünkü mümin insan, Allah'a ve O'nun yazgısına inandığı için her iki durumda da kazançlı çıkmaktadır. Fakat kâfirler ise, Allah'a ve O'nun yazgısına

⁵²⁹ *Kur'an Yolu*, Heyet, V, 375.

⁵³⁰ Kurtubî, XVIII, 139.

⁵³¹ Yazır, VIII, 86.

inanmamaları sebebiyle galip gelseler bile gerçek zafer ve mutluluğa ulaşamazlar, zafer ancak inananların olacaktır.⁵³²

Kaderle ilgili aşağıda verilen ayette ise, hidayetin ancak Allah'ın izni ile gerçekleştiği, bu nedenle Hz. Peygamberin üzülmemesi gerektiği şöyle ifade edilmektedir: *“Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geldiyse; bir delik açıp yerin dibine inerek yahut bir merdiven kurup göğe çıkarak onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa durma, yap! Eğer Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzere toplardı. O hâlde, sakın cahillerden olma.”* (En'âm, 6/35) Burada, Allah (c.c.) Hz. Peygambere, kâfirlerin küfürlerinde ısrar edip imana gelmemelerinden dolayı üzülmemesi gerektiğini emretmektedir. Çünkü onların imana gelmeleri ancak Allah'ın takdiri ile olabilmektedir. Allah'ın onlar için takdir etmiş olduğu kader ve yazgıya Hz. Peygamberin uyması, kabullenmesi kendisi için olumlu sonuçlar doğuracaktır. Aksi bir durumda ise, yani kâfir olmaları veya kâfir kalmalarından dolayı peygamberin aşırı üzülmesi onun huzurunun bozulmasına, ruhunun daralmasına sebebiyet verecektir.⁵³³

Aşağıda ifade edilen hadisi şerifte de kadere rıza göstermemenin insanın huzur ve saadetine engel olduğu belirtilmektedir: *“Âdemoğlunun saadet sebeplerinden biri de Allah Teâla'nın hükmettiğine rıza göstermemesidir. Şekavet sebeplerinden biri de Allah Teâla'ya istihareyi terk etmesidir. Keza şekavet sebeplerinden bir diğeri de Allah'ın hükmettiğine razı olmamasıdır.”*⁵³⁴

Başa gelen musibetten dolayı insanın her durumda Allah'a şükretmesi, O'na isyanda bulunmaması insanın kederini azaltmaktadır. Çünkü musibet hedefine ulaşan, isabet eden anlamına gelmektedir. Bunun isyanla karşılanması kişiye kazanç getirmemekte tam aksine kişiyi Allah katında günahkâr kılmaktadır. Yeryüzünde insan maddi ve manevi musibetlere maruz kalmaktadır. İnsanın yaşadığı mutluluk, sevinç, başarı Allah'ın lütfu olduğu gibi, insanın başına gelen olumsuz olaylar da Allah'ın ezeli ilmiyle *Levh-i Mahfuz*'da yazılmıştır. Bu sebeple çeşitli bela ve musibetlerle karşılaşınca bunu kadere bağlamak ve kadere isyan etmemek insanın kalbine güç, sağlamlık ve huzur vermektedir.⁵³⁵

⁵³² Kutub, *Fi'zilâl*, VII, 312.

⁵³³ Kurtubî, VI, 417.

⁵³⁴ Tirmizi, Kader 15.

⁵³⁵ Yazır, VIII, 171.

Kadere rıza, mutlu ve huzurlu bir hayatın belirtisi olarak ifade edilmektedir. Bu durum şu iki nedenden dolayıdır. Birincisi: Allah'ın insana takdir ettiği kaza ve kadere rıza, insan için boş vaktin olmasını sağlamaktadır. Cereyan eden durumlar hakkında kendisini meşgul etmez. Bunun yerine vaktini Allah'a ibadet ve kulluk ederek geçirerek kalbi teskin olur. Fakat kadere razı olunmaması durumunda tam tersi bir durum gerçekleşir. İnsanın kalbi sorular, kuruntularla meşgul olmaktadır. İkincisi ise; Kazaya rıza gösteren insan Allah'ın kendisi için takdir ettiği durumun gerçekleşmesi durumunda kaza ile ilgili olumlu veya olumsuz yorumlarda bulunmayarak Allah'ın takdirine saygılı olması sebebiyle huzura kavuşabilecektir. Çünkü gerçekleşen olayda hayır mı şer mi olduğu ancak Allah (c.c.) tarafından bilinebilir.⁵³⁶

2.2.2. Ahlakla İlgili Etkenler

Bu kısımda, Kur'an-ı Kerim ve hadislerle göre insanın dünya ve ahiret mutluluğunu ve huzurunu bozan olumsuz ahlaki etkenlerden bazıları ayrıntıya girilmeden izah edilecektir.

2.2.2.1. Kibir

Sözlükte “büyüklik” anlamına gelen kibir, “kişinin kendini üstün görmesi ve bu duyguyla başkalarını aşağılayıcı davranışlarda bulunması”⁵³⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Kibir kavramına yakın Tekebbür kavramı ise “Büyükleme en büyüğü, hakkı kabulden ve ibadet yoluyla Allah'a boyun eğmekten imtina ederek Allah'a karşı büyükleme”⁵³⁸ olarak ifade edilmektedir.

Allah'ın yasakladığı olumsuz bir davranış olan kibirden uzaklaşmanın gerekliliği ayette şöyle ifade edilmektedir: “Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüngenini sevmez.” (Lokman, 31/18) Ayette; kibrin, Allah (c.c) tarafından yasaklandığı ve kibirli insanın Allah tarafından sevilmediği belirtilmektedir. O'nun sevmediği bir insanın huzur ve saadete ulaşması da mümkün değildir.⁵³⁹ Müfessir Kurtubî ise, kibirli insandan Allah'ın

⁵³⁶ Canan, İbrahim, XIV, 22,23.

⁵³⁷ Mustafa Çağrı, “Kibir”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, XXV, 562.

⁵³⁸ Rağib, 1254.

⁵³⁹ Taberî, XX, 143.

razı olmayacağını, dolayısıyla Allah (c.c.) bu insanları bir nevi kendisinin sevgi ve rızasından mahrum etmekle tehdit ettiğini belirtmektedir.⁵⁴⁰

Kur'an-ı Kerim'de, ilk defa büyüklenen varlığın Şeytan olduğu belirtilmektedir. Allah'a karşı direniş ve ahlaksızlıkta bulunan Şeytan kibri sebebiyle bulunduğu makamdan uzaklaştırılarak sefil ve huzursuz bir hayata mahkûm edilmiştir.⁵⁴¹ *"Hani meleklerle, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu."*⁵⁴² (Bakara, 2/34) İblis'in Allah'ı tanıyıp, O'na iman etmesi onun kurtuluşu için yeterli olmamıştı. Çünkü İblis, Allah'ın emrini kibri yüzünden yerine getirmemişti. İblis'in bu olumsuz davranışı da Allah tarafından cezasız bırakılmadı, O'nun rahmetinden, cennetinden kovulmasına neden olmuştur. Buradan anlaşıldığı üzere, İblis gibi kibirli her kimse, Allah tarafından cezasız bırakılmayacak, huzur ve saadete ulaşamayacaktır.⁵⁴³ Çünkü kibir, sıradan bir günah değil de küfür sayıldığı için insan için sonuçları da çok kötü olacaktır.⁵⁴⁴

Bir başka kibir örneği, mal mülküyle övünen ve kibirli olan Karun'dan ise Kur'an-ı Kerim şöyle bahsetmektedir: *"Şüphesiz ki Karun, Musa'nın kavmindendi. Fakat onlara karşı kibirlenip azdı. Biz ona, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluğun zorlukla taşıyabileceği hazineler vermiştik..."* (Kasas, 28/76) Ayette ifade edilen Karun, ekonomik despotluk ve vurgun konusunda simge haline gelmişti. Bunca mal varlığına rağmen Karun, kibirlenerek Allah'a ve Peygamberine karşı çıkmıştır.⁵⁴⁵ Karun'un sahip olduğu mal mülk, onun ahiretteki kurtuluşunu sağlayamamıştır. Malı, onun ateşe girmesine dolayısıyla onu mutsuz ve huzursuz yapmıştır. Çünkü ahirette huzurlu bir hayat için takva sahibi olmak ve kibirden uzaklaşmak gerekmektedir.⁵⁴⁶

Beden ve fiziki üstünlükleriyle kibirlenen Ad kavminin kibirleri nedeniyle helâk oldukları ise Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: *"Ad kavmine gelince: 'Onlar, yeryüzünde haksız ve büyüklük tasladılar ve: Bizden daha kuvvetli kim var' dediler. Kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha kuvvetli olduğunu görmüyorlar mıydı?*

⁵⁴⁰ Kurtubî, V, 179.

⁵⁴¹ Güler, İlhami, *İman ve İnkârın Ahlaki ve Bilişsel Temelleri*, Cilt 1, Ocak-Mart 1998, 21.

⁵⁴² Bakara, 2/34.

⁵⁴³ Kutub, *Fi'zilâl*, VI, 33.

⁵⁴⁴ Kasapoğlu, *Kur'an'da İman Psikolojisi*, 168.

⁵⁴⁵ Yazır, VI, 403.

⁵⁴⁶ Taberî, XIX, 637.

Ayetlerimizi de inkâr etmişlerdi.” (Fussilet, 41/15) Ad kavmine gönderilen Hz. Hûd onlara Allah’ın azabının çetinliğini anlattığında onlar cüsselerine güvenerek bu azabın üstesinden geleceklerine inanıyorlardı, fakat onlar kibre kapılarak dünya ve ahirette cezalara müstahak olmuşlardır.⁵⁴⁷ Bu olumsuz davranıştan ve dolayısıyla helak olmaktan kurtulmanın yolu, tüm davranışlarda ancak mütevazı davranmakla gerçekleşebilir.⁵⁴⁸

Bir diğer kibir örneği Mekkeli müşriklerde görülmektedir. Onlar, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sade hayat yaşaması, malı mülkü bulunmaması vb. nedenlerden dolayı onun Kur’an’a ve peygamberliğe layık bir kişi olmadığını iddia etmişlerdir. Onlara göre Kur’an Mekke veya Taif’te bulunan aristokrat kişilere inmeliydi.⁵⁴⁹ Kur’an’da geçen şu ifade *“Bu Kur’an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!”* (Zuhruf, 43/31) kâfirlerin, Peygambere karşı kibrini açıklamaktadır. Râzî, ifade edilen ayetle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: *“Allah’ın Risâlet makamı, kıymetli bir makamdır. Binaenaleyh bu makam ancak, şerefli bir kimseye yakışır. Şerefli, kıymetli kimse, malı ve makamı çok olan kimsedir. Hâlbuki Hz. Muhammed (s.a.v.) böyle değildir. Dolayısıyla, Allah’ın risaleti, ona uygun düşmez. Bu makam ancak, şu iki şehrin birinde, yani Mekke ve Taif’te malı çok ve makamı büyük olan birisine uygun düşer.”*⁵⁵⁰

İslam inancına göre, her şeye gücü yeten, başkasına ihtiyaç duymayan ve büyüklenme hakkına sahip tek varlık Allah’tır.⁵⁵¹ Bu nedenle insanın kibirlenmesi, Allah’a karşı saygısızlık anlamına gelmektedir. Kibirli insan, diğer insanlardan daha üstün ve değerli olduğunu, herkesin kendine uyması ve saygı duyması gerektiğini düşündüğü için mantıklı düşünemez.⁵⁵² Bu duruma kanıt olarak ayeti kerimede *“Allah her kibirli zorbanın kalbini işte böyle mühürler.”* (Mü’min, 40/35) şeklinde buyurulmaktadır. Ayette, kibirli kişinin kalbinin mühürlendiğini, bu sebeple böyle bir kalp, kötü ve kaçak şeyler satan dükkâna benzetilmektedir. Kirli işlerle uğraşan kişinin kalbi de huzura kavuşamaz.⁵⁵³

⁵⁴⁷ Kurtubî, XV, 346.

⁵⁴⁸ el-Gazzâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, 561.

⁵⁴⁹ İbn Kesîr, VII, 225.

⁵⁵⁰ Râzî, XXVII, 629.

⁵⁵¹ Güler, *İman ve İnkârın Ahlaki ve Bilişsel Temelleri*, 22.

⁵⁵² Çağrı, *Kibir*, XXV, 53.

⁵⁵³ Bayraklı, Bayraktar, *Kur’an’da İçsel- Sosyal- Maddi Çevre Kavramları*, Bayraklı Yay., İstanbul 2009, 154.

Yukarıda ifade edilen ayetler kibrin, büyülenmenin Allah’a ait olduğunu belirtmekte, insanın herhangi bir sebepten dolayı kibirlenmesi ise haram kılınmıştır. Kibir, insanı inkâra götürerek dünyada ve ahirette huzursuzluğa sevk etmektedir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ifadesiyle, “*Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.*”⁵⁵⁴

2.2.2.2. Gıybet

Gıybet, “*Gizli kalmak, gizlenmek, görünmemek, uzaklaşmak, gözden kaybolmak*” gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁵⁵ Gıybet; bir kişinin arkasında vücudunun herhangi bir kusuruyla, soyuyla, sözleriyle veya ahlakıyla ilgili olarak onun hoşuna gitmeyeceği sözler söylemek şeklinde tarif edilmiştir.⁵⁵⁶ Başka bir ifadeyle, “*Gıybet, bir kimsenin hatasını, kusurunu, eksikliğini ifşa etmektir.*”⁵⁵⁷

İslâm dini, insanlar arasında olumsuz sonuçların doğmasına neden olan ve toplumsal huzuru engelleyen dedikodu ve gıybeti yasaklamış ve haram kılmıştır. Kur’an-ı Kerim’in 104. suresine Hümeze (Gıybet edenler) olarak adlandırılması, bu konunun önemini belirtmektedir. Bu surede ifade edilen kişiler “*İnsanları, dilleri ile arkalarından çekiştiren ve karşılarında kaş, göz hareketleri ile onları aşağılayan herkese yazıklar olsun.*” (Hümeze, 104/1) şeklinde tehdit edilmektedir. Burada, insanları küçük düşürmek, onları göz kaş işaretleriyle rahatsız eden kişilerin bu davranışlarından dolayı ahirette cehennem çukuruna atılacağı, dolayısıyla mutsuz ve huzursuz olacakları belirtilmektedir.⁵⁵⁸

Hucurât suresinde ise Yüce Allah, insanların ve toplumun huzurunu bozan gıybeti yasakladığını şöyle ifade etmektedir: “*Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.*” (Hucurât, 49/12) Allah (c.c.) bu ayette mümin insanın gıybetini yapmayı kesin bir şekilde yasaklamıştır.

⁵⁵⁴ Müslim, İmân, 147; Tirmizî, Birr, 61.

⁵⁵⁵ Çelebi, İlyas, “Gayb” DİA, TDV Yay., İstanbul 1996, 13/404-405.

⁵⁵⁶ Bilmen, Ömer Nasûhî, *Dînî ve Felsefî Ahlâk Lügatçesi*, Bilmen Yay., İstanbul 1967, 78-79

⁵⁵⁷ el-Gazzâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, 443.

⁵⁵⁸ Sâbûnî, III, 576.

Ayrıca gıybette bulunmayı, ölmüş kardeşin etini yemeye benzetilmektedir. Bu durum, gıybetin tiksindirici ve insanı rahatsız eden bir iş olduğunu göstermektedir.⁵⁵⁹

Gıybet ile ilgili olarak diğer bir ayette ise, Hz. Aişe hakkında dedikodu yapanlar şöyle azarlanmaktadır: *“Eğer Allah'ın dünyada ve ahirette üzerinizde fazlı ve rahmeti olmasaydı, içine daldığınız dedikodudan dolayı size büyük bir azab dokunurdu.”* (Nûr, 24/14) Ayette, gıybetin insan çok kötü sonuçlara neden olabileceği belirtilmektedir. Hz. Aişe hakkında gıybette bulunan kişiler ancak Allah'ın rahmeti ve bağışlaması sonucunda dünya ve ahiretteki cezadan kurtulmuş oldular.⁵⁶⁰ Fakat bu dedikodu İslam ümmetinde acılara ve özellikle Hz. Peygamber (s.a.v) ve Hz. Aişe'nin sıkıntı çekmelerine neden olmuştur.⁵⁶¹

Hz. Peygamber (s.a.v.) de şu hadisi şerifinde gıybetin insanın kurtuluşuna engel teşkil ettiğini ifade etmektedir: *“Benim için en tehlikeli gördüğüm ve zararını görebileceğimden en çok endişe ettiğin şey nedir?”* şeklindeki bir soruya, dilini işaret ederek *“Eğer dilini gıybet, dedikodu iftira, hakaret gibi hastalıklardan koruyarak ona sahip olursan... Dünyada ve ahirette bela ve musibetlerden emin olursun.”*⁵⁶² şeklinde cevap vermiştir. Hadisi şeriften anlaşıldığı üzere, insanın gıybette uzak durması, insanı dünyada huzurlu kılmakta, aksi durumda ise gıybet, insanın çeşitli dert ve musibetlerle karşılaşmasına ve huzursuz olmasına neden olacaktır

Gıybet sadece bir bireyi değil, aileyi, toplumu ve milletleri de olumsuz etkilemektedir. Gıybet, aile ve toplumlar arasında çeşitli tartışmalara, huzursuzluklara, kırınglıklara neden olmaktadır. Ayrıca gıybet yapan kişi Allah'ın emrine karşı gelerek günah işlemekte, kul hakkı yemektir. Kul hakkının ihlal edildiği aile ve toplumlarda huzur ve mutluluktan söz edilemez.⁵⁶³

Ayetlerde belirtildiği üzere gıybet, Allah tarafından yasaklanan kötü bir davranış, aynı zamanda ruhsal bir hastalıktır. Sahibinin ve karşı tarafın huzurunun bozulmasına neden olmaktadır. Bu illetten kurtulmak dolayısıyla huzura kavuşmak için, gıybette bulunan kişi öncelikle işlediği bu günahı dolaylı pişmanlık duymalı ve Allah'a

⁵⁵⁹ Râzî, XXVIII, 110.

⁵⁶⁰ Râzî, XXIII, 342.

⁵⁶¹ Kutub, *Fi'zilâl*, X, 406-407.

⁵⁶² Buhârî, İman 4.

⁵⁶³ Kiraz, Celil, *Kur'an'da Ahlak İlkeleri*, Emin Yay., Bursa 2007, 323.

sığınmalıdır. Bu günden tamamen uzaklaşılması ve bir daha işlenmeyeceğine dair sağlam bir karar alınması kişinin kurtuluşu için önem arz etmektedir.⁵⁶⁴

2.2.2.3. Cehalet

Sözlükte cehalet; “*bilmemek, tanımamak, bir şeyden haberi olmamak*”⁵⁶⁵ terim olarak ise; “*En küçük bir kırgınlık anında iradesini kaybedip parlayan, kontrolsüz bir ihtirasla öfkesine kapılması sonucu düşünmeden hemen körü körüne atılan delikanlının ateşli ve sabırsız kişinin duygularına ve hırslarına hâkim olamayan aşırı insanın davranışdır.*”⁵⁶⁶ şeklinde tanımlanmaktadır.

Kur'an- Kerim'de, cehaletin insan için olumsuz ve kötü sonuçlara yol açtığı, buna karşın ise ilmin insan için değerli olduğu ifade edilmektedir.⁵⁶⁷ Kur'an'da, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hitaben “...*Eğer Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzere toplardı. O hâlde, sakın cahillerden olma.*” (En'âm, 6/35) buyrulmaktadır. Allah (c.c.) burada, Hz. Peygamber'in kâfirlerin iman etmemelerinden dolayı aşırı bir şekilde üzülmeye karşı çıkmaktadır. Çünkü Allah, dileseydi hepsini iman sahibi yapardı. Bu nedenle kâfir olmayı seçen kişiler yüzünden Hz. Peygamberin aşırı üzülmeye, onu cahillerin konumuna düşüreceği belirtilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber ve genel anlamda insanların kalbinin daralmasına ve eziyet çekmesine neden olacağı için cahillik, kötü bir özellik sayılmaktadır.⁵⁶⁸

Cehalet kavramı Kur'an'da sadece bilmeme, anlamama manasında değil bazen insanın Allah'a inanmama veya yanlış inancı ifade etmek için kullanılmaktadır: “...*Ey Mûsâ! Onların kendilerine ait ilâhları (putları) olduğu gibi sen de bize ait bir ilâh yapsana*” dediler. Mûsa şöyle dedi: “*Şüphesiz siz cahillik eden bir kavimsiniz.*” (A'raf, 7/138) Burada, Allah (c.c.) İsrailoğullarını denizden sapasağlam geçmelerini sağlamasına rağmen onlar Hz. Musa'dan bir put yapmasını istemişlerdir. Onları bu davranışa iten cahillikleriydi. Bu cahillikleri, onların helâkına yol açmıştır.⁵⁶⁹

⁵⁶⁴ İbn Kesîr, VII, 377.

⁵⁶⁵ İbn Manzûr, XI, 129.

⁵⁶⁶ İzutsu, *Kur'an 'da Allah ve İnsan*, 193-194

⁵⁶⁷ Bakara, 2/31-32, 151, 251; Nisâ 4/113; Yûsuf 12/22.

⁵⁶⁸ Kurtubî, VI, 417.

⁵⁶⁹ Râzî, XIV, 349.

Başka bir ayette ise cahilliğin, insanı küfre sürüklediği, putlara tapmaya davet ettiği şöyle ifade edilmektedir: “...*Fakat ben sizi cahillik eden bir kavim olarak görüyorum.*” (Ahkâf, 46/23) Bu ayette, Hz. Hud’un cahil olan kavminin ona ve Allah’a iman etmedikleri ifade edilmektedir. Ayrıca Hz. Nuh’un tebliğini de dikkate almayarak Allah’ın azabının erken gelmesini de istemişlerdir. Fakat bu cahillikleri ancak onların huzurunun bozulmasına neden olmuştur.⁵⁷⁰

Cehâlet, insan için olumsuz bir özelliktir. Bu olumsuz özelliklere sahip olan kişilerden Hz. Peygamber’in uzaklaşması gerektiği şöyle ifade edilmektedir: “*Sen af yolunu tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir.*” (A’raf, 7/199) Burada, cahil kâfirlerin Hz. Peygamber’in getirdiği delillere inanmaya yanaşmadıkları, yanlış inançlarında ısrarcı oldukları belirtilmektedir. Bu sebepten dolayı Hz. Peygamber’in onların seviyelerine inmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Cahillikleri onların küfre girmelerine ve dolayısıyla helaklarına neden olmuştur.⁵⁷¹ Cahil kişilere karşı öfkeyle hareket edilmesi durumunda ise insanın nefsi, ayağına kaydırabilecek ve insanı olumsuz sonuçlara sevk edebilecektir. Bu nedenle bazı durumlarda onların görmezden gelinmesi daha mantıklı olmaktadır.⁵⁷²

İnsanın fitratında genel anlamda cahillik ve zalimlik bulunduğu ayrıca şu ayetten de anlaşılmaktadır: “*Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.*” (Ahzab, 33/72) Burada, insanın emaneti kabul etmesi, yüklenmesi insanın dünyada önemli bir konumda olduğunun göstergesidir. Kur’an-ı Kerim, Emanete riayet eden kişinin ahirette mutlu ve huzurlu olacağı, Allah’ın emir ve yasaklarına uygun bir şekilde davranmayan, taşıdığı yükün önemini kavramayan kimseleri de “*zalim ve cahil*” tabirleriyle tanıtmaktadır. Böyle bir insan cahil olarak tanımlanmakta, çünkü hayatını başıboş yaşamakta ve hesap vermeyeceğini düşünmektedir. Ayrıca hem kendisini hem de diğer insanlara kötü ve huzursuz bir gelecek hazırladığı için de cahildir.⁵⁷³

Yukarıda ifade edilen ayetlerden ayrı olarak Kur’an-ı Kerim’de geçen cehalet kavramı, insanların kötü tutumları bazı ayetlerde şöyle ifade edilmektedir: Allah’a şirk

⁵⁷⁰ Taberî, XXII, 126.

⁵⁷¹ Kurtubî, VII, 344.

⁵⁷² Kutub, *Fi’zilâl*, VI, 362-363.

⁵⁷³ Mevdûdî, IV, 466.

koşmak, putlara özenmek (A'raf, 7/138), günah işlemek (Nisa, 4/17), zinada bulunmak (Yusuf, 12/33), İnsanlarla alay etmek (Bakara, 2/67), Emanete ihanet etmek. (Ahzab, 33/72) Yukarıda ifade edildiği üzere cehalet kavramı bilgi yoksunluğundan ziyade insanın Allah'a ve diğer insanlara karşı olumsuz tutumlarını içermesi sebebiyle insanın ve toplumların saadetine en büyük engeli teşkil etmektedir.

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) de aşğıdaki hadisi şerifinde cehaletin insanlara olan olumsuz etkilerine dikkat çekmektedir: *"Allah, ilmi insanlardan çekip almaz fakat âlimleri almak suretiyle ilmi alır. O kadar ki hiç âlim kalmaz, insanlar cahil kimseleri ilim mevkilerine getirirler. Bu kimselere soru yöneltilir, onlar da bilmeden fetva verirler böylece kendileri de (hak yoldan) saparlar ve insanları da saptırırlar."*⁵⁷⁴ Hadisi şerifte ifade edildiği üzere âlim kişi, insanlara faydalı bilgiler vererek insanların huzuruna katkı sağlamakta, cahil kişi ise hem kendinin hem de diğer insanların helâkına yol açmaktadır.

Yukarıda ifade edilen olumsuz sonuçlarla karşılaşmamak, dünya ve ahirette huzursuz olmamak için insanın yapması gerekenler Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir. Öncelikle insan, cahilliği yenmesi için Kur'an'ın *"Eğer bilmiyorsanız, bilenler sorun."* (Nahl, 16/43) emrine uyması gerekir. Akıllı ve düşünen bir varlık şeklinde yaratılan insanın ilim sahibi olması ayrıca teşvik edilmekte, ilim sahibi insanın cahillere olan üstünlüğü de *"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"* (Zümer, 39/9) ifadesiyle belirtilmektedir. *Bilme*'den maksat, insan devamlı Allah'ı bilip O'na kulluk edecek, bu bilme sayesinde yaratılmışlara kulluk etmekten kurtulacaktır. Kur'an'da geçen *"Rabbim ilmimi arttır."* ayeti de ilmin insanın saadeti için önemini ve gerekliliğini açıklamaktadır.⁵⁷⁵

Cehalet, Allah'ın emir ve yasaklarına uymayı engellemekte, sevgi ve saygının zarar görmesine neden olmaktadır. Bu sebeple insan ve toplumların huzurlu olmaları için cehaletle mücadele etmeleri ve ilim dalında gelişmeleri önem arz etmektedir. Toplumsal barış ve huzurun en büyük engellerinden olan cehaletle uğraşmak insanların ve Müslümanların en önemli görevidir.⁵⁷⁶

⁵⁷⁴ Buhâri, ilim, 34; Müslim, İlim, 13.

⁵⁷⁵ *Kur'an Yolu*, Heyet, IV, 603.

⁵⁷⁶ Demirci, Muhsin, *Kur'an'a Göre İnsan ve Sorumlulukları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, 66.

Netice itibariyle cahillik, sabırsız ve sorumsuz davranan kişilerin özelliğidir. İnsanın, kâinatta bulunan varlıkların görünmeyen yüzünü anlayamaması, Allah'ın iradesini kavrayamamasıdır. İnsan fitratında cahillik ve zalimlik bulunmakta, insanın bunu aşabilmesi için kendisine ilahi kitaplar ve peygamberler gönderilmiştir. Aklını kullanıp, cahillerden olmayan insanın dünya ve ahirette huzura erecektir.

2.2.2.4. Yalan Söylemek

Yalan, “*Bir şeyin gerçeğe aykırı bir şekilde haber verilmesi*”⁵⁷⁷ başka bir ifadeyle “*Bilerek veya bilmeyerek bir şey veya olay hakkında olduğundan farklı haber vermek*”⁵⁷⁸ şeklinde ifade edilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de 280 yerde yalan ve türevleri ifade edilmektedir.⁵⁷⁹ Bu ayetlerde genellikle imana ilişkin konular ve münafıkların ikiyüzlülüklerine vurgu yapılmaktadır. Bazı ayetlerde ise mümin insanların da yalandan uzak durması gerektiği belirtilmektedir “*Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?*” (Saff, 61/2) Bu ayette ifade edildiği üzere Allah (c.c.) müminleri uyarmaktadır; çünkü onlar Allah'ın kendilerine emretmiş olduğu taat ve teslimiyet gibi durumları tam olarak yerine getirememişlerdir.⁵⁸⁰ Yerine getirmedikleri bu sözler sebebiyle çirkin iş işledikleri ve bunun azap gerektirdiği başka bir ayette şöyle izah edilmektedir: “*Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük gazap gerektiren bir iştir.*” (Saff, 61/3) Burada özellikle mümin kimsenin yalan konuşmasının Allah nezdinde günah, iğrenç ve kötü bir davranış olduğu belirtilmektedir.⁵⁸¹ Müfessir Râzî ise, yalan konuşmanın Allah'ın buğzuna ve O'nun azabına neden olacağını ifade etmektedir.⁵⁸² Yalan söylediği için Allah'ın azabına uğrayan kişinin huzursuz ve mutsuz olması kaçınılmazdır.

Yalan, dinen yasaklandığı halde insan, bazen bu davranışa yönelebilmektedir. Özellikle de duygu bozukluğuna sahip olan birey yalana daha çok başvurmaktadır. Çünkü bu kişiler genellikle çevreleriyle iletişimi sınırlı, kaygılı, mutsuz, kıskanç,

⁵⁷⁷İbn Manzûr, I, 704.

⁵⁷⁸ İbn Fâris, V, 167/168.

⁵⁷⁹ Çağrı, Mustafa, “Yalan” Mad., *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, XLIII, 297-300.

⁵⁸⁰ Râzî, XXIX, 526.

⁵⁸¹ Kutub, *Fi'zilâl*, XIV, 442.

⁵⁸² Râzî, XXIX, 527.

huzursuz bireylerdir.⁵⁸³ Bu duruma, Hz. Yusuf'un kıskanç kardeşlerinin yalan söyleyerek ona tuzak kurmaları örnek olarak verilebilir: *“Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş...”* (Yusuf, 12/17) Hz. Yusuf'un kardeşlerini bu duruma sevk eden içlerindeki haset duygusudur. Bu olumsuz duygu, onları kötü düşünce ve fiillere sevk etmiş, hatta kardeşlerini yok etmeye teşebbüs etmelerine bir nedendir. Özellikle de babalarının uzun bir süre kederlenmesine ve üzülmeye sebep olmuştur. Buna karşın Hz. Yusuf'un kardeşleri kıskançlık ve yalandan uzak durmuş olsalardı, hem kendileri hem de babaları Hz. Yakub üzülmeyecek ve kederlenmeyecekti.⁵⁸⁴

Allah'a gerçek anlamda iman etmeyip O'na karşı yalan uyduran kişilerin akıbetinin kötü olacağı, onların cehenneme gidecekleri ve mutsuz olacakları bir diğer ayette şöyle ifade edilmektedir: *“Allah'a karşı yalan uydurandan veya hak kendisine gelmişken onu yalanlayandan daha zalim kimdir? Cehennemde inkârcılar için durak yok mudur?”* (Ankebût, 29/68) Burada, özellikle müşrik kâfirlerin işledikleri kötü davranış ve hayâsızlıkların Allah tarafından kendilerine öğretildikleri şeklinde yalan ifadelerde bulundukları, ayrıca Allah'a ortak koşarak O'nun evlat sahibi olduğunu iddia ettikleri belirtilmektedir. Fakat Allah, çocuk edinmekten münezzeh olup her şeyin gerçek yaratıcısıdır.⁵⁸⁵ Bu çirkin ve yalan sözleri sebebiyle de onlar cehennemde azap görecek ve kurtuluşa erenlerden olmayacaklardır.⁵⁸⁶

Başka bir ayette ise peygamberlerin kavimleri tarafından yalanlandığı şöyle buyurulmaktadır. *“...Ne o, yani bu Kitap, içimizden bula bula onu mu buldu, o mu buna layık görülmüş? Hiç de öyle değil, bilakis o yalancının, küstahın biridir.”* (Kamer, 54/24-25) Burada peygamberi yalanlayan kişi ve kavimlerin dünyada ve ahirette hüsrana uğrayacakları, asıl yalancı ve şımarık olanların kendileri olduğu ve bu sebepten dolayı yok edici bir bela ve azapla karşılaşacaklardır.⁵⁸⁷

Peygamberi yalanlama ile ilgili başka bir örnek ise, Hz. Nuh'a iman etmeyip onu yalanlayan kavmin bu kötü davranış sebebiyle helak olmaları şöyle ifade edilmektedir:

⁵⁸³ Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, 67.

⁵⁸⁴ Râzî, XVIII, 422.

⁵⁸⁵ bkz. Bakara, 2/116; En'am, 6/101; Meryem, 19/92.

⁵⁸⁶ Kurtubî, XIII, 363.

⁵⁸⁷ Kutub, *Fi'zilâl*, XIV, 178-179.

“Derken kavmi onu yalanladı. Biz de onu ve gemide onunla beraber bulunanları kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk...” (A’raf, 7/64) Müfessir Taberî, bu ayetle ilgili peygamberi yalanlayan kişilerin cezasız bırakılmayacağını, işledikleri kötülüklere karşılık dünya ve ahirette cezalara uğrayacaklarını belirtmektedir. Buna karşın peygamberleri doğrulayan kişilere Allah’ın yardımı olacağı ve bu kimselerin dünya ve ahiret saadetine ereceği ifade etmektedir.⁵⁸⁸ Bu durum, doğruluğun insanın kurtuluşuna vesile olması bakımından önem arz etmektedir.

Başka bir yalanlama ise, kâfirlerin ahiret hayatını, tekrar dirilmeyi inkâr etmeleri konusudur. Bununla ilgili olarak şöyle *“Biz bir daha dirilecek değiliz...”* (En’am, 6/29) derlerdi. Çünkü kafirlere göre insanın kemikleri çürüdüğünde onları tekrar diriltebilecek bir varlığa iman mantıklı değildi. (İsra, 17/98) Fakat kıyamet kopunca, onlar ayağa kalkınca *“Eyvah! Kim kaldırdı yatağımızdan.”* (Yasin, 36/52) diyecek ve Hz. Peygamberlerin yalan konuşmadıklarını göreceklerdir. Peygamberlere ve ahirete inanmadıkları için kızgın ateşle, kaynar sularla ve kapkara bulutlarla kaplı bir yer olan cehenneme atılarak ahirette huzursuz, sıkıntılı bir hayat yaşayacaklardır.⁵⁸⁹

İnsanın manevi huzurunu bozan ve büyük günahlardan sayılan bir davranış da yalancı şahitlikte bulunmaktır. Bir insanın, bilmediği ve duymadığı bir konuyla ilgili olarak konuyu bildiğini, gördüğünü iddia etmesi yalancı şahitlik olarak ifade edilmektedir. Böyle bir şahitlikte bulunmak karşı tarafı rencide ettiği, zor durumda bıraktığı için haram kılınmış ve büyük günahlardan sayılmaktadır.⁵⁹⁰ Bir hadisi şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.) de büyük günahları şöyle ifade etmektedir: *“Allah’a ortak koşmak, ana babaya âsi olmak ve yalancı şahitlikte bulunmak.”*⁵⁹¹ Hadisi şerifte ifade edildiği üzere yalancı şahitlikte bulunmak büyük günahlardan sayılmaktadır. Böyle bir günah da sahibini cehenneme sevk ederek en büyük huzursuzluğa neden olacaktır.

Yalan konuşma sadece ahiret mutsuzluğuna neden olmamakta, dünya hayatında insanın ruhsal durumunu kötü etkilemektedir. Öncelikle, yalan konuşan insanlar gergin olmaktadır. Yalan konuşan insan söylediği ifadeleri ve söylediklerinin inandırıcı olup olmayacağı ile ilgili çok düşünmektedir. Karşı tarafa nasıl bir cevap verecek, nasıl ikna

⁵⁸⁸ Taberî, XII, 502.

⁵⁸⁹ Râzî, XXIX, 409.

⁵⁹⁰ Kur’an’dan Öğütler 2, Heyet, DİB Yay., Ankara 2010, II, 397.

⁵⁹¹ Buhârî, Şehâdât, 10; Müslim, İman, 143.

etmeye çalışacak gibi düşüncelere kapıldığı için yalancı kişi, gergin ve huzursuz olmaktadır.⁵⁹²

Netice itibariyle yalan konuşmak dinimizce yasaklanmış ve büyük günahlardan sayılmıştır.⁵⁹³ Bu kötü davranış insanın dünya saadetini olumsuz etkilemektedir. Özellikle de Allah'ın, peygamberin, ahiret hayatı gibi imani konuların yalanlanması ahiret hayatında huzursuz olmanın temel sebebi sayılmaktadır.

2.2.2.5. Haset

Haset, kelime olarak *isteme*, *dileme* gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁹⁴ Terim olarak ise haset, diğer insanların sahip olduğu maddi veya manevi zenginlikten dolayı onları çekememe, bu zenginliklerden, imkânlardan mahrum olmalarını dilemek şeklinde ifade edilmektedir.⁵⁹⁵ Gazzâlî ise hasedi, “*Bir kimseye bir nimet gelir, sen onu beğenmezsin, istemezsin, o nimetin elinden çıkmasını istersin.*”⁵⁹⁶ şeklinde ifade etmektedir. 468.

Kıskançlık duygusunun insan ve diğer varlıklar için olumsuz sonuçlara neden olduğu ilk olarak Hz. Âdem ve Şeytan arasında geçen olayda görülmektedir. Yeryüzündeki ilk günahın haset ve kibir yüzünden İblis tarafından işlendiği⁵⁹⁷ bir ayette şöyle ifade edilmektedir: “*Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın.*” (A'râf, 7/12) Şeytan'ın bu kıskançlık ve kibri onun cennetten çıkarılmasına ve aşağılık bir varlık haline gelmesine neden olmuştur.⁵⁹⁸ İblis'in bu kıskançlığı yüzünden Allah tarafından cezalandırıldığı başka ayetlerde de ifade edilmektedir.⁵⁹⁹

Hased'in insan için yıkıcı olduğu, huzur ve mutluluğu yok ettiğini gösteren diğer örnek ise Hz. Âdem'in çocukları arasında yaşanan hadisede görülmektedir. Hz. Âdem'in çocuğu Kabil'i bu davranışa (kardeş katli) sürükleyen en önemli olay kendisinin Allah'a sunduğu kurbanın kabul edilmemesi, kardeşi Habil'in ise kurbanının

⁵⁹² David J. Lieberman, *Kimse Size Yalan Söyleyemez*, (Çev: Sinem Sonuvar), Kuraldışı Yay., İstanbul 2004, 33,43-44.

⁵⁹³ el-Gazzâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, 437.

⁵⁹⁴ Râğîb, 169.

⁵⁹⁵ Mahrûs, Abdussamed Ali; Süleyman, İkbâl Zeki: *Mu'cemü'l-Kebîr*, Kahire Arap Dil Akademisi, Mısır 2000, V, 322.

⁵⁹⁶ el-Gazzâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, 468.

⁵⁹⁷ Râzî, XIV, 207.

⁵⁹⁸ Kurtubî, VII, 173.

⁵⁹⁹ bkz. Hicr, 15/26-35; Bakara, 2/34; A'râf, 7/11-13.

kabul edilmesidir.⁶⁰⁰ Bu sebepten dolayı Kabil, kardeşini kıskanmış ve kendisinin huzur ve mutluluğuna engel olacak bir davranışa yöneldiği ayette şöyle ifade edilmektedir: *“Nihayet nefsi onu kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü: Bu yüzden kaybedenlerden oldu.”* (Maide, 5/30) Ayette ifade edildiği üzere Kabil’in kıskançlığı onun kaybetmesine neden olmuştur. İçindeki kıskançlık, haset duygusu, cinayeti ona sevimli kılmış, bir nevi ibadet şevkiyle yapılabilecek bir davranış olarak göstererek onu cesaretlendirmiştir. Fakat Kabil’in bu cesareti cahil cesareti gibi onun hem dininde hem de ahiretinde kaybetmesine neden olmuştur.⁶⁰¹

Kur’an-ı Kerim’de kıskançlıkla ilgili diğer örnek ise Hz. Yusuf ve kardeşleri arasında geçen hadisede şöyle ifade edilmektedir: *“Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”* (Yusuf, 12/5) Ayette geçtiği üzere Hz. Yusuf, gördüğü rüyayı babasına anlatınca, Hz. Yakub’un, Hz. Yusuf’a rüyayı kardeşlerine anlatmaması gerektiğini ifade etmesi onun fetaneti sebebiyle kardeşlerinde kıskançlık duygusunun mevcut olduğunu hissetmiştir.⁶⁰² Çünkü üvey kardeşlerindeki haset, çok şiddetli olduğu için kendi kardeşlerini öldürebilecek kadar gözlerini karartmıştı.⁶⁰³ Bu hasetleri, hem babaları hem de peygamber olan Hz. Yakub’un dünya ile ilgili işlerde sapıklık içinde olduğunu düşünmelerine ve onu ileri derecede eleştirmelerine yol açmıştır. Peygamberin ileri derecede tenkit edilmesi insanı küfre düşürmektedir.⁶⁰⁴ Bu durum, haset etmenin insanın saadetine engel teşkil ettiğine örnek olarak verilebilir.

Başka bir ayette, Yüce Allah’ın Hz. İbrahim soyundan gelen Hz. Peygamber’e (s.a.v.) nimet vermesi nedeniyle Yahudiler tarafından kıskandığı⁶⁰⁵ şöyle ifade edilmektedir: *“Yoksa, insanları; Allah’ın lütfundan kendilerine verdiği şey dolayısıyla kıskanıyorlar mı..?”* (Nisâ, 4/54) Müfessir Kurtubî, Yahudilerin Hz. Peygamberi ve ona iman etmelerinden dolayı onun ashabını sürekli kıskandıklarını, bu haset ve kıskançlıkları nedeniyle de onların sürekli kederli ve mutsuz olduklarını belirtmektedir.⁶⁰⁶

⁶⁰⁰ Râzî, VIII, 28.

⁶⁰¹ Yazır, III, 332.

⁶⁰² Kurtubî, IX, 120.

⁶⁰³ Züheyli, XII, 207.

⁶⁰⁴ Râzî, XVIII, 422.

⁶⁰⁵ Taberî, VIII, 476.

⁶⁰⁶ Kurtubî, V, 250.

Hasedin, insanı göz göre göre isyana, ateşe, huzursuzluk ve cehenneme sevk ettiğini Ebu Cehil'in örneğinde de çok açık bir şekilde görülmektedir. Hz. Peygamber'in en büyük düşmanı olan Ebu Cehil, Peygamberimize iman etmemiş, karşı çıkmış ve çeşitli işkencelerde bulunmuştur. Onun bu düşmanlığı Hz. Peygambere olan hasedinden, kıskançlığından kaynaklanmaktaydı. Ebu Cehil, Kureyş kabilesine mensup olan Hz. Peygamber'i (s.a.v.) kabul etmemesinin nedenini şöyle açıklamıştır: *".. Şimdi onlar 'gökten kendisine vahiy gelen bir peygamberimiz var' dediler. Biz buna nasıl yetişebiliriz? Vallahi biz Ona asla inanmayız ve O'nu tasdik etmeyiz..."*⁶⁰⁷ Bu söz hasedin, insanı hak şeyden alıkoyduğunu dolayısıyla ebedi huzura engel olduğunu göstermektedir.

Haset, insanı inkâra sürükleyerek huzurunu bozan en önemli etkindir. Hasedin insan için bir diğer olumsuz tarafı da haset eden kişinin çok ileriye giderek haset ettiği kişinin nasihatlerini kabul etmemesidir. Ayrıca ilim ehlinde de uzaklaşarak onların nasihatlerini hasedinden dolayı dikkate almaz. İlim ehlinin üstünlüğünün farkında olsa dahi onların yolundan gitmeyerek kendini çıkmazlara, sıkıntılara sürüklemektedir.⁶⁰⁸

Ayet ve hadislerde ifade edildiği üzere haset, insanın mutsuz ve huzursuzluğuna neden olmaktadır. İnsanın bu illetten kurtulması için öncelikle ilim ve amele birlikte sahip olması gerekmektedir.⁶⁰⁹ Ayrıca, Allah'ın yapmış olduğu taksimata şükredilmesi gerekmekte, haset duygusuna kapılan kişinin ise Allah'a istiğfarda bulunması önem arz etmektedir.⁶¹⁰

⁶⁰⁷ İbn İshak, Ebû Abdillâh Muhammed, *Siyer*, (Çev: Sezai Özel), Akabe Yay., İstanbul 1988, 200.

⁶⁰⁸ el-Gazzâlî, Ebû Hâmid, *İhyâ-ü Ulûm'id-Din*, Merve Yay., İstanbul 2014, III, 819.

⁶⁰⁹ el-Gazzâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, 469.

⁶¹⁰ Buhârî, Edeb, 57.

SONUÇ

Bizi yaratan, bize nimet, sağlık, huzur ve saadet veren, ayrıca O'na yapılan kulluğun karşılığı olarak bize sonsuz huzur ve saadetin olduğu cenneti ihsan eden, ayrıca bu araştırmanın sonuca ermesini de bize nasip eden Allah'a (c.c.) hamd ediyoruz. Gayret kuldan, başarı Allah'tan düşüncesiyle yola çıktığımız bu çalışmada insanın dünya ve ahiret huzurunu Kur'an eksenli olarak, dilimizin dönebildiği kadar ve genel hatlar etrafında izah etmeye çalıştık

Huzur ve saadet konusunun sadece Kur'an'da işlenen bir konu olmadığı, aynı zamanda bu konunun tahrif edilmiş olan Kitabı-ı Mukaddes'ta da işlendiği sonucuna varıldı. Yahudilik ve Hristiyanlık'a göre insanın huzuru için inançla ilgili etkenlerin yerine getirilmesinin önem arz ettiği, bununla birlikte ibadet ve ahlakla ilgili bazı etkenlerin yerine getirilmesinin de gerekli olduğu söylenebilir.

Hint kökenli dini inanışlarda da insanın huzur ve saadetine önemli olduğu, bu inançlara göre saadetin sağlanması için inançla ilgili olan etkenlerin çok da önem taşımadığı, bunun yerine ahlakla ilgili etkenlerin yerine getirilmesinin ve tenasüh döngüsünden kurtuluşun insanın huzuru için önem taşıdığı sonucuna varıldı.

Huzurla ilgili Kur'an'da bazı kavramların geçtiği, bu kavramlardan özellikle de sekîne duygusunun insanın huzuru için gerekli olduğu, insanın huzuruna katlı sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte buna benzeyen diğer kavramların da huzur için önem arz ettiği, buna karşın bu kavrama zıt anlam ifade eden hüzn, havf, keder gibi duygulardan uzaklaşmanın insanın huzuru için gerekli olduğu da bu çalışmada varılan bir diğer sonuçtur.

İnsanın dünya ve ahiret huzuru için vardığımız en önemli sonucun, bireyin inanç esaslarını hiçbir tereddüt etmeden kabul etmesiyle mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. Başta Allah'a olmak üzere diğer itikadi şartlara iman etme, huzurlu hayatın önemli şartlarından. Kur'an'da, samimi bir şekilde iman eden kişilerin huzur ve saadete ulaştıklarının belirtilmesi, bizi huzur için inançla ilgili etkenlerin önemli olduğu sonucuna götürmektedir.

Kur'an'a göre huzurlu bir hayat için önem arz eden diğer etkenler, ibadetle ilgili olanlardır. Bunlardan özellikle; Allah'a kulluk etme, namaz, oruç ve diğer ibadetlerin

huzurlu bir hayat için gerekli olduğu bu çalışmada varılan bir sonuçtur. Ayrıca sosyal etkenlerinden aile, evlat ve dostluk gibi unsurlar da önem arz ettiği görülmüştür. Özellikle ailenin huzuru sağlamada önemli olduğu, aile kurumunun içine anne, baba, çocuk ve eşin her birinin alınması ve bu kurumun “Aile Huzur Evleri”ne dönüştürülmesi suretiyle huzurlu bir hayatın daha kolay sağlanacağı söylenebilir.

Allah’ın insana nimet olarak ihsan ettiği maddi varlıkların ve insan ömrünün O’nun yolunda ve O’nun emrettiği şekilde harcanmasının huzurlu bir hayatı sağladığı sonucuna varıldı. Ayrıca faydalı bir ilmin, O’nun verdiği nimetlere karşılık yapılan şükürün, musibetlere karşı isyandan uzak durarak sabırlı bir şekilde davranmanın ve O’nun rahmetinden her zaman ve her yerde ümit kesmemenin huzurlu bir hayatı sağlayacağı vardığımız bir diğer sonuçtur.

İnançla ilgili; Allah’a karşı isyan, ümitsizlik, kadere razı olmama gibi etkenlerin insanın dünya ve ahiret saadetine en büyük engel olduğu, ayrıca ahlak ilgili bazı olumsuz etkenlerin –kibir, gıybet, yalan, haset- de huzursuz bir hayata neden olduğu sonucuna varılmıştır.

Netice itibariyle; Kur’an’a göre gerçek huzurun ancak cennette, asıl huzursuzluğun ise cehennemde olduğu; dünya hayatında var olan huzur veya üzüntünün asıl olmadığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdulgâkî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l- Müfrehes li-Elfâzi'l-Kur'an'il-Kerîm*, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1988.
- Acluni, Ebû'l-Fida İsmail b.Muhammed, *Keşfu'l-Hafa ve Müzilü'l-İlbas: Amma İstehere Mine'l-Ehâdis ala Elsineti'n-Nas*, Beyrut 1952.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh, el-Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Akbaş, Ahmet, *Kur'an'da İnsanın Mutluluğu*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2015.
- Aktan, Hamza, “Evlât”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1995.
- Akyüz, Vecdi, “Ebeveyn”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991.
- Altıntaş, Hayrani, *İnsan ve Psikoloji*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Arapça- Türkçe Sözlük*, (Trc: Serdar Mutçalı) Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.
- Ateş, Abdurrahman, *Kur'an'da Huzur ve Sükûn*, Çıra Yayınları, İstanbul 2012.
- Aydın, Fuat, *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı*, Ataç Yayınları, İstanbul 2005.
- Aydın, Hayati, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2001.
- Aydın, Mahmut, *Dinler Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2018.
- Aygün, Fatma, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.
- Ayhan, Halis, *Eğitim Bilimine Giriş*, Şule Yayınları, İstanbul 1997.
- Bayrakdar, Mehmet, *İslâm İbâdet Fenemolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1987.
- Bayraklı, Bayraktar, *Kur'an'da İçsel- Sosyal- Maddi Çevre Kavramları*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2009.
- Bayraktar, İbrahim, *Değişik Yönleriyle Hz. Peygamber*, Işık Yayınları, İzmir 1993.
- Beğavî, Ebû Muhammed Huseyn b. Mes'ûd, *Tefsîru'l-Beğavî (Meâlimu't-Tenzîl)*, 4. Baskı, Dâru't-Tayyibe, Riyad 1997.

- Behar, Rabi Nisim, *El Gid Para El Pratikante, Dini Uygulama Rehberi*, (Çev: Mordehay Yanar), Gözlem Gazetecilik Yayınları, İstanbul 2009.
- Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, (Tahkik: Muhammed Abdurrahman Maraşlı), Daru İhyau Turasi'l-Arabî, Beyrut 1418.
- Bilmen, Ömer Nasûhî, *Dînî ve Felsefî Ahlâk Lügatçesi*, Bilmen Yayınları, İstanbul 1967.
- Bilgiz, Musa, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2006.
- _____, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, Fecr Yayınları, Ankara 2013.
- Binbaşoğlu, Cavit, *Eğitim Psikolojisi*, Binbaşoğlu Yayınevi, Ankara 1982.
- Bircan, Hasan Hüseyin, *İslam Felsefesinde Mutluluk*, İz Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Boynukalın, Mehmet, "Zevce", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2013.
- Budda, A. Hilmi Ömer, *Dinler Tarihi*, Vakıf Gazete Matbaa, İstanbul 1935.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- Candan Günaydın, Fatma, "Nimet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2007.
- Certel, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Andaç Yayınları, İstanbul 2003.
- Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, (Tahkik: Ahmed Abdulgaffur Attâr) Dârul- 'İlmi li'l- Melâyîn, Beyrut 1990.
- Cilacı, Osman, *Dinler ve İnanç Terminolojisi*, Damla Yayınevi, İstanbul 2011.
- Coşar, Halil İbrahim, *Kader Anlayışının Kur'an Bağlamında Sosyo-Psikolojik Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif, *Mu'cemu't Ta'rîfât*, (Tahkik: Muhammed Sıddîk el-Mimşâvî), Dâr'l-Fadîle, Kahire t.y.

Çağdaş, K., “Upanishad’lar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Temmuz- Aralık 1961, S.19.

Çağrı, Mustafa, “Dostluk”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1994.

_____, “İnfak”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2000.

_____, “Kibir”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002.

Çelik, Ahmet, “Kur’an’a Göre Ahiret İnancının Bireysel ve Toplumsal Yönü”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.16, 2001.

David J. Lieberman, *Kimse Size Yalan Söyleyemez*, (Çev: Sinem Sonuvar), Kuraldışı Yayınları, İstanbul 2004.

Demirci, Muhsin, *Kur’an’a Göre İnsan ve Sorumlulukları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010.

Doğan, Muhammed, *Dindarlık Sabır ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkiler*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014.

Doğrul, Ömer Rıza, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1947.

Düzgün, Şaban Ali, *İslam İnanç Esasları El Kitabı*, Grafiker Yayınları, İstanbul 2013.

Döndüren, Hamdi, "Mesken", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2004.

Ebû Dâvûd, Muhammed b. Süleyman b. İshak b. El-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Ebû Hayyân el-Endülüsî, *el-Bahru’l-Muhît*, (Tahkik: Heyet), Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1993.

Ebû Hanife, İmam-ı Âzam, *el-Fıkhu’l Ebsat*, “İmam’ı Âzam’ın Beş Eseri” içinde, (Çev: Mustafa ÖZ), MÜİFV Yayınları, İstanbul 2002.

_____, *el-Fıkhu’l Ekber*, “İmam’ı Âzam’ın Beş Eseri” içinde, (Çev: Mustafa ÖZ), MÜİFV Yayınları, İstanbul 2002.

Ebu’s-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-‘İmâdî, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm ilâ Mezâyâ’l Kur’an’i’l-Kerim*, Daru İhyai’t-Turasi’l-Arap, Beyrut t.y.

- el-Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmud b. Abdillâh, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'il-Mesânî*, (Tahkik: Ali Abdûlbârî Atıyye) Dâru'l-Kütûbi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- el-Bikâî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer, *Nazmu'd-Dürer fî Tenâsubi'l-Ayâtî ve's-Suver*, Dâru'l-Kütûbi'l-İslâmiyye, Kahire t.y.
- el-İsfahânî, Rağîb, Ebu'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed, *Mu'cemu Müfredâtî Elfâzî'l-Kur'an*, (Tahkik: İbrahim Şemsüddin), Dâru'l Kütûbi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- el-Kârî, Alî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn, (1014/1605), *Mirkâtu'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâtî'l-Mesâbîh*, Dâru'l-Kütûbi'l İlmiyye, Beyrut 2001.
- el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merâğî*, Dârû'l-Kütûbi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- Erdoğan, Latif, *İman, Ahlak, Aksiyon*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.
- Erkut, A., “Kur'an'da Hamiyyet ve Sekînet Kavramları”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 2014, 157-177.
- Fârâbî, Ebu Nasr Muhammed b. Muhammed, *el-Medinetü'l Fâdila*, (Çev: Ahmet Arslan), Vadi Yayınları, Ankara 1997.
- _____, *Kitâb Tahsîlu's Saâde*, Haydarabat H.1345.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid, Muhammed b. Muhammed, *İhyâ-u Ulûm'id-Din*, Merve Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, *Kimyâ-yı Saâdet*, (Çev: A. Faruk Meyan), Bedir Yayınevi, İstanbul 1986.
- Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.
- Gedük, Salih, *Kur'an'da Müminlere Teselli, Moral ve Motivasyon*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.
- Gölcük, Şerafettin- Toprak, Süleyman, *Kelam*, Tekin Kitabevi, Konya 1988.
- Görmez, Mehmet, “Başyazı”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2012.
- Güngören, İlhan, *Buda ve Öğretisi*, Yol Yayınları, İstanbul 1994.
- Gürkan, Salime Leyla, *Anahatlarıyla Yahudilik*, İSAM Yayınları, İstanbul 2014.

_____, *Yahudilik*, İSAM Yayınları, İstanbul 2008.

Ğânim, Abdullah Muhammed, *es-Se‘âde fî ‘l-Manzûri ‘l-İslamî*, Dâru İbni Hazm, Beyrut 2005.

Hadislerle İslâm, Heyet, TDV Yayınları, Ankara 2013.

Hicâzî, Muhammed Mahmud, *el-Vahdetu ‘l-Mevzuiyye fî ‘l Kur’an*, Dâru’l- Kütübi’l-Hadîse, Kahire 1987

Hökelekli, Hayati, “Çocuk” DİA, TDV Yayınları, Ankara 1993.

_____, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara 2001.

_____, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.

İbn Âşûr, Muhammed, *et-Tâhir et-Tâhrîr ve ‘t-Tenvîr*, ed-Dâru’t-Tûnusiyye, Tunus 1984.

İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib, *el- Muharrerü ‘l-Vecîz fî Tefsîri ‘l Kitâbi ‘l-Azîz* (Tahkik: Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1993.

İbn Fâris, Ebu’l Hüseyin Ahmed, *Mu‘cemu Mekayisi ‘l Luğa*, (Tahkik: Abdüsselam Muhammed Harun), Dâru’l- Fikr, 1979.

İbn Hacer el-Askâlanî, Ahmed b. Ali, *Fethu ‘l-Bârî bi Şerhi Sahîhi ‘l-Buhârî*, Dâru’l Fikr, Beyrut 1993.

İbn Hazm, *el-Ahlak ve ‘s-Siyer*, y.y, Beyrut 1985.

İbn İshak, Ebû Abdillâh Muhammed, *Siyer*, (Çev.: Sezai Özel), Akabe Yayınları, İstanbul 1988.

İbn Kayyim, El- Cevziyye, *Zâdu ‘l- Meâd, Rasûlullah ‘in (s.a.v.) Yolunda*, (Trc: Şükrü Özen), İklim Yayınları, İstanbul 1988.

_____, *Medâricu ‘s-Sâlikîn*, Dâru’l-Hadîs, Kahire 1983.

İbn Kesîr, Ebû ‘l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru ‘l-Kur’ani ‘l-‘Azîm*, (Tahkik: Sâmi Muhammed b. Selâme), Dâru Taybe, Beyrut 1999.

İbn Manzûr, Ebu'l Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisanu'l Arab*, Daru's-Sadr, Beyrut 1990.

İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdü'l Halim, *el- Kevaşifü'l Müdiyyet an Lalai Risalti'l Ubudiyyet*, Darü'l İman, İskenderiye t.y.

İslâm'a Giriş- Gençliğin İslâm Bilgisi- Heyet, DİB Yayınları, İstanbul 2007.

İslâmî Kavramlar Sözlüğü, Heyet, Gençlik Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

İslamoğlu, Mustafa, *Kur'an'a Göre Esmâ-i Hüsnâ*, Düşün Yayınları, İstanbul 2011.

Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (Çev.: Süleyman Ateş), Yeni ufuklar Neşriyat, İstanbul 1975.

_____, *Kur'ân'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, (Çev.: Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul 1997.

Kaddûra, Rehîfe Mûsâ, *Se'adetü'l-İnsan fi'l-Kur'ân'il-Kerîm*, Camatu'l-İslamiyye, Gazze 2009.

Kademoğlu, Mahmud Rifat, “*Saadet*”, Şamil İslam Ansiklopedisi, Şâmil Yayınevi, İstanbul 2000.

Kara, Mustafa, “Havf”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1997.

Karabulut, Osman, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, Neşriyat Yayınları. Konya t.y.

Karaca, F., “Kader Algısı-Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19 (3), 2006, 479-489

Karadâvî, Yusuf, *İbadet Anlam-Psikolojik-Hikmetleri*, (Trc.: Hüsamettin Cemal) Çağrı Yayınları, İstanbul 1974.

Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul 1997.

_____, *Kur'an'da Ahlak Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul 1997.

Kaya, Korhan, *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, İmge Yayınları, Ankara 1999.

Kiraz, Celil, *Kur'an'da Ahlak İlkeleri*, Emin Yayınları, Bursa 2007.

Kırca, Celal, *Kur'an-ı Kerim'de Fen Bilimleri*, Marifet Yayınları, İstanbul 1984.

Kur'an'dan Öğütler 1, Heyet, DİB Yayınları, Ankara 2010.

Kur'an'dan Öğütler 2, Heyet, DİB Yayınları, Ankara 2010.

Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Heyet, DİB Yayınları, Ankara 2007.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, (Tahkik: Ahmed el-Berdûnî, İbrâhim Atfîş), Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1964.

Kutsal Kitap, (Tevrat, Zebur, İncil), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2001.

Kutub, Muhammed, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler*, (Çev: Bekir Karlığa), İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

_____, *İslam'a Göre İnsan Psikolojisi*, (Çev: Nuri Akif), Hicret Yayınları, İstanbul 1982.

Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l- Kurân*, (Çev: M.Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüller, Bekir Karlığa) Hikmet Yayınları İstanbul, t.y.

Lim, C., ve Putnam, R. D., "Religion, Social Networks, and Life Satisfaction", *American Sociological Review*, 75 (6), 2010, 914-933.

Luther, Martin, *Martin Luther'in Uzun İlmihali*, (Çev: Nur Nirven) GDK Yayınları, İstanbul 2012.

Mahrûs, Abdussamed Ali; Süleyman, İkbâl Zeki: *Mu'cemü'l-Kebîr*, Kahire Arap Dil Akademisi, Mısır 2000.

Mâturîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Te'vilatu Ehli's-Sünne Tefsiru'l-Mâturîdî*, (Tahkik: Mecdî Basellum), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2005.

Mâverdî, *Edebü'd- Dünyâ ve 'd-Dîn*, (Nşr: Mustafa es-Sekkâ), Dârul Fikr, Beyrut 1978.

Mevdûdî, Ebu'l A'lâ, *Gelin Müslüman Olalım*, (Çev.: Filiz Handan Türedi) Pınar Yayınları, İstanbul 2004.

_____, *Tefhîmu'l Kur'an*, Komisyon, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. El-Hacâc el-Kuşeyrî, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Necâtî, Muhammed Osman, *Kur'an ve Psikoloji*, İrşad Kitabevi, Ankara 1998.

- Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdîrrahman, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Nevfel, Abdurrezzak, *Kur'an ve Modern İlim*, (Çev.: Hamit Ekber), Sönmez Neşriyat, İstanbul 1970.
- Nurbaki, Haluk, *Sonsuz Nur*, Damla Yayınevi, İstanbul 1987.
- Nursî, Bediüzzaman Said, *Sözler*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Olgun, Hakan, *Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto*, Fecr Yayınları, Ankara 2001.
- Önkal, Ahmet, "Hazrec", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1998.
- Özarslan, S., "Ahiret İnancının İnsanın Anlam Arayışına Müspet Katkısı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, 2000, 295-308.
- Özdeş, Talip, *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, Fecr Yayınları, Ankara 2005.
- Paşa, Hacı Reşid, *İslâm'da Nikâh Bahisleri*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul 1958.
- Pazarlı, Osman, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1972.
- Peker, Hüseyin, *Kur'ân ve Sünnet Ekseninde Ahlâk Birey ve Toplum*, Üniversite Yayınları, Samsun 2015.
- Rambam, Maimonides, *Moşe Ben Maimon veya Musa İbn Meymun*, Kahire t.y.
- Ratzinger, Joseph, *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, (Çev: Dominik Pamir), Yayıncılık Yayınları, İstanbul 2000.
- Râzi, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir Mefâtîhu'l-Gayb*, Dâru İhyâi Tûrâsî'l Arabî, Beyrut 1420.
- Ruben, Walter, *Eski Metinlere Göre Budizm*, (Haz.: Lütfü Bozkurt) İstanbul 2004.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsir*, Dâru'l Sâbûnî, Kahire 1997.
- Sağiroğlu, Ekrem, *Bilgiden Tevhide Yükseliş*, Timaş Yayınları, İstanbul 1992.
- Saka, Şevki, *Yabancılaşma Karşısında Kur'an*, İrşad Kitaplığı Yayınları, Ankara 1997.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Otağ Yayınları, İstanbul 1984.
- Sayar, Kemal, *İnsan Halleri*, TDV Yayınları, Ankara 2018.

_____, *Ruh Hali*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

Sehavî, Muhammed b. Abdurrahman, *el-Mekasidu'l Hasene*, (Tahkik: M.Osman el-Huş), Beyrut 1985.

Semîn el- Halebî, Ahmed b. Yusuf Abdiddâim, *Umdetü'l-Huffaz fî Tefsiri Eşrefi'l-Elfaz*, (Tahkik: Muhammed Bâsil), Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut 1996.

Smart, Ninian, "Soteriology: An Overview", *The Encyclopedia of Religion*, Edited by Mircea Eliade, II, New York- London 1987.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *ed-Dürri'l-Mensûr fî't-Tefsîri bi'l Me'sûr*, (Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Merkezü Hicr li'l Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-'Arabîyyeti ve'l-İslâmiyye, Kahire 2003.

Sülün, Murat, *Kur'an-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2015.

Swami, Nikhilananda, *Hinduizm*, (Çev: Aslı Özer), Madde Yayınları, İstanbul 2003.

Şengül, İdris, "Kıssa" DİA, TDV Yayınları, Ankara 2002.

Şengül, İdris, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, Otto Yayınları, Ankara 2019.

Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Abdillâh, *İrşâdü'l-Fühûl ilâ Tahkiki'l-Hakk min 'İlmi'l-Usûl*, (Tahkik: Ahmed Muhammed Sa'diyye), Dâru İhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut 2002.

Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, (Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r- Risâle, Beyrut 2000.

Tarhan, Nevzat, *İnanç Psikolojisi ve Bilim*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

_____, *Mutluluk psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003.

_____, *Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

TDK, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, (Şükrü Haluk Akalın), Ankara 2011.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Tora ve Aftara, *Devarim*, (Çev: Moşe Farsi), Gözlem Yayınları, İstanbul 2012.

Topaloğlu, Bekir, “Ma’siyet”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2003.

_____, “Ölüm”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2007.

Uysal, Veysel, *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İfav Yayınları, İstanbul 1996.

Ünal, Cengiz, *Kur’an-ı Kerim’de Sevinç ve Keder*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008.

Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Namaz”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2006.

Yavuz, Yusuf Şevki, “İlim”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2000.

Yıldız, Hasan, *Kur’an’da Mutluluk*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

Yitik, Ali İhsan, *Hint Dinleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2005.

_____, *Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 1996.

_____, *Karma Tenasüh*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 1996.

_____, *Hinduizm*, Dinler Tarihi, Grafiker Yayınları, Ankara 2015.

Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Kur’an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İzmir 1989.

_____, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi*, Uysal Kitabevi, Ankara 1998.

Yılmaz, Hüseyin, *Budist Metafiziği*, Hece Yayınları, Ankara 2007.

Zebîdî, Muhibbuddin Ebu’l- Feyz Muhammed Murtaza el-Hüseynî el- Vâsîfî, *Tâcu’l ‘Arûs min Cevâhiri’l-Kamûs*, (Tahkik: Heyet), Kuveyt 1965.

Zemahşerî, Ebu’l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer, *Tefsîru’l-Keşşâf ‘an Hakâiki’t-Tenzil ve Uyûni’l-Ekâvil fî Vücûhi’t Te’vîl*, Dâru’l-Kütübü’İlmiyye, Beyrut 1994.

Züheyli, Vehbe, *Tefsiru’l Münir*, Da’rul Fikr Yayınları, Şam 1991.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mehmet Mesut KAPLAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Midyat- 01.01.1983
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Dicle Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	mesut1735@hotmail.com
Tarih	